

«НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА»

ПРИВАТНА УСТАНОВА

ДНІПРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

УДК 343.98 : 343.131

ПРИХОДЬКО ДАНИЛО СТАНІСЛАВОВИЧ

ДИСЕРТАЦІЯ

**ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАТЬ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО
ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ
СТАНОВИЩЕМ**

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей,
результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **Д.С. Приходько**

Науковий керівник –
Чаплинський Костянтин Олександрович,
доктор юридичних наук, професор

Київ–2024

АНОТАЦІЯ

Приходько Д. С. Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність. – Приватна установа «Науково-дослідний інститут публічного права», Київ, 2024. – Дніпровський державний університет внутрішніх справ Міністерства внутрішніх справ України, Дніпро, 2024.

У дисертації на монографічному рівні досліджено теоретико-прикладні засади використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та їх прикладне значення на стадії досудового розслідування. Здійснено аналіз ст. 191 КК України та визначено проблемні питання, що виникають на стадії досудового розслідування. На підставі ґрунтовного аналізу емпіричного матеріалу та наукових здобутків вчених, досліджено окремі структурні елементи криміналістичної характеристики, серед яких способи вчинення кримінальних правопорушень, слідова картина. Уточнено понятійні категорії спеціальних знань, визначено їх найбільш вагомні форми у кримінальних провадженнях, а саме: залучення спеціаліста для проведення процесуальних дій, залучення судового експерта для проведення судової експертизи, довідково-облікова допомога, консультації, відомчі перевірки.

Доведено, що слідчий не може здійснювати функції спеціаліста під час слідчої (розшукової) дії, що підтримують 48,3% опитаних слідчих МВС, СБ України. Визначено, що допомога спеціаліста мала вагоме значення під час проведення обшуків та огляду документів, де функції спеціаліста були в наступному: 1) наданні консультацій; 2) підготовки до проведення слічої (розшукової) дії; 3) безпосередньому пошуку чи огляду документів, що мають значення; 4) аналізі та опису документів; 6) відповідному пакуванні;

7) проведенні дослідження та оформленні висновку спеціаліста щодо структури і змісту якого надано пропозиції до КПК.

Привернуто увагу до таких форм державного фінансового контролю: інспектування (ревізії), фінансовий аудит, перевірка закупівель і моніторинг закупівлі та їх значенні у кримінальному провадженні. Акцентовано на значенні нормативно-правових підставах проведення планових та позапланових виїзних ревізії, ініціюванні слідчим позапланової ревізії. З'ясовано, що залучення правоохоронцями фахівців Держаудитслужби в якості спеціалістів також потребує більш чіткої регламентації.

Окреслено основні завдання обшуку, проведеного за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, що полягають у відшукуванні не стільки майна, скільки документів, завдяки яким стало б можливим вчинення кримінального правопорушення. Визначені місця обшуку в кримінальних провадженнях окресленої категорії, а саме : службові приміщення (кабінети, складські та підсобні приміщення тощо), автотранспорт, а також місця мешкання правопорушників, співучасників та їх близького оточення.

Наведено перелік типових документів, що можуть бути речовими доказами в кримінальних провадженнях окресленої категорії. Ґрунтуючись на думках науковців і практиків з'ясовано ситуації, коли потрібно проводити огляд документів (розпорядчих, нормативних, бухгалтерських, банківських документів). Виокремлено інтелектуальну та матеріальну складову документів.

Надано рекомендації щодо порядку проведення безпосереднього етапу огляду документів із визначенням ознак, що можуть свідчити про внесення змін до первинного змісту документів та готування до вчинення привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Акцентовано на важливості залучення фахової допомоги таких спеціалістів, як економісти, почеркознавці, документознавці. Зазначено особливості проведення огляду не лише паперових документів, а

й документів у електронній формі, фото- і відеодокументів, їх електрофотографічних копій.

Проаналізовано чинне законодавство в аспекті призначення судових експертиз і підготовки матеріалів для експертного дослідження. Звернено увагу на виборі експертної установи, послідовності призначення та проведення комплексних судових експертиз. Розглянуто окремі питання участі обізнаної особи для відбору зразків для проведення експертного дослідження. Визначено види судових експертиз, які мають найважливіше значення для формування доказової бази під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Зокрема, акцентовано увагу на економічних, товарознавчих, будівельно-технічних, почеркознавчих, технічного дослідження документів, комп'ютерно-технічних та телекомунікаційних. Звернено увагу на необхідність залучення різногалузевих експертів для проведення комплексних судових експертиз з метою отримання найбільш повний обсяг доказової інформації за більш стислий часовий період.

Аналізом процесуального законодавства та криміналістичних джерел виокремлено три види почеркознавчих зразків, а саме: експериментальні, вільні та умовно-вільні. Зазначено переваги та недоліки відбору кожного виду із зразків, розглянуто питання їх кількості та відповідності іншим вимогам: достовірність, співпадіння за писемністю і мовою, часом написання, змістом і цільовим призначенням, матеріалом письма, способом виконання, умовами виконання документа, станом пишучої особи, що писала темпом письма. Надано рекомендації щодо поліпшення отримання почеркознавчих зразків з огляду на специфіку вчинення зазначених кримінальних правопорушень. Акцентовано на важливості ідентифікації виконавця обмежених за обсягом рукописних записів (буквенних та цифрових), підписів, а також установлення факту виконання рукопису навмисно зміненим почерком, з наслідуванням (імітацією) почерку іншої особи, тощо. Наголошено на важливості збору порівняльного матеріалу під

час проведення інших процесуальних дій, як обшук, тимчасовий доступ до речей та документів тощо. Доведено, що достатній обсяг рукописів дозволить оцінити варіаційність, стійкість ознак, що проявляються в почерку особи, а також позитивно впливає на вирішення поставлених перед експертом-почеркознавцем завдань і формування категорійного висновку. Виділено проблемні питання, що стають на заваді ефективного проведення почеркознавчих експертиз. Зазначено, що ігнорування законних вимог експерта призводить до організаційної тяганини, через що порушуються строки проведення інших експертиз.

Проаналізовано висновки судових експертів та інші матеріали кримінальних проваджень зазначеної категорії, а також результати опитувань слідчих та судових експертів, наведено приклади з практичної діяльності. Виокремлено помилки та недоліки, що стають на заваді визнання висновку експерта належним та допустимим доказом, серед яких порушення процесуальних вимог отримання об'єктів дослідження та порівняльних матеріалів, невідповідність висновку питанням, поставленим на експертизу; неповний та нечіткий висновок, необґрунтовані відповіді, порушення стадій дослідження тощо. Надано пропозиції щодо змін до окремих норм кримінального процесуального закону в частині доповнення ст. 101 КПК України «Висновок експерта» та ст. 102 КПК України «Зміст висновку експерта».

Розкрито діяльність міжнародної експертної мережі інститутів судової експертизи, до складу якої входять вітчизняні експертні установи, що мають акредитацію за міжнародними стандартами, зокрема, експертні установи МВС України та Міністерства юстиції України. Привернуто увагу до альтернативної експертизи на прикладі Німеччині, Франції, США та в Україні. Привернуто увагу до довідково-облікової допомоги, консультацій, залучення міжнародних експертів або використання вітчизняних експертних висновків, що відповідають міжнародним вимогам. Акцентовано на значенні міжнародних організацій, що сприяють розслідуванню економічних

кримінальних правопорушень.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та практичні рекомендації впроваджені та використовуються у:

– *законотворчій діяльності* – для удосконалення законодавства щодо запобігання кримінальним правопорушенням у службовій сфері у сфері запобігання кримінальним правопорушенням проти власності сформульовано низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного Кримінального процесуального кодексу України;

– *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності органів досудового розслідування, оперативних та експертних підрозділів Національної поліції (акти впровадження Управління стратегічних розслідувань в Дніпропетровській області ДСР Національної поліції України від 13 березня 2023 р., Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 24 листопада 2023 р.).

– *науковій діяльності* – для удосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень проти власності (акти впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 21 грудня 2023 р., Національної академії внутрішніх справ від 27 грудня 2023 р., Дніпровського державного університету внутрішніх справ від 12 червня 2024 р.);

– *освітньому процесі* – під час викладання навчальних дисциплін «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Оперативно-розшукова діяльність», «Кримінологія», а також підготовці монографій, підручників і навчальних посібників (акти впровадження ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» від 30 листопада 2023 р., Інституту права та суспільних відносин «Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» від 11 червня 2024 р.).

Ключові слова: спеціальні знання, форми використання спеціальних

знань, судові експертизи, судовий експерт, висновок експерта, експертні установи, судово-економічна експертиза, судово-почеркознавча експертиза, ревізії, спеціаліст, слідчі (розшукові) дії, досудове розслідування, кримінальні правопорушення, службова особа, привласнення, розтрата майна або зловживання службовим становищем.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, у яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Приходько Д.С. Підготовка порівняльного матеріалу для проведення почеркознавчої експертизи за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Юридична наука*. 2020. № 3. Том 2. С. 188–191.

2. Приходько Д.С. Залучення судового експерта для проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 538–541.

3. Приходько Д.С. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: інтернаціональний підхід. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2 (76). С. 305–311.

4. Приходько Д.С. Підвищення ефективності проведення огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 365–370. (Республіка Польща).

5. Приходько Д.С. Залучення фахівців органів державного фінансового контролю до розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за

ст. 191 КК України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 202–206.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Приходько Д.С. Пошук змісту принципів дидактики у контексті проблеми національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 67–69.

7. Приходько Д.С. До питання залучення спеціалістів під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

8. Приходько Д.С. Окремі питання побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, в умовах запровадженого воєнного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

SUMMARY

Prykhodko D. S. Use of special knowledge during the investigation of appropriation, waste of property or possession of it by abuse of official position. – The manuscript.

The thesis is for candidate's degree of law in the field 12.00.09 – Criminal Procedure and Forensic Sciences; Judicial Examination; Operational-Search Activity. – Private Institution «Research Institute of Public Law», Kyiv, 2024. – Dnipro State University of Internal Affairs of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Dnipro, 2024.

The thesis examines at the monographic level the theoretical and applied principles of the use of specialised knowledge in the investigation of misappropriation, embezzlement or seizure of property through abuse of office and their practical significance at the pre-trial investigation stage. The author analyses Article 191 of the Criminal Code of Ukraine and identifies the problematic issues arising at the pre-trial investigation stage. Based on a thorough analysis of empirical material and scientific achievements of scientists, the author examines certain structural elements of criminalistic characteristics, including the methods of committing criminal offences and the trace pattern. The author clarifies the conceptual categories of specialised knowledge and identifies their most significant forms in criminal proceedings, namely: involvement of a specialist for conducting procedural actions, involvement of a forensic expert for conducting forensic examination, reference and accounting assistance, consultations, and departmental inspections.

It is proved that an investigator cannot perform the functions of a specialist during an investigative (detective) action, which is supported by 48.3% of the interviewed investigators of the Ministry of Internal Affairs and the Security Service of Ukraine. It is determined that the assistance of a specialist was of great importance during searches and examination of documents, where the functions of a specialist are: 1) organisational and technical; 2) search assistance; 3) advisory; 4) informational; 5) analytical; 6) assistance in the form of a 'specialist opinion'.

Regarding the latter, it is worth noting the changes to the CPC in terms of providing a specialist's opinion.

Attention is drawn to the following forms of state financial control: inspection (audit), financial audit, procurement audit and procurement monitoring and their importance in criminal proceedings. The author emphasises the importance of the regulatory and legal grounds for conducting scheduled and unscheduled on-site audits, and the initiation of an unscheduled audit by an investigator. It is found that the involvement of the State Audit Service experts as specialists by law enforcement agencies also requires clearer regulation.

The author outlines the main tasks of a search conducted on the facts of misappropriation, embezzlement or seizure of property by abuse of office, which consist in finding not only property but also documents which made it possible to commit a criminal offence. The places of search in criminal proceedings of this category are defined, namely: office premises (offices, warehouses and utility rooms, etc.), vehicles, as well as places of residence of offenders, accomplices and their close associates.

The author provides a list of typical documents which may be material evidence in criminal proceedings of this category. Based on the opinions of scholars and practitioners, the author identifies the situations when it is necessary to review documents (administrative, regulatory, accounting, and banking documents). The author distinguishes between the intellectual and material components of documents.

The author provides recommendations on the procedure for conducting the immediate stage of document review with the identification of signs that may indicate changes in the original content of documents and preparation for the commission of misappropriation, embezzlement or seizure of property through abuse of office. The author emphasises the importance of involving professional assistance of specialists such as economists, handwriting experts, and document experts. The author outlines the peculiarities of examining not only paper documents, but also documents in electronic form, photo and video documents,

and their electrophotographic copies.

The author analyses the current legislation in terms of appointment of forensic examinations and preparation of materials for expert examination. Attention is paid to the choice of an expert institution, the sequence of appointment and conduct of complex forensic examinations. Some issues of participation of a knowledgeable person in the selection of samples for expert examination are considered. The author identifies the types of forensic examinations that are of paramount importance for the formation of the evidence base in the investigation of misappropriation, embezzlement or seizure of property through abuse of office. In particular, the author focuses on economic, commodity, construction and technical, handwriting, technical document examination, computer and telecommunications examinations. Attention is drawn to the need to engage multidisciplinary experts to conduct comprehensive forensic examinations in order to obtain the most complete amount of evidence in a shorter time period.

Based on the analysis of procedural legislation and forensic sources, the author distinguishes three types of handwriting samples, namely: experimental, free and conditionally free. The author outlines the advantages and disadvantages of selecting each type of sample, considers the issues of their number and compliance with other requirements, such as reliability, coincidence in writing and language, time of writing, content and purpose, writing material, method of execution, conditions of execution of the document, the state of the writer, and the pace of writing. The author provides recommendations for improving the obtaining of handwriting samples, taking into account the specifics of these criminal offences. The author emphasises the importance of identifying the author of limited handwritten records (alphabetic and digital), signatures, as well as establishing the fact that the manuscript was executed in deliberately altered handwriting, with imitation of another person's handwriting, etc. The author emphasises the importance of collecting comparative material during other procedural actions, such as a search, temporary access to things and documents, etc.

It is proved that a sufficient volume of manuscripts will allow assessing the variability and stability of the features manifested in a person's handwriting, and also has a positive impact on solving the tasks set for a handwriting expert and forming a categorical conclusion. The problematic issues that hinder the effective conduct of handwriting examinations are highlighted. It is noted that ignoring the legal requirements of the expert leads to organisational red tape, which violates the deadlines for other examinations.

The author analyses the conclusions of forensic experts and other materials of criminal proceedings of this category, as well as the results of surveys of investigators and forensic experts, and provides examples from practical activities. The author highlights the errors and shortcomings that prevent the recognition of an expert's opinion as proper and admissible evidence, including violation of the procedural requirements for obtaining research objects and comparative materials, inconsistency of the opinion with the questions posed for examination; incomplete and unclear conclusion, unreasonable answers, violation of the research stages, etc. The author provides proposals for amendments to certain provisions of the Criminal Procedure Law in terms of supplementing Article 101 of the CPC of Ukraine 'Expert Opinion' and Article 102 of the CPC of Ukraine 'Content of Expert Opinion'.

The article describes the activities of the international expert network of forensic institutions, which includes domestic expert institutions accredited according to international standards, in particular, expert institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine and the Ministry of Justice of Ukraine. Attention is drawn to alternative forensics on the examples of Germany, France, the USA and Ukraine. Attention is drawn to reference and accounting assistance, consultations, engagement of international experts or use of domestic expert opinions that meet international requirements. The author emphasises the importance of international organisations that facilitate the investigation of economic criminal offences.

The practical significance of the results obtained is that the theoretical provisions, conclusions and practical recommendations set out and argued in the thesis have been implemented and used in

- lawmaking - to improve the legislation on the prevention of criminal offences in the official sphere in the field of prevention of criminal offences against property, a number of proposals for amendments and additions to the current Criminal Procedure Code of Ukraine have been formulated;

- law enforcement activities – to improve the activities of pre-trial investigation bodies, operational and expert units of the National Police (implementation acts of the Strategic Investigation Department in Dnipro region of the State Investigation Department of the National Police of Ukraine of 13 March 2023, Dnipro Research and Development Centre of the Ministry of Internal Affairs of 24 November 2023).

- scientific activity – to improve the methodology for investigating certain types of criminal offences against property (implementation acts of Kharkiv National University of Internal Affairs of 21 December 2023, National Academy of Internal Affairs of 27 December 2023, Dnipro State University of Internal Affairs of 12 June 2024);

- in the educational process – in teaching the disciplines ‘Organisation of Investigation of Criminal Offences’, ‘Criminalistics’, ‘Criminal Procedure’, ‘Operational and Investigative Activities’, ‘Criminology’, as well as in the preparation of monographs, textbooks and manuals (acts of implementation of the PJSC ‘Higher Educational Institution «Interregional Academy of Personnel Management» of 30 November 2023, Institute of Law and Public Relations of the Open International University of Human Development «Ukraine» of 11 June 2024).

Keywords: *special knowledge, forms of use of special knowledge, forensic examinations, forensic expert, expert opinion, expert institutions, forensic economic examination, forensic handwriting examination, audits, specialist,*

investigative (search) actions, pre-trial investigation, criminal offences, official, misappropriation, embezzlement or abuse of office.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

*Наукові праці, у яких опубліковано основні
наукові результати дисертації:*

1. Приходько Д.С. Підготовка порівняльного матеріалу для проведення почеркознавчої експертизи за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Юридична наука*. 2020. № 3. Том 2. С. 188–191.

2. Приходько Д.С. Залучення судового експерта для проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 538–541.

3. Приходько Д.С. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: інтернаціональний підхід. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2 (76). С. 305–311.

4. Приходько Д.С. Підвищення ефективності проведення огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 365–370. (Республіка Польща).

5. Приходько Д.С. Залучення фахівців органів державного фінансового контролю до розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 202–206.

Наукові праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Приходько Д.С. Пошук змісту принципів дидактики у контексті проблеми національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 67–69.

7. Приходько Д.С. До питання залучення спеціалістів під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

8. Приходько Д.С. Окремі питання побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, в умовах запровадженого воєнного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

ЗМІСТ

Перелік умовних позначень	18
ВСТУП	19
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	30
1.1. Стан наукового/-их дослідження/-нь використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем	30
1.2. Способи безпосереднього вчинення, приготування та приховування кримінальних правопорушень кваліфікованих за ст. 191 КК України	43
1.3. Типова слідова картина кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України	58
Висновки до розділу 1	67
РОЗДІЛ 2. ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПРИ ЗБИРАННІ СЛІДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРИВЛАСНЕННЯМ, РОЗТРАТОЮ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	72
2.1. Поняття, зміст і форми використання спеціальних знань	72
2.2. Участь фахівців Держаудитслужби у кримінальному провадженні	88
2.3. Особливості залучення спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій	100
Висновки до розділу 2	114

РОЗДІЛ 3. ВИКОРИСТАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ	119
3.1. Тактичні особливості призначення та проведення судових експертиз....	119
3.2. Особливості призначення та проведення судово-почеркознавчої, судово-економічної та інших судових експертиз.....	127
3.3. Оцінка висновку експерта та напрями вдосконалення судово-експертної діяльності	145
Висновки до розділу 3	161
ВИСНОВКИ	167
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	176
ДОДАТКИ	199

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

БЕБ	–	Бюро економічної безпеки України
ГУНП	–	Головне Управління Національної поліції
ДСР	–	Департамент стратегічних розслідувань
ДБР	–	Державним бюро розслідувань
ЕОМ	–	електронні обчислювальні машини
ЄС	–	Європейський Союз
ЗУ	–	Закон України
ЄРДР	–	Єдиний реєстр досудових розслідувань
ЗСУ	–	Збройні Сили України
КК	–	Кримінальний кодекс
КМУ	–	Кабінет Міністрів України
КПК	–	Кримінальний процесуальний кодекс
МВС	–	Міністерство внутрішніх справ
НАБУ	–	Національне антикорупційне бюро України
НДЕКЦ	–	Науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
НП	–	Національна поліція
НСРД	–	Негласні слідчі (розшукові) дії
СРД	–	Слідчі (розшукові) дії
ст.	–	Стаття
ч.	–	Частина
ENFSI	–	Європейської мережі судово-медичних інститутів ()

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. В умовах сьогодення відбувається активне зростання привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), що і раніше характеризувались високими показниками порівняно з іншими облікованими кримінальними правопорушеннями, порушуючи гарантовані Конституцією України права та свободи громадян. Ситуація після повномасштабного нападу російських загарбників на територію незалежної України вимагала дієвих заходів, спрямованих на здійснення оборонних закупівель окремих товарів, робіт і послуг, отримання благодійної та гуманітарної допомоги, міжнародного фінансування, що внесло певні корективи до криміналістичної характеристики окреслених кримінальних правопорушень.

Згідно з опублікованими Офісом Генерального прокурора України статистичними даними, протягом 2019-2024 рр. зареєстровано понад 54 тис. кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. Серед цих облікованих діянь у 48,5 % особам вручено повідомлення про підозру (зокрема, з обвинувальним актом – 77,3 %, з яких 27,3 % кримінальних правопорушень, провадження за якими закрито). Щодо решти зареєстрованих кримінальних правопорушень рішення (про закінчення або зупинення) на кінець звітного періоду не прийнято.

Хоча досудове розслідування за кримінальними правопорушеннями у провадженнях за ознаками ст. 191 КК України здійснюється органами Національної поліції, Бюро економічної безпеки України, Національним антикорупційним бюро України та Державним бюро розслідувань, простежується значна різниця між показниками зареєстрованих кримінальних правопорушень ф тими, за якими складено обвинувальний акт, що свідчить про необхідність сучасних наукових розробок і практичних рекомендацій в окресленому напрямі. Отже, задля ефективного досудового розслідування необхідно озброїти осіб, що проводять розслідування,

технічними досягненнями наукового прогресу та забезпечити можливість використання спеціальних знань у спосіб, що не суперечить закону.

Проблематика використання спеціальних знань була предметом дослідження таких науковців, як В. П. Бахін, Г. С. Бідняк, І. В. Гора, Н. Я. Дондик, Н. І. Клименко, Н. В. Копча, А. В. Кофанов, О. А. Кравченко, Є. Д. Лук'янчиков, І. В. Пиріг, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, В. В. Семенов, П. В. Цимбал, М. Г. Щербаковський та ін. У площині міжнародного співробітництва використання спеціальних знань було висвітлено у працях О. І. Виноградової, О. А. Лопати, Н. І. Клименко, О. А. Купрієвич, А. С. Сизоненка, Ю. М. Черноус та ін. Водночас досудовому розслідуванню економічних кримінальних правопорушень присвячено дослідження А. Ф. Волобуєва, Г. А. Матусовського, М. А. Погорецького, О. В. Пчеліної, А. Ю. Спусканюка, Р. Л. Степанюка, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського та ін.

Серед вагомих концептуальних наукових досліджень, що мають спеціалізований теоретико-прикладний характер, потрібно зазначити докторські дисертації О. В. Пчеліної, у якій досліджено теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності (м. Харків, 2017 р.) і І. В. Пирога «Теоретичні основи експертного забезпечення досудового розслідування» (м. Харків, 2015 р.), в яких на підставі узагальнення сучасної експертної та слідчої практики розроблено теоретичні положення експертної діяльності правоохоронних органів для їх практичного використання. Проблематика використання спеціальних знань під час розслідування окремих кримінальних правопорушень досліджується і в сучасних наукових розробках, серед яких дисертація В. Л. Діденка «Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері» (м. Дніпро, 2024 р.). У більшості розробок науковці розглядають процедуру розслідування кримінальних проявів, привертаючи увагу до призначення судових експертиз чи залучення спеціалістів під час проведення слідчих (розшукових) дій. Натомість

комплексного дослідження використання спеціальних знань у вітчизняній і закордонній практиці та їх значення для доказування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем не здійснювалося.

Не піддаючи сумніву значущість вищенаведених наукових досягнень, на сьогодні під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем недослідженими залишаються питання щодо особливостей залучення спеціалістів під час проведення процесуальних дій, проведення окремих класів судових експертиз, використання міжнародного досвіду удосконалення експертної діяльності тощо. Наразі постає потреба у проведенні комплексного дослідження використання спеціальних знань у різних формах.

Наведені обставини у своїй сукупності визначили актуальність окресленої проблематики, її теоретичне й практичне значення, а також зумовили вибір напряму дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертацію виконано відповідно до положень Стратегії національної безпеки України (Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020), Стратегії боротьби з організованою злочинністю (розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.09.2020 № 1126-р), Стратегії воєнної безпеки України (Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021), Стратегії кібербезпеки України (Указ Президента України від 14.05.2021 № 447/2021), Національної економічної стратегії на період до 2030 року (постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179), Стратегії розвитку сфери інноваційної діяльності на період до 2030 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 10.07.2019 № 526-р), Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації (розпорядження

Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1467-р), Плану заходів із реалізації Стратегії інформаційної безпеки на період до 2025 року (розпорядження Кабінету Міністрів України від 30.03.2023 № 272-р), Порядку електронної інформаційної взаємодії Офісу Генерального прокурора та Міністерства внутрішніх справ України (спільний наказ Офісу Генерального прокурора та МВС України від 22.11.2021 № 371/846), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок Міністерства освіти і науки на 2022-2026 роки (наказ МОН України від 03.02.2022 № 109), тематики наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020-2024 роки (наказ МВС України від 11.06.2020 № 454), Основних напрямів наукових досліджень Науково-дослідного інституту публічного права на 2021-2025 рр.

Мета і задачі дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає у вирішенні конкретного наукового завдання з розробки теоретичних положень та криміналістичних рекомендацій щодо використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Комплексність мети, її багатоплановість обумовили необхідність вирішення таких *задач*:

– здійснити криміналістичний аналіз сфери використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, та виявити проблеми їх використання;

– охарактеризувати криміналістично вагомі ознаки структурних елементів криміналістичної характеристики привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;

– розкрити поняття, зміст і форми використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні;

– з'ясувати особливості залучення фахівців Держаудитслужби у кримінальному провадженні;

– окреслити напрями залучення спеціалістів під час проведення огляду

та обшуку;

– визначити тактичні особливості призначення судових експертиз у кримінальному провадженні;

– конкретизувати особливості призначення та проведення судово-почеркознавчої, судово-економічної та інших судових експертиз;

– узагальнити криміналістичні знання щодо оцінки висновку експерта та окреслити напрями вдосконалення судово-експертної діяльності.

Об'єкт дослідження становлять кримінальні процесуальні відносини, що виникають у процесі використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Предмет дослідження – *використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.*

Методи дослідження. У дисертації використано різноманітні методи наукового пізнання у розрізі визначених мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження. Базисом їх застосовування є діалектичний метод, що визначає вагомість взаємодії складових будь-якої системи та їх взаємозв'язок для її ефективної діяльності. *Порівняльно-правовий метод* використано для аналізу нормативно-правової бази, що регулює суспільні відносини за ст. 191 КК України, а також залучення обізнаних осіб (спеціаліста, ревізора, експерта) у кримінальному провадженні (підрозділи 1.1, 1.2, 2.1-2.3, 3.1, 3.2); *системно-структурний метод* – для з'ясування структури криміналістичної характеристики привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, систематизації способів підготовки, вчинення та приховування протиправних діянь, класифікації форм використання спеціальних знань (розділ 1); *функціональний метод* – для визначення перспективних напрямів удосконалення судово-експертної діяльності (підрозділ 3.3), проведення процесуальних дій із залученням обізнаних осіб (підрозділи

2.1-2.2); *статистичний метод* – для узагальнення матеріалів судово-слідчої та експертної практики, статистичних даних, результатів опитування респондентів (розділи 1-3); *соціологічний метод* – для проведення анкетування (інтерв'ювання) працівників правоохоронних органів та експертних підрозділів (розділи 1-3); *методи формальної логіки* – для узагальнення наукових поглядів дослідників, аналізу емпіричної інформації, що становить предмет дослідження (розділи 1-3). На основі *синтезу* сформульовано загальні висновки за темою дослідження (розділи 1-3).

Емпіричну основу дослідження становлять згруповані відомості Єдиного звіту про вчинені кримінальні правопорушення Офісу Генерального прокурора України за період 2017-2024 рр., результати опрацювання судово-слідчої та експертної практики протягом 2015-2024 рр. згруповані матеріали понад 238-и кримінальних проваджень і судових рішень за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у всіх регіонах України за період 2017-2024 рр.; 150 висновків судових експертів; зведені результати анкетування 187-и слідчих, 83-х працівників органів прокуратури, 78-и працівників оперативних підрозділів, 115-и осіб, які володіють спеціальними знаннями. Під час дослідження використано досвід роботи автора у підрозділах Національної поліції України.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертаційна робота є першим у вітчизняній науці комплексним монографічним дослідженням теоретичних і практичних проблем використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, у якому сформульовано низку наукових положень і практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності діяльності експертних підрозділів та органів досудового розслідування Національної поліції України, що вирізняються науковою новизною та мають важливе

теоретичне і практичне значення. Зокрема:

вперше:

– здійснено криміналістичний аналіз сфери використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, сформульовано наукові положення та практичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, які включають наукові розробки і практичні рекомендації щодо виявлення, фіксації, вилучення та дослідження криміналістично значущої інформації шляхом використання економічних, почеркознавчих, технічних та інших знань обізнаних осіб;

– охарактеризовано дослідницьку діяльність спеціаліста в межах використання спеціальних знань під час надання висновків та запропоновано напрями вдосконалення їхньої професійної підготовки у зазначеному напрямі;

– запропоновано внести доповнення до ст. 101 КПК України «Висновок експерта» та ст. 102 КК України «Зміст висновку експерта» словами «та спеціаліста», слово «експерта» замінити словами «експерта, спеціаліста», «експертиза» замінити словами «експертиза, дослідження»;

удосконалено:

– наукові підходи щодо систематизації типових способів учинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, які містять: 1) складання фіктивних документів шляхом списання товарно-матеріальних цінностей; 2) складання фіктивних договорів щодо закупівлі товарів, робіт чи послуг; 3) безпідставні нарахування й виплата зарплатні та інших грошових виплат працівникам (як різновид цього способу – фіктивно працевлаштованим особам); 4) безпідставне списання товарно-матеріальних цінностей з балансу підприємства; 5) фіктивна закупівля товарно-матеріальних цінностей під авансові звіти; 6) переказ коштів шляхом складання актів приймання-

передачі виконаних робіт; 7) складання фіктивних документів щодо передачі товарів третім особам; 8) порушення законодавства у сфері публічних закупівель; 9) неправомірні дії щодо отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги тощо;

– систему знань про елементи криміналістичної характеристики, зокрема в умовах запровадженого воєнного стану, на яку впливають законодавчі акти, що спрощують процедуру оборонних закупівель та обліку благодійної допомоги в умовах сьогодення;

– наукові положення про відмежування понять «привласнення», «розтрата» та «заволодіння»;

– практичні рекомендації щодо усунення помилок при проведенні судово-економічної експертизи, серед яких дослідження первинних документів, що забезпечує отримання допустимих та достовірних доказів;

– криміналістичне вчення про форми використання спеціальних знань вивчено з точки зору класифікації за різними критеріями: врегульованості законом, регламентації в КПК України, обов'язковості застосування, суб'єктів використання, де наголошено на особливому значенні залучення фахівців Держаудитслужби як спеціалістів та призначенні їй проведенні судових експертиз, зокрема, судово-економічної та почеркознавчої;

– теоретичні знання щодо основних криміналістичних категорій «уміння», «навички», «знання», «спеціальні знання»;

– практичні рекомендації щодо проведення обшуку та огляду документів уповноваженою особою із залученням групи спеціалістів та самостійно;

– криміналістичні відомості про слідову картину кримінальних правопорушень, що в доказуванні привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем складають матеріальні сліди (документи, предмети злочинного посягання, грошові кошти, техніка для виготовлення документів, печатки, штампи тощо), електронні (цифрові), уявні (ідеальні) сліди;

– організаційно-тактичні особливості залучення фахівців Держаудитслужби як спеціалістів для вирішення завдань позапланової ревізії;

– напрями вдосконалення судово-експертної діяльності в кримінальних провадженнях, серед яких: використання сучасного обладнання, методик і методів під час проведення судових експертиз, програмних продуктів у процесі оформлення висновків експерта, використання можливостей штучного інтелекту тощо;

дістали подальшого розвитку:

– відомості про документ як основний носій слідової інформації за зазначеними кримінальними правопорушеннями, його різновиди, класифікацію за функціональним призначенням документа, формою носія інформації документа, якісними ознаками документа тощо;

– зміст і визначення «електронних», «комп'ютерних», «цифрових» слідів та їх значення для доказування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем;

– поняття спеціальних знань як наукових, технічних та інших професійних знань, окрім юридичних, отриманих у результаті навчання, а також навички, набуті в процесі роботи в окремих галузях практичної діяльності, що використовуються разом із застосуванням науково-технічних засобів під час виявлення, збирання, фіксації, вилучення та дослідження слідів кримінальних правопорушень з метою отримання доказової та орієнтуючої інформації у кримінальному провадженні;

– практичні рекомендації стосовно необхідності оновлення термінології у наказі Головного КРУ, МВС, СБУ, Генеральної прокуратури «Про затвердження порядку взаємодії органів Державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, органів внутрішніх справ, СБУ» від 19.10.2006 № 346/1025/685,53 задля відповідності вимогам сучасності.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки та

практичні рекомендації впроваджені та використовуються:

– у *законотворчій діяльності* – для вдосконалення законодавства щодо запобігання кримінальним правопорушенням у сфері службової діяльності сформульовано низку пропозицій щодо внесення змін і доповнень до чинного Кримінального процесуального кодексу України;

– у *правозастосовній діяльності* – для вдосконалення діяльності органів досудового розслідування, оперативних та експертних підрозділів Національної поліції (акти впровадження Управління стратегічних розслідувань у Дніпропетровській області ДСР Національної поліції України від 13 березня 2023 р., Дніпропетровського НДЕКЦ МВС від 24 листопада 2023 р.).

– у *науковій діяльності* – для вдосконалення методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень проти власності (акти впровадження Харківського національного університету внутрішніх справ від 21 грудня 2023 р., Національної академії внутрішніх справ від 27 грудня 2023 р., Дніпровського державного університету внутрішніх справ від 12 червня 2024 р.);

– в *освітньому процесі* – при викладанні навчальних дисциплін «Організація розслідування кримінальних правопорушень», «Криміналістика», «Кримінальний процес», «Оперативно-розшукова діяльність», «Кримінологія», а також для підготовки монографій, підручників і навчальних посібників (акти впровадження ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» від 30 листопада 2023 р., Інституту права та суспільних відносин «Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» від 11 червня 2024 р.).

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення й висновки дисертації оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти» (м. Дніпро, 2019 р.), «Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики» (м. Київ, 2022 р.), «Інноваційні підходи до

реформування сучасного законодавства» (м. Київ, 2023 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації відображено у восьми наукових публікаціях, з яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна – у закордонному юридичному виданні, три – у збірниках тез наукових доповідей, оприлюднених на міжнародних науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з основної частини (вступу, трьох розділів, що містять дев'ять підрозділів, висновків), списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації становить 236 сторінок, з яких 157 сторінок основного тексту. Список використаних джерел налічує 193 найменування і займає 23 сторінки, 12 додатків викладено на 38-и сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

1.1. Стан наукового дослідження використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем

У криміналістиці під кримінальними правопорушеннями у сфері службової діяльності слід розуміти суспільно небезпечні винні діяння, що вчиняються як службовими особами з використанням своїх повноважень і становища всупереч інтересам служби, а також можливостей, які випливають зі службового становища, так й іншими особами, котрі, як наслідок, підривають авторитет і порушують встановлений порядок функціонування та нормальну діяльність органів державного апарату, апарату місцевого самоврядування й інших юридичних осіб незалежно від форми власності. Для класифікації окреслених кримінальних правопорушень науковці використовують: сферу виникнення відносин, на які вони посягають; галузеву специфіку; суб'єкта, на інтереси якого посягають конкретні злочинні діяння; масштаби злочинної діяльності тощо [138, с. 27]. До таких кримінальних правопорушень науковці відносять кримінальні правопорушення, вчинені на підприємствах при проведенні експорту або імпорту товарів; наданні вітчизняними підприємствами та організаціями послуг іноземним та іноземними-вітчизняним суб'єктам господарської діяльності; наукової, науково-технічної, науково-виробничої, навчальної та іншої кооперації з іноземними суб'єктами господарчої діяльності; товарообмінних (бартерних) операцій та іншої діяльності, побудованої на формах

зустрічної торгівлі між вітчизняними та іноземними суб'єктами господарювання тощо.

Як ми бачимо, вони охоплюють будь-яку сферу господарської діяльності. Вавриш А. В., вивчаючи забіжний досвід Великої Британії, Франції, Іспанії, Швеції, Норвегії, Німеччини, Польщі, Італії, Латвії, Хорватії боротьби з кримінальними правопорушеннями у сфері будівництва, засвідчує, що найпоширенішим видами кримінальних правопорушень є кримінальні правопорушення проти власності, зокрема, різні форми заволодіння майном, пошкодження майна тощо [23, с. 52].

Окреслені кримінальні правопорушення не тільки негативно впливають на економіку держави, а і послаблюють обороноздатність. Аналіз судової практики в Україні дає підстави вважати, що великий відсоток заволодіння майном вчиняється з гуманітарною допомогою, оборонними товарами, будівельними спорудами для захисту цивільних і військових тощо.

Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України надає роз'яснення щодо ст. 191 КК України, де передбачено відповідальність за три форми вчинення злочину – привласнення, розтрату (ч. 1) або заволодінням майном шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2). Вони характеризуються умисним протиправним і безоплатним оберненням чужого майна на свою користь чи на користь іншої особи. Безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 191 КК, є відносини власності. Предметом цього злочину є лише таке чуже майно, яке було ввірене винній особі чи перебувало в її законному віданні, тобто те, що знаходилося в неї на законних підставах і стосовно якого вона здійснювала повноваження щодо розпорядження, управління, доставки, використання або зберігання тощо. Отже, вчиняючи злочин, передбачений ст. 191 КК, винна особа використовує наявні у неї правомочності (повноваження) щодо зазначеного вище предмета. Саме ця ознака передусім відрізняє аналізований злочин від інших посягань на

власність (зокрема, крадіжки), при вчиненні яких винний або зовсім не має відношення до майна, або має лише доступ до нього за характером роботи, або йому доручено охороняти це майно, або воно передане йому для використання у процесі виробництва (йдеться, наприклад, про комбайнера, гардеробника, охоронця, вантажника, підсобного робітника у магазині. Передбачений ст. 191 КК злочин вважається закінченим з моменту незаконного безоплатного заволодіння чужим майном (матеріальний склад) і характеризуються спеціальним суб'єктом [94, с.435].

Проведеним нами узагальненням вироків судових рішень було встановлено, що окреслені кримінальні правопорушення нерідко містять ознаки інших норм Кримінального кодексу України або вчиняються у сукупності з такими складами: ст. 190 «Шахрайство»; ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»; ст. 366 «Службове підроблення»; ст. 367 «Службова недбалість»; ст. 368 «Прийняття пропозицій, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» тощо. До того ж, окреслені кримінально-карні діяння охоплюють різноманітні сфери соціального життя (освіту, оборону, паливно-енергетичний, аграрно-промисловий комплекси, тощо).

Узагальненням матеріалів емпіричної бази ми встановили, що зазначені кримінальні правопорушення вчиняються на суб'єктах господарювання будь-яку форми власності: державної – 49,2 %, колективної – 42,1%, приватної 10,2 % (Додаток В).

Водночас, дослідженнями, проведеними криміналістами, було встановлено/доведено/підтверджено, що досліджувані кримінальні правопорушення складні у доказуванні, про що зазначили 74,2 % респондентів. У той же час, правоохоронці відмітили, що жодне кримінальне провадження не було доведено до стадії судового розслідування без використання низки спеціальних знань [51].

До того ж, стан наукової розробленості винесеної на розгляд проблематики має бути розглянутий різносторонньо, враховуючи наукові погляди науковців, які досліджують питання кримінального права, кримінального процесу, оперативно-розшукової діяльності та криміналістики.

Проблеми використання спеціальних знань, теоретичні й організаційні основи судової експертизи, її значення у кримінальному, цивільному, адміністративному судочинстві висвітлювались у працях київських дослідників С.В. Гончаренко, І.В. Гори, Н. І. Клименко та інших [55; 61]. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, питанні інтернаціональної протиправності, правові засади міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності були предметом дослідження професора Ю. М. Черноус [165; 166; 180]. В дисертаційному дослідженні О. А. Лопати досліджено форми міжнародного співробітництва Експертної служби МВС України, формування й забезпечення міжнародних стандартів судово-експертної діяльності, проведення судової експертизи в порядку міжнародної правової допомоги тощо [86]. Численні праці представників Дніпровської наукової школи (І. В. Пиріг, Г. С. Бідняк та ін), присвячені проблематиці використання спеціальних знань на досудовому розслідуванні [106; 16]. Вагоме значення в теорії судової експертології є дослідження харківських криміналістів (Щербаковський М. Г., Шепітько В. Ю.) [174; 171].

Вагомі здобутки теорія та практика використання спеціальних знань та розслідування економічних кримінальних правопорушень здобули у докторських дисертаційних дослідженнях.

Низка наукових праць оперативно-розшукового спрямування висвітлювались на монографічному рівні В. В. Дараганом, серед них: Оперативно-розшукова протидія злочинам у сфері державних закупівель: проблеми теорії та практики(Дніпро, 2018), протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Департаменту захисту економіки

Національної поліції України (Дніпро, 2017) [45; 46].

У докторській дисертації Р. Л. Степанюка «Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України» розроблено криміналістичну класифікацію кримінальних правопорушень у бюджетній сфері України, удосконалено структуру окремих методик розслідування, розглянуто сучасний стан методико-криміналістичного забезпечення розслідування окремих груп і видів кримінальних правопорушень у бюджетній сфері, окреслено перспективи формування відповідних міжвидових, комплексних, видових і підвидових криміналістичних методик тощо [145].

О. В. Пчеліна у докторській дисертації «Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності» (Харків, 2017) запропонувала «авторське визначення поняття службової діяльності, виокремлено її ознаки. Надано криміналістичне визначення злочинів у сфері службової діяльності та здійснено їх криміналістичну класифікацію. З'ясовано наукові передумови формування методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності. Розглянуто сучасний стан методико-криміналістичного забезпечення розслідування вказаних злочинів, окреслено перспективи формування відповідних криміналістичних методик. Вдосконалено структуру базової й окремих методик розслідування. Запропоновано теоретичну концепцію формування та реалізації криміналістичної характеристики злочинів у сфері службової діяльності тощо [137; 138].

С. С. Чернявський на монографічному рівні дослідив «Фінансове шахрайство: методологічні засади розслідування» (Київ, 2010). У роботі визначено поняття фінансового шахрайства та обґрунтовано його класифікацію, що є основою для формування методики розслідування. Розкрито співвідношення фінансового шахрайства з тіньовою економікою, організованою злочинністю та корупцією. Наведено

структурний аналіз механізму фінансового шахрайства, в основі якого виокремлено класифікаційні групи способу вчинення злочинів, а також ознаки застосування окремих технологій злочинної діяльності. Обґрунтовано підходи до формування комплексної криміналістичної методики розслідування фінансового шахрайства, а також напрями формування окремих методик, що має значення для подальшого наукового забезпечення протидії злочинності [164].

Монографію Н. Є. Філіпенко присвячено розгляду комплексу теоретичних і практичних питань організації та здійснення кримінологічної діяльності судово-експертних установ України. Із застосуванням різних методів наукового пізнання здійснено феноменологічний, праксеологічний, історичний, функціональний і структурний аналіз системи експертних установ та їх практик у сфері протидії злочинності. Розглянуто актуальні проблеми механізму організації їх діяльності, на підставі чого сформульовано рекомендації прикладного характеру [154].

І. В. Пиріг в докторській дисертації «Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування» (Дніпро, 2015) на основі сучасних положень загальної теорії судової експертизи розглядаються актуальні теоретичні та прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування. Запропоновано поняття експертного забезпечення, визначено його зміст та суб'єктів, окреслено основні засади організаційного, правового, кадрового, науково-методичного, матеріально-технічного, інформаційного забезпечення досудового розслідування [111].

У монографії М.Г. Щербаковського розглянуто найбільш актуальні проблеми проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні. Висвітлені наукові, правові та організаційно-тактичні засади підготовки та призначення судових експертиз, провадження експертного дослідження, оцінки висновку

експерта й використання результатів експертиз під час досудового розслідування та судового розгляду. Уточнено поняття спеціальних знань, предмету, об'єктів, критерію розмежування судових експертиз, компетенції та компетентності експерта. Розглянуто процесуальний порядок судово-експертної діяльності та запропоновані зміни й уточнення щодо кримінального процесуального закону. Розкрито поняття тактики проведення судових експертиз, виокремленні експертні ситуації, що виникають у кримінальному провадженні, та вказані відповідні дії учасників кримінального провадження. Охарактеризоване поняття та наведені напрями використання судових експертиз у кримінальному провадженні, зокрема у кваліфікації злочинів та під час проведення тактичних операцій [175].

У роботі А.М. Тимчишина «Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика» на здобуття доктора юридичних наук надано характеристику інтеграційних процесів, що відбуваються у галузі судової експертизи: їх сутності, тенденцій та проблем. Сформульовано концептуальне бачення використання спеціальних знань при розслідуванні окремих видів кримінальних правопорушень. Надано загальну характеристику спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень через аналіз генезису, поняття, сутності, особливостей, суб'єктного складу використання. Розглянуто проблемні питання використання спеціальних знань під час досудового розслідування кримінальних правопорушень у контексті кримінального процесуального законодавства, слідчої та експертної практики та запропоновано шляхи їх вирішення [149].

Низка робіт присвячена використанню спеціальних знань під час проведення слідчих (розшукових) дій.

Зокрема, питання залучення спеціаліста до проведення слідчих дій (організації і тактики) детально висвітлено в дисертації В. О. Яремчука «Залучення спеціаліста до проведення слідчих дій (організація і тактика)»

(Харків, 2014) [178]. У дисертації Є. О. Даніч сформульовано теоретичні положення та практичні рекомендації щодо використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту. Висвітлено стан наукового дослідження цього питання; з'ясовано кримінальну процесуальну регламентацію, завдання та форми використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту. Визначено засади використання спеціальних знань як складової тактики слідчого експерименту за етапами підготовки до проведення слідчої (розшукової) дії, робочого, фіксації перебігу та результатів, їх оцінювання. Окреслено напрями вдосконалення використання спеціальних техніко-криміналістичних, психологічних і спеціальних знань з інших галузей під час проведення слідчого експерименту [43, с. 40-41].

Дисертація Є. Є. Демидової «Тактика допиту обізнаних осіб» присвячена дослідженню проблем тактики допиту обізнаних осіб. Розглянуто питання визначення поняття обізнаної особи, їх видів, ролі у судочинстві та функцій. Проаналізовано процесуальний статус судового експерта та спеціаліста. Визначено сутність допиту судового експерта та спеціаліста, виокремлено їх ознаки та запропоновано визначення. З'ясовано предмет їх допиту, особливості його підготовки та проведення. Наведено типові обставини, що входять до предмету допиту. Розроблено системи тактичних прийомів допиту судового експерта та спеціаліста під час досудового розслідування та судового розгляду матеріалів кримінального провадження. На підставі проведеного дослідження сформульовано пропозиції щодо удосконалення кримінально-процесуального законодавства [47].

Дисертація Л. О. Басюк є одним із перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних засад отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні як дієвого засобу криміналістичної тактики у контексті сучасного кримінального процесуального законодавства України та відповідності діяльності

правоохоронних органів міжнародним стандартам правосуддя. У роботі обґрунтовано низку нових положень, сформульовані висновки та рекомендації. Під час дослідження виявлено найбільш суттєві ускладнення пов'язані з отриманням зразків для експертизи у кримінальному провадженні, які виникають у практиці правоохоронних органів, та враховано їх при визначенні завдань дисертаційного дослідження» [9].

Наукові пошуки А. Е. Волкової (Запоріжжя, 2012) на монографічному рівні присвячено вирішенню процесуальних, тактичних та організаційних проблем формування й використання інформаційно-довідкових колекцій експертної служби МВС України. а основі аналізу наукових праць вітчизняних і зарубіжних учених, слідчої та експертної практики сформульовано поняття інформаційно-довідкових колекцій як різновиду криміналістичних обліків, що сформовані з натурних зразків та інформаційних даних і містять потенційну криміналістично значущу інформацію. Визначено властивості інформаційно-довідкових колекцій та розроблено правові механізми формування колекційних об'єктів [33; 34].

В. А. Коршенко у роботі «Теоретичні та методичні основи судової телекомунікаційної експертизи» (2017) комплексно дослідив концептуальні засади та сформулював рекомендації щодо наукових основ, загальних методичних і організаційних положень судової телекомунікаційної експертизи. На думку науковця, судово-телекомунікаційна експертиза є дослідженням експерта на основі спеціальних знань у галузі електроніки і телекомунікації систем, засобів, мереж та їх складових частин, інформації, що ними передається, приймається, обробляється та містить фактичні дані про обставини кримінального правопорушення, що мають значення для кримінального провадження. Завданням судової телекомунікаційної експертизи є діагностика (встановлення стану об'єкта, механізму, наслідку змін та ін.) та ідентифікація (ототожнення конкретного засобу, програми,

користувача мережі тощо). Науково обґрунтоване вчення про сутність судової телекомунікаційної експертизи є підґрунтям для подальших розробок проблем використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються з використанням ЕОТ, зокрема і шахрайств [67].

Дисертація Т. О. Татарнікової присвячена теоретичному та практичному дослідженню інструментарію проведення експертизи матеріалів і засобів цифрового звукозапису (ЦЗЗ). Розглянуто історію розвитку фоновскопичної експертизи. Показано взаємозв'язок між розвитком апаратури запису й інструментарієм для проведення експертизи. Проаналізовано стан розробленості сучасного інструментарію проведення експертизи матеріалів і засобів ЦЗЗ. Показано, що з появою цифрових способів запису інформації необхідно розробляти новий інструментарій на ґрунті нових напрямів його створення. Показано, що на сучасному етапі для подальшого розвитку теорії та практики експертизи матеріалів і засобів ЦЗЗ постала нагальна потреба у вирішенні наукового завдання розробки методичної бази створення засобів і методів проведення експертизи матеріалів і засобів ЦЗЗ. Досліджено процеси, що відбуваються за ЦЗЗ інформації. Виявлено особливості механізму слідоутворення під час запису та цифровій обробці фонограм. Розроблено методичну базу створення інструментарію для експертизи матеріалів і засобів ЦЗЗ на базі системного аналізу інформаційних, конструктивних і технологічних особливостей апаратури ЦЗЗ для виявлення ідентифікаційних ознак, що відповідають вимогам криміналістичної теорії ідентифікації. За цією технологією розроблено та впроваджено в діяльність експертних установ України методику застосування програмного забезпечення «Фрактал» для проведення експертних досліджень апаратури ЦЗЗ та цифрових фонограм [148; 149].

У дисертації: Шевченко О. В висвітлено стан і перспективи наукового вивчення проблем використання спеціальних товарознавчих

знань; сформульовано поняття та визначено спеціальні товарознавчі знання на підставі сучасних теоретичних положень криміналістики та теорії судової експертизи в умовах реформування кримінального процесуального законодавства; розроблено наукову класифікацію форм використання спеціальних товарознавчих знань під час розслідування кримінальних правопорушень; здійснено аналіз особливостей правового статусу спеціаліста-товарознавця як самостійного учасника кримінального процесу; деталізовано зміст консультативної допомоги спеціаліста-товарознавця під час його залучення до участі в слідчих (розшукових) діях; запропоновано визначення судово-товарознавчої експертизи та розроблено її класифікацію; сформульовано предмет, систематизовано і класифіковано об'єкти судово-товарознавчої експертизи» [167].

Дисертація В. Д. Юрчишина присвячена дослідженню актуальних теоретичних та практичних проблем висновку експерта як джерела доказів у кримінальному процесі України. Досліджується юридична природа доказів та обґрунтовується, що належність, допустимість, достовірність і достатність є їх невід'ємними властивостями. Обґрунтовано, що судова експертиза є основною формою застосування спеціальних знань у кримінальному процесі України. Обґрунтовується, що достовірно встановлені обставини, які посприяли формуванню ймовірного висновку, можуть використовуватись як непрямий доказ. Досліджено сутність, зміст та структуру висновку експерта як джерела доказів у кримінальному процесі України. Обґрунтовується, що необхідно виділити дві сторони оцінки висновку експерта, які взаємопов'язані між собою: логіко-процесуальну та спеціальну оцінку висновку експерта у кримінальному процесі» [176].

Привертають увагу також роботи, в яких висвітлено проблематику використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень в економічній сфері.

У дисертації В. Л. Діденко на монографічному рівні досліджено теоретико-прикладні засади використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у бюджетній сфері та сформульовано науково-обґрунтовані практичні рекомендації і пропозиції щодо їх розвитку й удосконалення. Здійснено криміналістичний аналіз сфери використання спеціальних знань під час розслідування протиправних дій у бюджетній сфері та визначено фактори, що зумовлюють їх учинення [51].

У дисертації Г. С. Бідняк досліджено концептуальні положення використання спеціальних знань під час розслідування шахрайств. На підставі системного аналізу наукових поглядів учених й узагальнення експертно-слідчої та судової практики сформульовано поняття способів вчинення шахрайств та надано їх класифікацію. Конкретизовано поняття спеціальних знань та форми їх використання під час розслідування шахрайств [17].

Вивченням протиправної діяльності, пов'язаною із державним фінансуванням у галузі охорони здоров'я, займався В. А. Бідняк. У своїх роботах науковець дослідив сучасні способи вчинення окреслених кримінальних правопорушень та інші елементи криміналістичної характеристики. Серед загальноприйнятих форм використання спеціальних знань акцентував увагу на формах державного фінансового контролю, ролі судових експертиз для доказування протиправної діяльності, тактиці проведення слідчих (розшукових) дій, проблематиці проведення окремих негласних слідчих (розшукових) дій [12; 13; 16].

Сприяли проведенню дисертаційного дослідження низка праць, направлених на боротьбу з протиправною діяльністю в економічній сфері, зокрема:

– Харкевича Ю. І. «Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я в умовах пандемії» (Київ, 2024) [157];

– Патика А. А. «Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів» (К., 2011) [104];

– Андрущенко Г. С. «Становлення та розвиток бюджетного законодавства України» (Київ, 2018) [3];

– Камишанського О. Ю. Особливості методики розслідування розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості (Одеса, 2018) [57];

– Ярошенка Р.В. «Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою» [178];

– Осадчого Б. В. «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: кримінологічна характеристика та протидія» (м. Одеса, 2023 р.) [100].

Спрямовуючи дослідження в окресленому напрямі, науковці виокремлюють низку проблемних питань, що виникають під час розслідування фактів привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: 1) складність доказування, вчинення в умовах неочевидності; 2) зміна попередньої кваліфікації на інші статті КК України; 3) відсутність належної взаємодії між працівниками органів прокуратури, оперативних і слідчих підрозділів Національної поліції України; 4) низький рівень обізнаності уповноважених осіб щодо сучасних способів злочинної діяльності та ін. [180].

Проведеним нами опитуванням правоохоронців, було встановлено, що окрім юридичної, економічну освіту мали лише 8,5 % респондентів, водночас на неможливість розслідування окреслених кримінальних правопорушень без результатів використання спеціальних знань (зокрема, економічних) вказали 100% респондентів.

Незважаючи на значну кількість наукових досліджень, слід

констатувати, що проблематика використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем залишається малодослідженою і на монографічному рівні не розроблялась. У публікаціях не відображено особливості комплексного підходу до використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях окресленої категорії в різних формах, помилки та недоліки, що припускають органи досудового розслідування у провадженнях окресленої категорії тощо.

1.2. Способи безпосереднього вчинення, приготування та приховування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України

За статистичними даними привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України) завжди характеризувались високими показниками в порівнянні з іншими облікованими кримінальними правопорушеннями. Ситуація після повномасштабного нападу російських загарбників на територію незалежної України, вимагала дієвих заходів, направлених на здійснення оборонних закупівель окремих товарів, робіт та послуг, що внесло певні корективи до криміналістичної характеристики окреслених кримінальних правопорушень.

За визначенням А. Ф. Волобуєва криміналістична характеристика становить систему відомостей про елементи механізму вчинення кримінальних правопорушень певного виду чи групи, у яких відображаються закономірні зв'язки між цими елементами і які використовують для розроблення наукових рекомендацій, а також побудови й перевірки версій під час розслідування конкретних кримінальних правопорушень [36]. Чисельний склад елементів

криміналістичної характеристики може змінюватись залежно від виду кримінального правопорушення. До елементів криміналістичної характеристики окреслених кримінальних правопорушень зазвичай належать узагальнені дані щодо типових ознак предмета протиправного посягання, способу й обстановки вчинення зазначених кримінальних правопорушень, типової слідової картини та особи кримінальних правопорушень [115]. Форма власності суб'єкта господарювання буде визначальною для характеристики потерпілої особи. Якщо протиправні події вчинено на приватному або комунальному підприємстві, організації, установі, слід додати такий елемент до структури криміналістичної характеристики.

Побудову криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, слід розглядати як систему узагальнених даних, що трансформується залежно від різних чинників, серед яких військовий стан.

Вчені багато робіт присвятили висвітленню криміналістичної характеристики, та з-поміж інших елементів суттєво відрізняється від інших кримінальних правопорушень обстановка вчинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Як зазначають В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та інші в даному випадку обстановка кримінального правопорушення зумовлена специфікою фінансово-господарської діяльності підприємства, установи чи організації [172, с. 328]. Дослідження цього елемента надає змогу отримати інформацію, що може бути використана для розкриття, розслідування злочину та вжиття профілактичних заходів, спрямованих на усунення детермінуючих чинників [89, с. 33]. В. В. Сташисом та В. Я. Тацієм, які розглядають обстановку вчинення злочину як конкретні об'єктивно предметні умови, в яких вчиняється злочин, які іноді істотно підвищують ступінь суспільної

небезпечності вчиненого діяння, і є кваліфікуючою ознакою [74, с. 135–136].

Окрім місця та часу вчинення протиправних дій із заволодіння майном, до обстановки відносять ще нормативно-правове забезпечення, що суттєво впливає на інші елементи криміналістичної характеристики та особливості досудового розслідування кримінального правопорушення, кваліфікованого за ст.191 КК України. Зокрема, в умовах сьогодення Закон України «Про оборонні закупівлі», визначає загальні правові засади планування, порядок формування обсягів та особливостей здійснення закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення для забезпечення потреб сектору безпеки і оборони, а також інших товарів, робіт і послуг для гарантованого забезпечення потреб безпеки і оборони, а також порядок здійснення державного і демократичного цивільного контролю у сфері оборонних закупівель [132]. Деякі питання здійснення оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану, регламентовані постановою КМУ від 28 лютого 2022 року № 169, а саме, в умовах воєнного стану державні замовники у сфері оборони та служби державного замовника здійснюють закупівлі товарів, робіт і послуг оборонного призначення без застосування видів (процедур) закупівель, визначених Законом України «Про оборонні закупівлі» [132]; переліки та обсяги закупівель товарів, робіт і послуг оборонного призначення визначаються рішеннями державних замовників у сфері оборони, що здійснюють такі закупівлі. Такі закупівлі не включаються до річного плану закупівель. За результатами здійснення таких закупівель в електронній системі закупівель за умови, що вартість закупівлі становить або перевищує 50 тис. гривень, державний замовник у сфері оборони оприлюднює звіт про договір про закупівлю, укладений без використання електронної системи закупівель, договір про закупівлю, а також всі додатки та зміни до нього після його укладення, але не пізніше ніж через 70 днів з дня припинення чи скасування воєнного стану в Україні або в

окремих її місцевостях. Вимога щодо оприлюднення не застосовується до договорів, які містять інформацію з обмеженим доступом [49]. Також, в умовах воєнного стану не поширюються встановлені законодавством вимоги щодо отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги від юридичних та фізичних осіб-резидентів і нерезидентів [50].

Введення в дію таких законодавчих актів вимагає від правоохоронців особливого контролю публічних закупівель, обліку благодійної допомоги, оскільки узагальнення матеріалів судово-слідчої практики свідчить про неодиначні випадки вчинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем саме з використанням вищезазначених нормативно-правових актів.

Одним із ключових елементів криміналістичної характеристики злочину, на який суттєво впливають обстановка та умови вчинення протиправних діянь, вчені-криміналісти виділяють спосіб вчинення кримінального правопорушення

Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України регламентує у який спосіб могут бути вчинено кримінальне правопорушення, кваліфіковане за ст. 191 КК України. «Привласнення – незаконне безоплатне обернення (вилучення) винним на свою користь чи на користь третіх осіб чужого майна, що на законних підставах було йому ввірене чи перебувало в його віданні. Розтрата – незаконне безоплатне відчуження, витрачання, використання винним чужого майна, що на законних підставах було йому ввірене чи перебувало в його відданні/під його контролем (продаж, споживання, дарування, обмін, передача іншим особам тощо). Розтрата відрізняється від привласнення перед усім тим, що при розтраті майно відчужується і витрачається одразу, воно не перебуває певний час у незаконному володінні винного, тоді як привласнення передбачає наявність певного проміжку часу, протягом якого винний незаконно володіє майном, розпоряджається ним як

власним. Більше того, у разі привласнення майно перебуває у винної особи або в інших осіб під її контролем і може бути повернене власникові, тоді як при розтраті майно вже використане (витрачено), через це може йтися лише про відшкодувати завданих власникові збитків. Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем має місце у випадках, коли така особа незаконно обертає чуже майно на свою користь або на користь третіх осіб, використовуючи при цьому своє службове становище всупереч інтересам служби. Зазвичай при цьому службова особа не є матеріально відповідальною, але вона водночас наділена правом оперативного-господарського управління майном, вирішуючи питання про користування та управління ним, розпоряджаючись таким майном як уповноважена власником особа. Кваліфікація злочину за ч. 2 ст. 191 КК можлива лише тоді, коли особа здійснила заволодіння завдяки використанню своїх службових повноважень щодо майна, розпоряджатися яким вона мала право чи була зобов'язана. Таке заволодіння чужим майном додаткової кваліфікації за ст. 364 КК не потребує. Якщо службова особа не використовує зазначених повноважень, то кваліфікація її дій за ст. 191 КК буде неправильною [94,с. 436].

На практиці заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем відбувається у таких формах: звернення на свою власність державних чи громадських коштів за підробленими угодами або договорами; незаконне отримання чи виплата пенсій, премій або додаткових виплат до заробітної плати; звернення на свою власність навмисно утворених надлишків продукції, сировини чи матеріалів; звернення на свою власність коштів, що надходять до державних чи громадських фондів від громадян тощо. Заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем (ч. 2 ст. 191 КК) слід відмежовувати від зловживання владою або

службовим становищем (ст. 364 КК). Основним критерієм відмежування є встановлення об'єкта злочину, яким у першому випадку визнаються відносини власності, відповідно до яких здійснюється володіння, користування та розпорядження майном, а в другому – правомірна діяльність державних або самоврядних органів (апарату), державних або комунальних підприємств, установ чи організацій у будь-яких галузях їх діяльності, а також їх авторитет. Суттєвою є різниця і в характері заподіяної шкоди. Заволодіння майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем до звернення на користь цієї особи частини чужого майна, чим завдаються прямі збитки власникові останнього. Зловживання своїм службовим становищем не поєднується з безоплатним оберненням чужого майна на свою користь, а є способом одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи. Заподіювана при цьому шкода не має характеру прямих майнових збитків, а виглядає як неодержані суб'єктами законні прибутки та понесені незаплановані витрати. Зокрема, зловживання владою або службовим становищем є закінченим злочином з моменту настання мінімально необхідних наслідків у вигляді істотної шкоди (вона має у 100 і більше разів перевищувати неоподаткований мінімум доходів громадян), тоді як для складу заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовим становищем такі наслідки законом не визначені [94, с. 436].

З кримінально-правової точки зору спосіб – це форма прояву кримінально караного діяння, інакше кажучи, послідовність прийомів і методів, що використовує винний для вчинення умисного кримінального правопорушення (насильство, обман, зловживання довірою, використання безпорадного стану потерпілого, використання службового становища тощо) [76, с. 180].

З точки зору кримінального права В.В. Сташис і В.Я. Тацій визначають спосіб вчинення злочину як сукупність прийомів і методів,

що використовуються при вчиненні злочину [75, с. 123].

Криміналістичний зміст способу дещо ширший і дозволяє отримати уявлення про подію, характер поведінки злочинця та її відображення у вигляді слідів та відповідно, визначити оптимальні шляхи вирішення задач кримінального судочинства [69].

Спосіб скоєння кримінального правопорушення є одним із основних елементів криміналістичної характеристики і дає найбільший обсяг криміналістичної інформації, що в подальшому дає змогу слідчому, дізнавачу зорієнтуватись в події кримінального правопорушення, визначити найбільш ефективні методи розкриття та розслідування правопорушення, висунути необхідні версії та ініціювати проведення необхідних експертиз [69, с. 330].

Наукові підходи до вивчення способів вчинення протиправних діянь різняться залежно від сфери їх застосування. Зокрема, у паливно-енергетичному комплексі науковці відзначають такі способи розкрадань бюджетних коштів: незаконні нарахування заробітної плати та різного виду допомог, фіктивні закупівлі, привласнення чи розтрата бюджетних коштів, приписки [57, с. 164].

Кривопуск О.Г., вивчаючи розкрадання вантажів, за участі посадових та службових осіб АТ «Укрзалізниця», зазначає що вони характеризуються дещо відмінними способами, що відрізняються, до найтипівіших слід віднести наступні: 1) складання фіктивних комерційних актів на неіснуючу нестачу, псування або пошкодження вантажу; 2) складання декількох підроблених комерційних актів за масових перевезеннях вантажу; 3) складання підроблених комерційних актів на вантаж, що надійшов на станцію призначення з попутним комерційним актом чи актом загальної форми, складеним на шляху прямування; 4) складання актів загальної форми на завідомо неіснуючу нестачу; 5) фальсифікація позначок у накладних про нестачу вантажу в межах норм природних втрат; 6) приховування надлишків вантажу,

виявлених під час розвантаження; 7) завищення або заниження ваги вантажу (тари) у супровідних документах; 8) знищення супровідних документів або фальсифікація їхнього змісту; 9) присвоєння невитребуваних і безгосподарних вантажів; 10) фабрикування документів на одержання вантажу тощо [69, с.].

Нещодавно НАБУ і САП завершили розслідування однієї з найгучніших оборудок, викритих після повномасштабного вторгнення рф. Йдеться про зловживання на суму 63,9 млн грн під час закупівлі АТ «Укрзалізниця» продуктів харчування для забезпечення потреб держави у період воєнного стану. Серед підозрюваних перший заступник міністра аграрної політики та продовольства та колишній заступник міністра економіки. У березні 2022 року у зв'язку з повномасштабним вторгненням рф виникла потреба у закупівлі харчової продукції для забезпечення нагальних потреб держави в умовах воєнного стану. Перший заступник міністра аграрної політики та продовольства реалізував схему, що передбачала закупівлю для потреб обласних військових адміністрацій коштом АТ «Укрзалізниця» продукції за значно завищеними цінами в обраній компанії (ТОВ 1). Ця ж компанія закуповувала продукцію за ринковими цінами у іноземного виробника (Польща) через контрольовану фірму-посередницю, пов'язану родинним зв'язком із керівником ТОВ 1. Вартість кілограму товару наразі штучно збільшувалась орієнтовно з 20 грн до 75 грн. Топпосадовець, зловживаючи владою і службовим становищем, забезпечив погодження відповідних рахунків на оплату та актів виконаних робіт, а також переведення коштів на рахунок ТОВ 1. Водночас він був обізнаний про реальну вартість продукції на внутрішньому ринку, оскільки регулярно отримував дані державної служби статистики щодо фактичних цін на ринку. Також він усвідомлював можливість придбання продукції в українських виробників, проте свідомо ігнорував цей факт. Таким чином через дії посадовця з березня по серпень 2022 року АТ «Укрзалізниця»

переплатила ТОВ 1 понад 28,8 млн грн (з ПДВ). У цей же період за участю згаданого у першому епізоді топпосадовця мала місце аналогічна схема. Продукти харчування для потреб держави закуповувались за завищеними цінами у іншій підконтрольній компанії (ТОВ 2). Вона ж через «свою» фірму-посередницю купляла продукцію у іноземного виробника (Туреччина) за ринковими цінами. Як і у першому епізоді, завищення ціни відбувалось саме на етапі продажу продукції однією підконтрольною компанією іншій, а кожен кілограм здорожувався з 30 грн до 55 грн. Для забезпечення закупівлі продукції у ТОВ 2 до схеми окрім першого заступника міністра аграрної політики та продовольства також залучили чинного на той момент заступника міністра економіки. Він, зокрема, приховував дані про наявність більш вигідних пропозицій від інших учасників ринку, включно з українськими виробниками. Через дію схеми у період з березня по серпень 2022 року АТ «Укрзалізниця» переплатила підконтрольній учасникам схеми компанії 35,1 млн грн. Після отримання оплати гроші виводились на закордонну компанію з ознаками фіктивності для подальшої легалізації. За підсумком двох епізодів АТ «Укрзалізниця» зазнала збитків у розмірі 63,9 млн грн.» [92].

Науковці привертають увагу до численних способів привласнення під час проведення конкурсних торгів, а саме: закупівля товарів, робіт або послуг за завищеними цінами; закупівля непридатного до використання або експлуатації устаткування, товарно-матеріальних цінностей; оплата фактично не виконаних робіт або послуг (підписання фіктивних актів); здійснення державної закупівлі без проведення процедур, передбачених законодавством (наприклад, якщо сума договору перевищує встановлену законодавством межу) тощо; витрата бюджетних коштів на придбання товарів, робіт або послуг в обсягах, що перевищують встановлені граничні суми витрат [16, с. 36].

Наведемо приклад. Обвинувачений ОСОБА_5, діючи за попередньою змовою з особою, кримінальне провадження відносно якої

закрито та яка своїми діями сприяла йому, за період з липня 2016 року до 26.08.2016 року у невстановленому місці, зловживаючи своїм службовим становищем, склав, а в подальшому надав на адресу Вербківської сільської ради документи, в тому числі Довідку про наявність працівників без номеру та дати, що містили завідомо неправдиві відомості щодо наявності необхідного штату працівників для виконання будівельних робіт на об'єкті «Реконструкція приміщень інтернату Вербківської ЗОШ I-III ступенів під корпус молодших класів за адресою: вул. Матросова, 13, с. Вербки Павлоградського району Дніпропетровської області» з усіма необхідними реквізитами та відтисками печатки ПП «Євростиль-2013», надавши документу статусу офіційного та отримавши неправомірні переваги під час проведення публічних закупівель по об'єкту «Реконструкція приміщень інтернату Вербківської ЗОШ I-III ступенів під корпус молодших класів за адресою: вул. Матросова, 13, с. Вербки Павлоградського району Дніпропетровської області» [28].

Р.В. Ярошенко розглядає криміналістичну класифікацію типових способів привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою, залежно від сутності господарсько-фінансових операцій:

1) привласнення майна шляхом застосування злочинного впливу на власника підприємства, службових осіб органів самоврядування та їх підрозділів;

2) привласнення службовими особами продукції, що виготовляється підприємством;

3) привласнення коштів шляхом умисних дій службових осіб щодо відпуску продукції підприємства покупцям, які не планують розраховуватися за нього;

4) привласнення коштів підприємства шляхом закупівлі товарів, робіт чи послуг за завищеною вартістю, у тому числі за авансовими звітами;

- 5) привласнення або розтрата коштів підприємства шляхом укладання фіктивних договорів на закупівлю товарів, робіт чи послуг;
- 6) привласнення коштів шляхом завищення вартості проведених будівельних, ремонтних, монтажних робіт;
- 7) привласнення коштів шляхом завищення вартості матеріалів і комплектуючих для проведення поточного ремонту обладнання;
- 8) підміна несправного обладнання або комплектуючих, з метою подальшого його ремонту за рахунок підприємства;
- 9) привласнення майна шляхом його незаконного списання або відчуження;
- 10) привласнення майна шляхом його відчуження задля погашення штучно створеної заборгованості підприємства;
- 11) привласнення майна підприємства шляхом створення уяви фіктивного пограбування або форс-мажору;
- 12) привласнення паливно-мастильних матеріалів шляхом його понаднормового списання;
- 13) розтрата ввіреного майна підприємства шляхом незаконного його передавання третім особам;
- 14) використання обладнання, іншого майна підприємства в особистих цілях [180].

Як слушно зазначає вчений, кримінальні правопорушення, кваліфіковані за ч. 5 ст. 191 КК України, вчиняються на підприємствах, установах, організаціях всіх форм власності, то варто відмітити, що бюджетним та комунальним суб'єктам господарювання притаманні окремі способи, вчинення яких не спостерігається під час діяльності приватних суб'єктів господарювання. Серед таких безпідставне нарахування та виплата працівнику різноманітних виплат (заробітної плати, заохочувальних виплат); нарахування та виплата різноманітних трудових виплат особам, які фактично не працюють на підприємстві, установі, організації, але документально оформлені як працівники;

використання приміщень, обладнання, яке перебуває на балансі підприємства, у власних інтересах або інтересах третіх осіб тощо. [181].

Приклад з практики. Працівники ДБР завершили досудове розслідування стосовно начальниці фінансово-економічної служби однієї з військових частин, що на момент вчинення злочину дислокувалася на Дніпропетровщині. Посадовиця допомагала підлеглим незаконно отримувати бойові виплати. Обвинувальний акт направлено до суду. Посадовиця підготувала наказ, згідно з яким майже увесь особовий склад фінансово-економічної служби відряджався на Схід України для виконання бойових завдань у складі одного з оперативного-тактичних угруповань. Насправді ж, фінансисти та бухгалтери у бойові відрядження не їздили, а лише регулярно отримували за це доплати. Впродовж шести місяців шість працівників фінансово-економічної служби незаконно отримали понад 700 тис. гривень доплат. У межах досудового розслідування завдані державі збитки відшкодовані в повному обсязі. Фінансистка обвинувачується у розтраті чужого майна, шляхом зловживання своїм службовим становищем, в умовах воєнного стану, у великих розмірах та у складанні службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів (ч. 4 ст. 191 та ч. 1 ст. 366 КК України) [48].

Особливості способів службових злочинів полягають в тому, що вони застосовуються не як одиничні дії, а найчастіше у вигляді продуманої системи злочинної діяльності, здійснюваної протягом тривалого періоду. Для злочинів у сфері службової діяльності (за винятком службової недбалості) характерною є загальна особливість — основою їх способу є навмисне виконання (або невиконання) певних службових дій у вигляді розпоряджень, наказів, доручень, дозволів, заборон, що заподіяли фізичну, матеріальну або моральну шкоду. Спосіб приховування службових злочинів нерідко є складовим елементом злочинної діяльності, здійснюваної відповідно до єдиного задуму. Це

характерно в основному для хабарництва і службових зловживань, оскільки спосіб приховування їх заздалегідь передбачається [171].

Ю. С. Доліновський, аналізуючи криміналістичні джерела, визначає зміст способів приховування злочину, поділяє їх на групи, що охоплюють приховування злочину шляхом:

- 1) приховування інформації і/або її носіїв;
- 2) знищення інформації і/або її носіїв;
- 3) маскуванню інформації і/або її носіїв;
- 4) фальсифікації інформації і/або її носіїв;
- 5) можливі також і змішані способи.

Аналіз кримінальних проваджень проведений науковцем, свідчить, що приховування таких злочинів переважно/зазвичай здійснюється шляхом маскуванню протиправних дій під законну господарську діяльність і з боку посадових осіб (розпорядників бюджетних коштів), і осіб-учасників конкурсних торгів. Зокрема, найбільш поширеними способами маскуванню одержання неправомірної вигоди є: укладення фіктивних договорів (32,2%), використання для передачі грошей на рахунки третіх осіб (родичів) (56,7%), створення фіктивних фірм (34,5%), порушення правил проведення публічних закупівель тощо (57,8%) [52, с. 768].

Дії службових осіб, спрямовані на вчинення і приховування злочинів, можуть не збігатися за суб'єктом у випадках, якщо приховування здійснюється не виконавцем, а іншими зацікавленими особами. Дії зі вчинення і приховування злочину можуть не збігатися й за задумом, якщо необхідність маскуванню виникла у зв'язку з непередбаченими обставинами або зміною обстановки. І навпаки, приховування службової недбалості звичайно здійснюється після настання наслідків злочинної бездіяльності.

Основними способами приховування службових злочинів є:
– фальсифікація обліку і звітності;

- внесення змін до документів, заміна або виготовлення фіктивних документів; знищення документів;
- штатні переміщення працівників;
- знищення матеріальних слідів злочину тощо [91, с.7].

У США злочин зазначеного виду вчиняють шляхом оренди будівельного обладнання з використанням підроблених документів. Іншим способом учинення злочину будівельного обладнання є відкриття кредитної лінії в особливо великих розмірах [385]. Для цього особа орендує будівельне обладнання та підробляє правоустановчі документи на обладнання, що слугує залоговим майном. Після отримання кредитних грошових коштів обладнання продають, а виручені грошові кошти використовують на власний розсуд. У такому разі потерпілим від учинення злочину є як банк, що відкрив кредитну лінію особі чи підприємству, так і власник будівельного обладнання, взятого в оренду [24, с. 68].

Як слушно зазначає М.В. Даньшин, дії з приховування злочину можуть починатися на етапі підготовки. Дослідник виділяє спосіб приховування самої події, факт вчинення злочину певною особою та окремих обставин [44, с. 10].

Способи приховування будуть змінюватись і залежати від сфери вчинення кримінального діяння. Так, О.Г. Кривопуск зазначає, що найчастіше для приховування ознак заволодінням майном на об'єктах залізничної інфраструктури і рухомого кладу використовують такі способи:

- навішування раніше розкритих запірно-пломбувальних пристроїв
- цей спосіб приховування застосовувався в тих випадках, коли запірно-пломбувальні пристрої встановлювались із порушенням правил і згодом були відкриті, а також тоді, коли злочинці використовували спосіб так званого неруйнуючого розкриття запірно-пломбувальних пристроїв;

– навішування цілих (раніше не зламаних) запірно-пломбувальних пристроїв – даний спосіб використовувався у разі розпилу «вушок» дверних накладок, коли через проріз, що утворився, знімають ЗПП, а після крадіжки матеріальних цінностей з вагона його ставлять знову, а пошкодження маскують. Також до способу навішування цілих (нових) запірно-пломбувальних пристроїв злочинці вдаються у випадках, коли під час їх зняття використовувалися способи, що призвели до їх повного руйнування. У цих випадках злочинці замість зірваного з вагона і вже зруйнованого запірно-пломбувального пристрою підвішують інший, цілий, попередньо знищивши на ньому відбитки окремих літер, цифр та/або виправивши їх на ті знаки індивідуального контрольного номера, що малися на розкритій пломбі-засуві;

– забивання просвердленого отвору в кузові вагона різними предметами;

– заміна осей дверної петлі контейнера – у разі використання такого способу приховування стару вісь зрубають, відкривають двері, не порушуючи запірно-пломбувального пристрою, викрадають вантаж, а потім ставлять нову вісь, що складається з двох частин, одна з яких угвинчується в іншу;

– укриття вантажів із пошкодженою упаковкою під цілими пакетними вантажами;

– маскування порушеної тари – цей спосіб приховування включає декілька етапів. Перший етап полягає в тому, що для збереження колишньої ваги й обсягу вантажу до тари вкладають різні сторонні предмети. На другому етапі – забивання порушень цілісності тари. Після вчинення крадіжки витягнені дошки кріплять на свої місця. Віджату сталеву пакувальну стрічку прикріплюють до тари або знімають і за допомогою ручної окантовочної машинки здійснюють нову обв'язку пакета (шухляди). М'яка тара забивається шляхом ретельного штопання розпоротих швів. Для картонної тари характерне переклеювання

етикеток, контрольних, бандерольних стрічок з крафт-папера на місце розкриття тари;

– установка вибитої осі вушка люка в первісне положення;

– закріплення відкидних болтів кришки верхнього люка на попередні місця [69].

Підготовка здебільшого пов'язана з погодженням документації між співучасниками кримінального правопорушення, плануванням спільних дій, тощо. Якщо було використано безпосередній спосіб вчинення кримінального правопорушення з опублікуванням пакету документів на публічних платформах, то у таких випадках приховування не можливе, тому правопорушники можуть навмисно завантажувати файли з неякісними зображеннями. В інших випадках, документи можуть знищуватись, складатимуться фіктивні акти приймання виконаних робіт та ін. [51, с.66].

Р.В. Ярошенко стверджує, що способи підготовки пов'язані з розподілом виконуваних функцій, створенням умов привласнення майна, підготовкою документів для прикриття, складанням планів закупівель товарів, підшукуванням суб'єктів господарювання, яких буде залучено до злочинної діяльності тощо. Способи приховування пов'язані зі знищенням первинної документації та складання фіктивних документів щодо фінансово-господарської діяльності, яку майже неможливо перевірити (наприклад, складання договорів на рекламу, піар-компанію, виконання неіснуючих зобов'язань, благодійність) [179].

1.3. Типова слідова картина кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України

Не потребує доведення той факт, що будь-яке кримінальне правопорушення залишає сліди.

Як зазначав видатний науковець-криміналіст М.В. Салтевський, слідова картина злочину – це реальна матеріальна слідова обстановка, що відображає і зберігає різну інформацію про подію злочину і особу, яка вчинила його в цій обстановці [140, с. 421].

Водночас, В. О. Коновалова слушно розуміє під слідовою картиною злочину комплекс слідів, що відображають картину події злочину та поведінку злочинця на місці його вчинення [64, с. 25].

Базова класифікація передбачає: матеріальні, ідеальні, а в умовах розвитку цифрові (електронні). Матеріальні сліди – це відображення механізму події та її результатів на об'єктах матеріального світу [72, с. 138]. До ідеальних належать сліди, що закарбовані в пам'яті людини. Вони формуються в пам'яті злочинця, осіб, які були свідками вчинення злочину, та осіб, які можуть охарактеризувати особу злочинця [138].

За дослідженнями Г.А. Матусовського, криміналістичний аспект дослідження наслідків злочинів передбачає два основних напрямки:

- 1) дослідження особливостей збитків, спричинених злочином;
- 2) дослідження особливостей процесу слідоутворення й самих слідів злочину(у широкому сенсі, включаючи матеріальні й ідеальні сліди).

Вчений зазначає, що сліди економічних злочинів виявляються в таких особливостях:

- а) види слідів;
- б) їх поєднання, взаємозв'язок;
- в) частота виявлення;
- г) локалізація (місце формування, знаходження, можливого виявлення);
- д) переміщення (обіг! грошових коштів, матеріальних цінностей, документів) [89, с. 112].

Під час опитування практичні співробітники одноголосно зазначили документ як головний носій слідової інформації. Утім, слід зазначити, що документи в паперовому вигляді містять сліди друкуючого пристрою,

відбитки печаток і штампів, підписи та рукописи.

У криміналістичних джерелах документи розподіляють за різними підставами. Сучасна класифікація документів, відтак, має будуватися на таких підставах:

- за назвою: накази, розпорядження, договори, устави, довідки, записки, доручення та ін.;

- походженням: офіційні (службові), що видані установами, організаціями, підприємствами, тобто виходять від юридичних осіб (виконані в певній формі та мають встановлені реквізити); неофіційні (особисті, приватні) – виходять від громадян. Такі документи можуть бути двох видів: складені за прийнятою або встановленою законом формою (заяви); складені у довільній формі (записки, листи тощо). Зокрема, у таких документах обов'язково зазначають прізвище, ім'я, по батькові заявника, його адресу, найменування установи й особи, якій спрямований документ. Документ скріплюється підписом укладача (автора); ступенем доступу:

- нетаємні/несекретні?, з обмеженим доступом, таємні/секретні?, цілком таємні/секретні?;

- фізичною природою носія та фіксації інформації: документ на папері чи його замінниках (інформація фіксується в письмовій чи графічній формі – рукописним, друкованим чи фотографічним способом); документи на магнітних носіях (металеві феромагнітні диски, полімерні диски та плівки з нашаруванням феромагнетика), письмова та графічна інформація, а також звук у цифровій або аналоговій формі, що фіксується електромагнітними сигналами з використанням спеціального обладнання; документи на немагнітних носіях (фото- та кіноплівки, кристали-флешкарти, алюмінієва фольга, нашарування на пластик тощо), письмова та графічна інформація, а також звук у цифровій чи аналоговій формі, що фіксується оптичними чи електричними сигналами з використанням спеціального обладнання;

– способом відображення інформації: рукописні, виконані на друкарській машині, поліграфічним способом, з використанням засобів «малої поліграфії», з використанням спеціальних приладів, машин (комп'ютера, фотоапарата, відеокамери, а саме: фото-, кіно-, відео-, фотодокументи); призначенням: засвідчують факти права; містять певні відомості;

– строком зберігання: тимчасового; постійного; співвідношенням часу виготовлення документа і вчинення розслідуваного правопорушення: виготовлено до вчинення; під час вчинення; після вчинення правопорушення, але під час провадження у справі;

– процесуальною значущістю: документи – речові докази (служували засобом скоєння злочину або зберегли на собі сліди злочинного впливу чи були об'єктом злочинного замаху); документи – письмові докази (містять відомості про юридичні факти, зафіксовані в їхньому змісті, відображені в письмовій, графічній чи аудіовізуальній формі); документи – зразки для порівняння (використовуються для порівняльного дослідження, щоб встановити об'єктивні дані стосовно сумнівного документа);

– юридичною чинністю: справжній документ (містить відомості, що відповідають дійсності); підроблений документ (містить завідомо неправдиві відомості та має ознаки підроблення: інтелектуального – внесення завідомо неправдивих відомостей до справжнього документа; матеріального – повного підроблення, коли повністю виготовляють підроблений за формою і змістом документ, і часткового, коли до реквізитів і змісту справжнього документа вносять часткові зміни способами, які залишають матеріальні сліди). Інтелектуальне підроблення документа встановлюють під час слідчих дій та оперативно-розшукових заходів, проте за допомогою криміналістичного дослідження письма встановлюють автора, виконавця такого документа, факт підписання його конкретними особами [62].

Під час розслідування підроблення документів та їх використання у сфері підприємництва, І.М. Осики виділяє:

1. За функціональним призначенням:

а) документи, що визначають правове становище суб'єкта підприємництва (установчі, реєстраційні та дозвільні);

б) договори та супутні їм документи (ті, що створюють умови для укладання правочину та ті, що підтверджують факт виконання або виникнення зобов'язань – транспортні; супровідні товарно-матеріальних цінностей; довірчі; контролюючі; платіжні);

в) платіжні інструменти (документи на переказ та спеціальні платіжні засоби);

г) документи обліку та звітності (бухгалтерського та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, первинні та зведені);

д) документи, що посвідчують особу.

2. За формою носія інформації: паперові, електронні та пластикові (комбіновані).

3. За якісними ознаками документи можна поділити на якісні (правдиві) та недоброякісні (неправдиві) – безтоварні та безгрошові [101, с. 180].

Зрозуміло, що діяльність підприємств, установ, організацій пов'язана з величезним документообігом, але в кримінальних провадженнях про привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем слідчий звертає увагу на документи, що можуть бути речовими доказами, зокрема, фінансово-господарські документи.

Серед типових документів, що підлягають огляду можна зазначити: договори, додаткові угоди, специфікації, проектно-кошторисну документацію, акти приймання-передачі виконаних робіт, акти введення в експлуатацію обладнання, накладні, рахунки, платіжні доручення, кошторис розпорядника, план закупівель [14, с. 176]. Розслідуючи

злочини у сфері службової діяльності, так само ретельно потрібно дослідити такі документи: штатні розписи й переліки змін до них; штатно-посадову книгу; положення про структурні підрозділи організації, про відділення, філії та представництва, про колегіальні виконавчі й дорадчі органи; реєстри (списки) акціонерів, афілійованих осіб, власників цінних паперів, пайовиків, осіб, які мають право на отримання дивідендів, осіб, які мають право участі в загальних зборах акціонерів; документи на приймання-передавання акцій (пакетів акцій); особові справи й особові картки працівників; розрахунково-платіжні відомості (особові рахунки) працівників; протоколи, витяги з протоколів та документи до них конкурсних комісій із заміщення вакантних посад, обрання на посади; документи про проведення атестацій і встановлення кваліфікації, що увійшли до особових справ; документи про надання грошової допомоги з безробіття; декларації державних службовців; правила внутрішнього трудового розпорядку; посадові та робочі інструкції працівників; таблиці обліку використання робочого часу (відомість обліку робочого часу й відпочинку водія, індивідуальний навчальний план тощо), наряди працівників; документи про шкідливі умови праці, травматизм, професійні захворювання; документи з питань атестації робочих місць на відповідність нормативно-правовим актам з охорони праці; документи про розслідування причин аварій і нещасних випадків на виробництві, пов'язані зі значними матеріальними збитками та людськими жертвами; протоколи засідань комісій тощо [138, с. 252]. У кожному випадку слідчий самостійно визначає які документи мають значення для кримінального провадження.

Наприклад. У період з липня 2016 року до серпня 2016 року у невстановленому місці, зловживаючи своїм службовим становищем, фігурант склав, а в подальшому надав на адресу Вербківської сільської ради документи, в тому числі Довідку про наявність працівників без номеру та дати, що містили завідомо неправдиві відомості щодо

наявності необхідного штату працівників для виконання будівельних робіт на об'єкті «Реконструкція приміщень інтернату Вербківської ЗОШ I-III ступенів під корпус молодших класів» з усіма необхідними реквізитами та відтисками печатки, надавши документу статусу офіційного та отримавши неправомірні переваги під час проведення публічних закупівель для об'єкту «Реконструкція приміщень інтернату Вербківської ЗОШ I-III ступенів під корпус молодших класів» [88].

Водночас, коли в електронних версіях документів першочергове значення мають електронні сліди.

Електронні або цифрові сліди набувають важливого значення під час розслідування не лише кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, але й інших сучасних складів, наприклад, є незамінними в боротьбі з кіберзлочинами. Дослідники зазначають, що з одного боку розвиток інформаційно-телекомунікаційних технологій засвідчує прогрес суспільства, а з іншого визначає безпекові ризики їх використання [193].

Деякі науковці навіть називають «віртуальні сліди» «комп'ютерно-технічними», такими, що є результатами перетворення комп'ютерної інформації, що причинно пов'язані з подією злочину [93, с. 305].

До електронних доказів можуть належати: електронні документи (зокрема, текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо); віртуальні активи; веб-сайти, веб-сторінки; текстові, мультимедійні та голосові повідомлення; метадані; бази даних; інша інформація в електронній (цифровій) формі. Отже, науковці і практики слушно використовують поняття «електронні докази», «цифрові докази», «докази в електронній формі», «електронні відображення». Наразі, останнім часом з'явилося це одне поняття – «віртуальні докази». В.Г. Хахановський доводить, що його використання у правовій науці не є досить коректним, оскільки поняття «віртуальний» визначається як: такий, що може мати або має виявлятися за певних умов; можливий,

уявний, здатний заступати собою що-небудь; що не має фізичного втілення або відрізняється від реального, наявного, існуючого [144]. Тому, якщо розуміти буквально, віртуальний доказ – це такий, якого не існує в реальності [158].

Свої доводи наводить і О.Г. Кривопуск. Автор зазначає, що носіями цифрових слідів є не лише комп'ютери, ноутбуки та інша комп'ютерна чи телекомунікаційна техніка, що зберігає в собі масив інформації, а також інші носії, такі як смартфони, фото/відеокамери, мобільні телефони тощо. До типових віртуальних слідів, що залишаються в процесі вчинення злочину, можна віднести: сліди листування за допомогою електронної пошти з лікарями або третіми особами, які містяться в комп'ютерах або ноутбуках злочинця, потерпілого або свідка; сліди листування за допомогою месенджерів, використовуючи також комп'ютерну техніку та/або смартфони; сліди, що зберігаються на записах камер відеоспостереження громадських місць, місць масового відпочинку, де може бути інформація про подію кримінального правопорушення або дії потерпілого, підозрюваного чи інших учасників ні місці події [68, с. 78].

Досліджуючи слідову картину за фактами завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності Плетенець В.М. також наголошує на важливості цифрових слідів [114].

Більшість науковців вважають більш точним визначення В. Д. Басай та С. В. Томіна, які ідентифікують інформаційні сліди результатом впливу на комп'ютерну інформацію шляхом доступу до неї, що виявляється у будь-яких змінах комп'ютерної інформації, пов'язаних з подією злочину [8, с. 221].

Погоджуємось із тезою В.Л. Діденка, який наголошує на недостатній розробленості сліди звуків у криміналістичних джерелах, хоча на практиці вони достатньо поширені. Система звукових слідів кримінальної події, на думку Т. О. Татарнікової, може бути визначена як

система голосу та мовлення людини, звуків та інших природних і штучних джерел, комунікативної діяльності суб'єктів кримінального правопорушення, пристроїв і технічних засобів для вчинення правопорушення [149, с. 48]. Здобути шляхом проведення різноманітних процесуальних дій, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, такі сліди є об'єктами дослідження судової експертизи, висновок якої у подальшому слугує законним доказом [51, с. 73].

За дослідженнями, проведеними Р.В. Ярошенко, матеріальні сліди відображені у: слідах-предметах (документи, комп'ютерна техніка, засоби зв'язку) – 100 %, слідах-речовинах – 34,2 % і слідах-відображеннях (рукописи і підписи, відбитки печаток й штампів, відбитки папілярних ліній) – 46,1 %. Виділено типові сліди кримінальних правопорушень, які містяться в документах в паперовій та електронній формах. До того ж, акцентовано на електронних слідах, що містяться в комп'ютерній техніці, засобах зв'язку співучасників, так і мережі Internet, наприклад, «Prozorro», «Twitter», «Facebook» тощо. У паперових документах, окрім змістовної частини, що підтверджує чи спростовує склад кримінального правопорушення, важливого значення набувають рукописи, відбитки печаток та штампів, папілярних ліній тощо, які в подальшому експертним шляхом дозволяють ідентифікувати злочинців. Наголошено на значенні ідеальних слідів, які збереглися у пам'яті не тільки працівників підприємства, установи або організації, де вчинено кримінальне правопорушення, а і поза межами роботи (сусіди, обслуговуючий персонал, близьке оточення) [180].

Іноді, на перший погляд незначні сліди мають значення у кримінальному провадженні і в подальшому спонукають слідчого висунути нові слідчі версії.. Так, «Дані, які містяться у висновку експерта від 05.12.2022 №СЕ-19/111-22/49189-ПЧ, відповідно до яких підписи від імені ОСОБА_17 у наказах Комунального некомерційного підприємства Рокитнянської районної ради Київської області «Рокитнянська

центральна районна лікарня» №7-1 від 19.02.2021, №11 від 29.03.2021, №16 від 26.04.2021, №22 від 08.06.2021, виконані ОСОБА_4 . Питання чи виконаний підпис від імені ОСОБА_4 у наказі Комунального некомерційного підприємства Рокитнянської районної ради Київської області «Рокитнянська центральна районна лікарня» №3 від 25.01.2021, не вирішувалось, так як при огляді графі в якій розташований підпис від імені ОСОБА_4 була встановлена відмітка про виконання його кимось іншим, а саме вертикального штриха перед указанням посади.» [30].

Висновки до розділу 1

На підставі аналізу наукових розробок (О.В. Пчеліна, Р.Л. Степанюк, А.Ф. Волобуєв та ін.) розглянуто основні дефініції окресленої категорії кримінальних правопорушень та особливості кваліфікації в умовах сьогодення, з'ясовано практичне значення відмежування понять «привласнення», «розтрата» та «заволодіння», вплив на елементи криміналістичної характеристики умов запровадженого воєнного стану. Проаналізовано склади кримінальних правопорушень, що вчиняються сукупно з досліджуваними, як службове підроблення, службова недбалість.

Констатовано, що особливі умови закупівлі товарів оборонного значення внесли корективи до сучасного уявлення про вчинені кримінальні правопорушення та систему доказів. З'ясовано, що вони характеризуються довготривалими діями високоінтелектуального рівня, що завдає матеріальних збитків системі господарювання і господарських зв'язків державної, колективної, приватної форм власності у великих та особливо великих розмірах, зокрема, нерідко вчиняються у співучасті, і в цілому негативно впливають на соціально-економічний розвиток держави та імідж на міжнародній арені.

Грунтовним аналізом статистичних даних Офісу Генерального прокурора України встановлено суттєву різницю між облікованими кримінальними провадженнями за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та кримінальними провадженнями, за якими винесено судові вироки, що зумовлює вжиття дієвих заходів, спрямованих на вдосконалення методів і прийомів криміналістики, потребу новітніх розробок теоретико-прикладної спрямованості, де особливе місце в системі доказування посідає комплексне використання спеціальних знань у передбачених законом формах. Узагальненням емпіричного матеріалу доведено, що у 100 % випадків на стадії досудового розслідування кримінальних проваджень окресленої категорії перед правоохоронцями першочергово постає завдання встановлення суми спричинених збитків і питання ідентифікації причетних осіб, тому в будь-якому кримінальному провадженні пріоритетного значення набувають висновки судово-економічних, почеркознавчих та інших експертиз, результати ревізій, спеціальні знання спеціалістів.

Доведено, що після повномасштабного вторгнення російських загарбників на територію незалежної України, було вжито дієвих заходів, спрямованих на здійснення оборонних закупівель окремих товарів, робіт і послуг, що внесло певні корективи до класифікації типових способів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності.

На підставі узагальнення матеріалів судово-слідчої практики виокремлено типові способи вчинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Найпоширеніша група способів учинення окреслених кримінальних правопорушень (понад 50 %), містить дії з порушення законодавства у сфері публічних закупівель, досліджених науковцями (В. А. Бідняк, К. О. Чаплинський), серед яких:

- постачання товару, що не відповідає технічним вимогам;

- підготовка тендерної документації під певного виконавця;
- передплата товару;
- підроблення документації з приймання будівельних робіт;
- змова учасників торгів;
- відхилення найбільш вигідної пропозиції, запропонованої учасниками закупівлі тощо.

Спрощена процедура оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах запровадженого воєнного стану, що регламентовано Постановою Кабінету Міністрів України від 28.02.2022 № 169, стосується предметів закупівель, регламентованих Законом України від 22.02.2024 № 3589-IX «Про оборонні закупівлі», до яких законодавець відносить не лише техніку та обладнання (зброя, боєприпаси, бронежилети, формений одяг тощо), а й будь-які інші товари, що закуповуються державними замовниками у сфері оборони (продукти харчування, паливно-мастильні матеріали, послуги з ремонту тощо). Привернуто увагу до способів, пов'язаних із неправомірними діями щодо отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги від юридичних і фізичних осіб – резидентів і нерезидентів.

Підготовка до привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем стосується створення умов учинення кримінального правопорушення у вигляді річних планів закупівлі; умисне створення надлишків необхідних товарів; підшукування співучасників; попередні домовленості з учасниками щодо сумісних протиправних дій; виготовлення документації (у т. ч. неправдивої); складання планів легалізації доходів, отриманих протиправним шляхом та ін.

Приховування здебільшого стосується складання фіктивних документів: інвентаризації, актів списання закуплених товарів, надмірного списання витратних матеріалів, актів знищення або втрати майна, утилізації нібито зіпсованого майна, інсценування їх крадіжки

тощо. Відсутність майна, закупленого майна або коштів на рахунку, невиконані роботи, застосування невідповідних матеріалів під час роботи також може розглядатись як спосіб приховування протиправних дій.

Узагальненням матеріалів кримінальних проваджень виокремлено типові сліди, що складають наступну картину:

- 1) матеріальні сліди (документи, предмети злочинного посягання, грошові кошти, техніка для виготовлення документів, печатки, штампи);
- 2) електронні (цифрові);
- 3) уявні (ідеальні) сліди.

Доведено, що документи в паперовій та електронній формах мають першочергове значення у доказуванні окреслених кримінальних правопорушень. На підставі наукових досліджень І. М. Осики розглянуто класифікацію документів, що мають значення для досудового розслідування, за різними підставами, де особливого значення набуває розподіл за функціональним призначенням:

- 1) документи, що визначають правове становище суб'єкта підприємництва (установчі, реєстраційні та дозвільні);

- 2) договори та супутні їм документи (ті, що створюють умови для укладання правочину, та ті, що підтверджують факт виконання або виникнення зобов'язань – транспортні; супровідні товарно-матеріальних цінностей; довірчі; контролюючі; платіжні);

- 3) платіжні інструменти (документи на переказ і спеціальні платіжні засоби);

- 4) документи обліку та звітності (бухгалтерського та внутрішньогосподарського (управлінського) обліку, первинні та зведені);

- 5) документи, що посвідчують особу.

Проаналізовано поняття «електронні», «цифрові», «інформаційні» сліди, доведено синонімічність їх значення, водночас, наголошено на помилковості їх ототожнення з «віртуальними» слідами. Здійснено аналіз наукових поглядів дослідників щодо уявних слідів у пам'яті не лише осіб,

причетних до протиправної події, але і таких, що зберіглись у пам'яті обізнаних осіб, серед яких: судові експерти, спеціалісти, ревізори тощо. Обґрунтовується думка щодо особливого значення звукових слідів у процесі доказування.

Побудову криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, потрібно розглядати як систему узагальнених даних, що трансформується залежно від різних чинників, серед яких військовий стан.

РОЗДІЛ 2

ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС ЗБИРАННЯ СЛІДІВ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ПРИВЛАСНЕННЯМ, РОЗТРАТОЮ МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

2.1. Поняття, зміст і форми використання спеціальних знань

Навколо основних понять та визначень інституту спеціальних знань існує чимало дискусій. У пошуках істини криміналісти все частіше звертаються до певних актуальних понять лінгвістики. Науковці/дослідники враховують, що, як зазначають мовознавці, сучасна українська мова переживає активні процеси лексичного збагачення. Погоджуємось, що «... багатозначність термінів (полісемія), громіздкість деяких зворотів фразеологізмів, нечіткість синтаксичних і семантичних правил впливають на «мову науки» [5, с.25]. Різні підходи у дослідженні цього питання мають право на існування і науковий стиль сучасної літературної мови безперечно містить окрім загальновизнаних терміносистем нову систему «термінології спеціальних знань», що активно розвивається. Отже проаналізуємо її ретельніше.

Як зазначають В.М. Атаманчук та В.В. Юсупов, спеціальними знаннями в кримінальному судочинстві, є знання і навички, одержані в результаті фахової освіти та/або практичної діяльності у будь-якій галузі науки, техніки, мистецтва або ремесла, що використовуються визначеними законом учасниками кримінального провадження в межах наданих кожному з них повноважень для вирішення, за певною процедурою, процесуальних завдань. У зв'язку з тим, що спеціальні знання та науково-технічні засоби у кримінальному провадженні застосовуються його учасниками – слідчими, прокурорами, адвокатами, а

також спеціалістами та експертами, виникає потреба у розмежуванні спеціальних знань цих суб'єктів. Виходячи з положень КПК України, що кореспондують спеціальні знання з такими процесуальними суб'єктами як експерт (ст. 69) та спеціаліст (ст. 71), є логічним до слідчого, прокурора, адвоката позначити інший термін щодо їх професійних знань. Такий термін свого часу запропонував академік В. Г. Гончаренко – **«спеціальні криміналістичні знання»**, що позначають спеціальні знання в галузі криміналістики, зокрема щодо використання науково-технічних засобів у кримінальному провадженні. Отже, в основі *спеціальних криміналістичних знань* знаходяться знання та навички використання криміналістичної техніки та роботи з науково-технічними засобами при збиранні доказів у кримінальному провадженні [5, с. 26].

М. В. Салтевський під спеціальними знаннями розумів постійно удосконалювані набуті знання, вміння, навички, які використовуються в будь-якій галузі людської діяльності, отримані в процесі спеціальної освіти, досвіду і практичної діяльності (за винятком професійних знань осіб, що здійснюють розслідування), необхідні для швидкого і повного розкриття і розслідування кримінального правопорушення [140, с. 184].

Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. наголошують спеціальні знання – це сукупність теоретичних знань і практичних умінь та навичок у галузі науки, техніки, мистецтва чи ремесла, набутих у результаті спеціальної підготовки або професійного досвіду роботи, що використовуються з метою розкриття, розслідування та попередження злочинів [79, с. 15].

«Спеціальні знання», за загальноприйнятим визначенням – це знання, якими володіє обмежене коло осіб та які набуті під час отримання фахової освіти і практичної роботи. Гносеологи в своїх працях характеризують поняття «знання» як продукт суспільної, матеріальної і духовної діяльності людей. Сукупність знань, на їх думку, можна розділити на життєві (повсякденні) і наукові, що складаються з теоретичних і практичних знань. Наукові знання одержують у процесі

наукової і практичної діяльності, розкривають внутрішню сутність явищ, їх природу і закономірності. Практичні знання – це знання про засоби трудової діяльності, способи їх застосування в різних ситуаціях.

Гончаренко В. Г., Курдюков В. В., Легких К. В. вважають, що спеціальні знання – це не якась об'єктивізована аморфна сума результатів людського пізнання, а диференційовані за ступенем пізнання даного галузевого предмета науки, рівнем оволодіння суб'єктом судочинства та процесуальною компетенцією цих суб'єктів знання, що можуть і повинні/мають використовуватись у доказуванні фактів, необхідних для встановлення об'єктивної судової істини [38, с. 24].

Для досконалого дослідження поняття та сутності спеціальних знань, необхідно звернути увагу на коло суб'єктів, які володіють такими знаннями. Слідчий за своїм фахом може бути спеціалістом іншої галузі науки, техніки, мистецтва (мати диплом з іншої спеціальності), але чи можуть його висновки з такого роду питань мати будь-яке доказове значення? Очевидно, що ні. Слідчий може проводити дослідження речових доказів, застосовувати для цього криміналістичну техніку, але такого роду дослідження не є експертизою, і висновки такої діяльності не мають жодного доказового значення. Вони не мають фіксуватися у процесуальних документах, а ознаки досліджуваного предмета, через які він став речовим доказом, потрібно зберігати для подальшого проведення експертизи. Таке дослідження є позапроцесуальним і попереднім, що має лише допоміжне, оперативно-тактичне значення. Спеціальні знання властиві різним видам професійної діяльності, за винятком знань, що є професійними для слідчого і судді, які використовуються у процесі розслідування злочинів і розгляді кримінальних справ у суді з метою сприяння встановленню істини у випадках і порядку, визначених кримінальним процесуальним законодавством [40].

Більшість науковців поділяє сталу думку В. К. Лисиченка та М. Є. Шумила щодо значення термінів «спеціальні знання» та

«спеціаліст», що повинні мати суттєві ознаки предметних галузей знань, а також професійно кваліфікаційні вимоги до осіб, які за потреби можуть залучатися до участі як спеціалісти. Словесна форма загальних опорних понять «спеціальні знання» і «спеціаліст» **повинна немов би підказувати**, що вони утворилися внаслідок інтелектуально-логічної операції, обмеження їх обсягу шляхом уведення до змісту кожного з них додаткових ознак, **зафіксованих словами** – це наукові, технічні та практичні знання, набуті шляхом професійного навчання і роботи за конкретною спеціальністю. У конструкції поняття «спеціаліст» аналогічна операція його обмеження може відбуватися шляхом уведення до його змісту відмінних ознак, що стосуються рівня освіти, видів трудових занять, кваліфікації тощо [41, с. 89-90; 85].

Головними суб'єктами використання спеціальних знань є: слідчий, прокурор, суддя, експерт, спеціаліст та інші обізнані особи. Нескладно помітити. Зазначимо, що вони мають різний процесуальний статус. На наш погляд, слід звернути увагу на наукову позицію М. Г. Щербаковського, який розподіляє суб'єктів за такими групами:

а) особи, що здійснюють розслідування й оперативно-розшукові заходи: слідчий, дізнавач, оперуповноважений, прокурор, суддя;

б) обізнані особи, що мають процесуальне становище, обумовлене наявністю у них спеціальних знань. Вони мають процесуальні права й обов'язки, можуть залучатися до кримінальної й іншої відповідальності. До них належать: експерт, спеціаліст, лікар, педагог, перекладач, особа, що розуміє знаки осіб із вадами слуху та мовлення;

в) обізнані особи, процесуальне становище яких не визначається наявністю у них спеціальних знань: ревізор, технічний інспектор, співробітник податкової адміністрації тощо [175].

Юридична мета використання спеціальних знань передбачає, що спеціальні знання використовуються для формування доказової інформації й для її перевірки та оцінки. За юридичною метою

використання спеціальних знань розподіл форм використання спеціальних знань на процесуальні та непроцесуальні здійснюється наступним чином: якщо при використанні спеціальних знань формується новий доказ, то у цьому випадку – це процесуальний спосіб використання спеціальних знань; якщо спеціальні знання використовуються для внутрішнього переконання суб'єкта доказування для оцінки доказової інформації, то це – непроцесуальна форма використання спеціальних знань [41, с.21].

Більшість науковців виділяють процесуальні та непроцесуальні форми використання спеціальних знань залежно від суб'єкта, виду діяльності та мети їх застосування. Залежно від суб'єкта у кримінальному провадженні виділяють форми реалізації спеціальних знань слідчим (наприклад, під час прийняття процесуальних рішень і проведенні слідчих дій); спеціалістом та експертом. Залежно від виду діяльності до процесуальної форми використання спеціальних знань, окрім судової експертизи відносять участь спеціалістів у слідчих (розшукових) діях. До непроцесуальних форм використання спеціальних знань у кримінальному процесі найчастіше відносять: попереднє дослідження спеціалістом слідів і об'єктів у процесі огляду місця події; участь спеціаліста в оперативно-розшукових заходах; консультативну і довідкову діяльність спеціаліста; техніко-криміналістичне сприяння спеціаліста слідчому у проведенні слідчої дії. До того ж, питання віднесення до непроцесуальних форм використання спеціальних знань консультативного і технічного сприяння спеціаліста слідчому (судді) у вирішенні техніко-криміналістичних завдань має дискусійний характер [41, с.21].

Проведеним опитування правничих співробітників правоохоронних органів нами було встановлено, що переважно вони використовують спеціальні знання у формі призначення судової експертизи, на що відповіли 100 % респондентів, а також залучення

спеціалістів – 87,2 %, відомчі перевірки – 56,4 %, консультації – 86,4 %, довідково-інформаційну допомогу – 57,5 %, обліки – 34,2 % тощо.

Слово «експертиза» походить від латинського «*expertus*» та від французького «*expertise*», словник іншомовних слів подає його значення як: 1) досвідчений; 2) випробуваний. Можна сказати, що будь-яка експертиза, у першу чергу, є застосуванням спеціальних знань і саме таких, котрі пройшли апробацію досвідом. Під експертизою також розуміється «дослідження експертом якихось справ, питань, що потребують спеціальних знань, наприклад, медичних., бухгалтерських, судових тощо [142, с. 290].

Тіщенко В. В., Белік Л. С., Самойленко О. А., Тіщенко Ю. В. зазначають, що у кримінальному провадженні судова експертиза є, насамперед, прикладною сферою застосування власне наукового знання експерта із застосуванням спеціалізованих методик, обрання яких зумовлено специфікою предмета дослідження, що має значення для встановлення обставин вчинення кримінального правопорушення, для пізнання яких є потреба у залученні суб'єкта спеціальних знань [152, с. 11].

Основними ознаками, що *відрізняють судову експертизу* від інших видів досліджень, є:

- використання спеціальних знань;
- проведення досліджень із метою встановлення обставин, що мають значення для розслідування й судового розгляду кримінальних проваджень, цивільних та інших справ;
- спеціальний суб'єкт експертизи – експерт;
- процес та результати експертизи оформлюють спеціальним процесуальним документом – висновком експерта, що є доказом [160, с. 47].

Результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень та опитувань практичних співробітників дозволили з'ясувати, що судові

експертизи у досліджуваних кримінальних провадженнях було призначено до Науково-дослідних експертно-криміналістичних центрів – 41,4 %, інститутів судових експертиз – 28,6 %, приватних експертів – 12,8 %.

Розглядаючи судові експертизи неможливо оминати увагою таку наукову категорію, як «експертна діяльність». Узагальнюючи думки науковців відносно сутності експертної діяльності, І.В. Пиріг робить висновок, що більшість із них вважають її змістом проведення експертиз. Але, аналізуючи законодавчі акти, що регламентують діяльність органів внутрішніх справ, а також практику розкриття та розслідування злочинів, можна зробити висновок, що експертна діяльність органів внутрішніх справ значно ширше, ніж проведення судових експертиз. На нашу думку, вона містить:

- проведення експертиз та досліджень за кримінальними та справами за адміністративні правопорушення, що розслідуються органами внутрішніх справ;
- проведення експертиз та досліджень за кримінальними справами, що розслідуються іншими відомствами (прокуратури, служби безпеки України, податкової міліції), цивільними та господарськими справами на госпрозрахунковій основі;
- проведення досліджень за матеріалами органів дізнання для встановлення підстав щодо порушення кримінальної справи;
- проведення досліджень для потреб структурних підрозділів органів внутрішніх справ, зокрема під час проведення внутрішніх розслідувань;
- участь у підготовці та проведенні слідчих дій і оперативно-розшукових заходів;
- участь у якості спеціалістів у судовому розгляді справ;
- надання консультацій з питань, що потребують використання спеціальних знань;

- техніко-криміналістичне забезпечення діяльності органів внутрішніх справ, інших правоохоронних органів із запобігання, виявлення, розкриття і розслідування злочинів та інших правопорушень;

- технічне забезпечення експлуатації техніко-криміналістичних засобів органів внутрішніх справ;

- проведення науково-дослідних робіт у сфері протидії злочинності, зокрема розробка нових і вдосконалення існуючих техніко-криміналістичних засобів та методів для використання в практичній діяльності органів внутрішніх справ;

- розробка нових методик експертного дослідження;

- розробка методичних рекомендацій щодо: розслідування окремих видів злочинів, тактики проведення окремих слідчих дій, прийомів застосування техніко-криміналістичних засобів у розкритті та розслідуванні злочинів;

- забезпечення ведення криміналістичних обліків. Науковець зазначає, що експертна діяльність органів внутрішніх справ слугує як вирішенню завдань судочинства (і як свідчать наведені вище статистичні дані, переважно кримінального), так і деяких інших, не пов'язаних із судовим розглядом [111].

Усі права експерта у сфері взаємодії з правоохоронними органами вчені групують залежно від мети їх реалізації:

- 1) права, що реалізуються з метою проведення повного, всебічного та об'єктивного дослідження: – знайомитися з матеріалами кримінального провадження, що стосуються предмета дослідження; – заявляти клопотання про надання додаткових матеріалів і зразків, а також про уточнення поставлених питань; – бути присутнім під час проведення процесуальних дій, ставити питання його учасникам, що стосуються предмета дослідження; – вказувати у висновку експерта на виявлені в ході проведення судової експертизи факти, які мають значення для справи і з приводу яких йому не були поставлені питання; – складати

окремий висновок, у разі незгоди з іншими експертами; – відмовитися від надання висновку, якщо поданих йому матеріалів недостатньо для виконання покладених на нього обов'язків або поставлені питання виходять за межі його компетенції;

2) забезпечувальні права: – право на винагороду та відшкодування витрат, пов'язаних із проведенням експертизи, якщо її виконання не є службовим обов'язком; – на забезпечення безпеки за наявності відповідних підстав; – на оскарження в установленому законодавством порядку дії та рішення суб'єкта призначення експертизи, що порушують права експерта або порядок проведення експертизи [95].

В.В. Юсупов у кримінальному провадженні експерт надає слідчому довідково-інформаційну допомогу, здійснює консультації у статусі спеціаліста; проводить попередні дослідження предметів, документів та інших слідів до початку досудового розслідування; навчає слідчих сучасним прийомам і методам дослідження слідів, роботи з новими науково-технічними засобами; бере участь у розробці профілактичних заходів та іншим чином взаємодіє зі слідчим, про що не зазначено у КПК України [178, с. 280].

На стадії досудового розслідування можливо залучення спеціалістів з різних галузей. Здійснювати функції спеціаліста у кримінальному провадженні можуть:

- 1) працівники державних експертних установ України;
- 2) особи, які мають спеціальні знання, залучаються до слідчих (розшукових) дій як спеціалісти, однак не працюють в експертних установах – художники, скульптори, гончарі та ін.;
- 3) перекладачі (ч. 3 ст. 224 КПК України);
- 4) ревізори;
- 5) спеціалісти, яких залучають для надання «висновку спеціаліста»;
- 6) В якості окремої категорії спеціалістів В.О. Яремчук відносить слідчого-криміналіста; інспектора-кінолога, поліграфолога та ін.,

залучення яких має істотні відмінності;

7) працівники науково-дослідних інститутів різних галузей знань, викладачі вищих навчальних закладів [179, с.8].

Кримінальним процесуальним законодавством регламентовано, що у разі необхідності та за наявності підстав може бути залучено з іноземної держави, міжнародної організації як спеціаліста фахівця у галузі хімічної, біологічної, радіаційної, ядерної чи іншої зброї [78].

Погоджуємось з науковцями, які вважають, що слідчий не повинен здійснювати функцій спеціаліста під час слідчої (розшукової) дії (це підтримують 48,3% опитаних слідчих МВС, СБ України). Спеціаліст під час слідчих (розшукових) дій, здійснює такі види діяльності:

1) організаційно-технічна (її різновиди – підготовча, технічна, організаційна); 2) пошукова допомога (здійснює інспектор-кінолог при відшуканні одорологічних слідів та ін.);

3) консультативна;

4) інформаційна;

5) аналітична;

6) допомога у формі надання «висновку спеціаліста» [179, с. 9].

Щодо крайньої слід відмітити зміни до КПК в частині надання висновку спеціаліста. Законодавець зазначає, що «2. Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом під час судового розгляду, а також для надання довідок, висновків та інших документів у випадках, передбачених пунктами 7, 8, 9 частини четвертої цієї статті.», а саме: «...7) надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених частиною третьою статті 214 цього Кодексу; 8) надавати довідки з питань, що належать до сфери його знань, у випадках,

передбачених частиною третьою статті 245-1 цього Кодексу; 9) надавати довідки, висновки з питань, що належать до сфери його знань, щодо ідентифікації особи, зброї, бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, слідів вибуху або пострілу, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів і прекурсорів, сильнодіючих лікарських засобів.» [78].

Такі зміни викликали низку дискусій як серед науковців, так і серед практичних співробітників. Після прийняття в 2012 році КПК України питання проведення попередніх досліджень, оформлених висновком спеціаліста, мали невизначений характер. На нашу думку повернення до сталої практики, яка існувала до реформування системи МВС, буде мати як низку переваг, так і вимагатиме приділення значної уваги до матеріального оснащення робочого місця інспектора-криміналіста та якісного навчання під час отримання допуску до проведення досліджень. Наприклад, для проведення досліджень зброї необхідні спеціально обладнані приміщення, кулеулавлювачі для експериментальних відстрілів, мікроскопи, тощо. Враховуючи, що кадровий склад інспекторів-криміналістів представлений особами, які переважно обіймали посади в підрозділах, не пов'язаних із використанням спеціальних знань (водіями, оперуповноваженими, дільничими, інспекторами ліквідованої Державної автомобільної інспекції Міністерства внутрішніх справ України тощо), навчання повинно бути довготривалим та складатись з теоретичної та практичної складової на базі експертних підрозділів, які мають великий досвід проведення експертних досліджень балістичних об'єктів та їх обліку. Щодо останнього слід звернути увагу, що в експертних установах системи МВС діє автоматизовані обліки геномної інформації, кулегільзотека «Балскан», дактилоскопічний облік «Дакто-2000».

Наступною формою використання спеціальних знань є консультація. Тлумачний словник української мови подає значення як

«порада фахівця з якого-небудь питання» [144]. Оскільки законом чіткого визначення консультацій не регламентовано, виникає дискусія з приводу тлумачення її змісту. Як зазначає В.Л.Діденко, науковці ототожнюють консультації з письмовим поясненням спеціалістів в додатках до протоколу процесуальної дії, в якій брали участь, що відображає повністю зміст такої форми використання спеціальних знань[51, с. 97].

Поділяємо з цього приводу і думку В. О. Коновалової, вчена виділяє такі види консультацій фахівця:

– консультації загального характеру, що надають змогу особі, яка здійснює розслідування, зорієнтуватись в події злочину, його механізму, масштабах злочинної діяльності, колі учасників злочину тощо, у тій частині цих питань, що пов'язані зі спеціальними знаннями. Можна сказати, що такі консультації фахівця мають ознайомлювальний характер і здебільшого проводяться в стадії порушення кримінальної справи або в період виконання початкових, невідкладних слідчих (розшукових) дій;

– конкретні консультації зі спеціальних питань під час підготовки до виконання слідчих (розшукових) дій [65, с. 46].

Н.В. Павлова, К.О. Чаплинський, Птушкін зазначають, що специфіка кримінальних правопорушень зумовлює необхідність у отриманні певної інформації консультативного характеру (як у письмовій, так і в усній формі) про порядок укладання угод, права та обов'язки учасників цивільних правовідносин, особливості правового регулювання вказаної сфери правовідносин; наданні інформації про функціонування та призначення електронних реєстрів щодо здійснення правочинів та допомоги у правильному здійсненні доступу до реєстрів, в яких зафіксовані незаконні дії осіб при укладанні правочинів; наданні інформації про функціонування та призначення облікових, реєстраційних, довідкових, звітних паперових документів у паперовому вигляді, в яких відображаються дії щодо здійснення правочину щодо нерухомого майна громадян, та отримання доступу до таких документів; допомогу у

правильному визначенні переліку документів, інших речових доказів, які необхідно вилучити під час обшуку, тимчасового доступу до речей та документів тощо. Таким чином, у нагоді стане отримання професійної допомоги при оцінюванні висновку експерта, вивченні змістовної частини документів, а також під час перевірки певної інформації за обліками криміналістичного та іншого призначення [11; 102].

В.С. Березняк наголошує на вагомій ролі спеціаліста під час участі у допиті в режимі відеоконференції. Слідчий насамперед має підтримувати психологічний контакт із допитуваною особою, про що зазначає В. О. Яремчук, а фіксувати технічними засобами проведення допиту має запрошений спеціаліст. З метою розширення практики залучення спеціалістів до проведення допиту дослідниця пропонує таку диференціацію спеціалістів, які запрошуються під час проведення допиту:

1) залежно від місця роботи спеціалістів – їх залучають із державних чи недержавних підприємств, установ, організацій;

2) залежно від мети, з якою залучають спеціалістів під час допиту – для отримання, приміром, технічної допомоги, пояснень певних термінів, допомоги у формулюванні питань та постановці запитань допитуваній особі з дозволу сторони кримінального провадження, що його залучила, для допомоги у застосуванні науково-технічних засобів, для отримання консультаційно-довідкової допомоги, зокрема, під час підготовки до допиту або під час складання слідчим протоколу допиту;

3) вибір спеціаліста визначається слідчим залежно від форм допомоги, що той надає;

4) залежно від категорії допитуваної особи (наприклад, спеціалісти, яких залучено до допиту іноземних громадян або осіб із психічними або фізичними вадами та ін.);

5) залежно від фаху спеціальних знань – це лікарі, перекладачі, хіміки, мистецтвознавці, ІТ-фахівці, економісти, будівельники, товарознавці, екологи, фахівці у військовій сфері та ін. [11; 180, с. 207].

Широко застосовуються спеціальні знання товарознавців, автотоварознавців, а також спеціалістів у галузі транспортного товарознавства й оцінки військового майна, оскільки безпосередніми об'єктами посягання під час учинення корупційних злочинів може бути різноманітне майно, матеріальні цінності. Для правильної кваліфікації цих злочинів вжиття заходів щодо відшкодування нанесених матеріальних збитків, завжди виникає потреба в оцінці такого майна, тобто встановленні його ринкової, інвестиційної, ліквідаційної чи залишкової вартості. З метою підготовки відповідних об'єктів для експертизи, велике значення має кваліфікований огляд таких об'єктів за участю спеціалістів товарознавців, автотоварознавців, спеціалістів із транспортного товарознавства та військового майна. Фахівці цього напряму можуть залучатися до участі в слідчих (розшукових) діях під час розслідування корупційних злочинів у випадках, коли слідчому необхідно провести огляд та/або вилучення матеріальних цінностей, окремих речей чи зразків продукції, а за їх відсутності – документів (рахунки фактури, товарно-транспортні накладні, технічні паспорти), у яких найбільш повно відображені відомості про них і, які в майбутньому можуть бути об'єктами експертної оцінки. Такими об'єктами є: непродовольчі та продовольчі товари, колісні транспортні засоби, судноплавні засоби, літальні апарати, майно і техніка військового призначення та озброєння, документи. Під час огляду (обшуку) слідчий, використовуючи спеціальні знання цих спеціалістів, спеціальну термінологію найменувань окремих деталей або вузлів цих об'єктів, може кваліфіковано, відповідно до чинних вимог, скласти протокол слідчої дії та описати в ньому майно, яке оглядалося й вилучалося. Це має вирішальне значення для підготовки постанови про призначення товарознавчої, автотоварознавчої, транспортно-товарознавчої експертизи, експертизи військового майна та безпосереднього проведення [154, с.41].

Після набрання чинності Законом України «Про Національну поліцію» працівники міліції, які пройшли переатестацію, почали адаптуватися до служби в реформованій структурі МВС України або новостворених підрозділах поліції. Експертна служба МВС України у зв'язку з новим законодавством також зазнала змін, зокрема частина її працівників почала виконувати функції з техніко-криміналістичного забезпечення слідчих (розшукових) дій у штатній структурі слідчих відділів (відділень) поліції (вперше у незалежній Україні). Із огляду на це виникла потреба упорядкувати процедуру залучення спеціалістів до досудового розслідування. З урахуванням змін, що відбулися, постало питання про процедуру залучення та участі працівників НДЕКЦ у слідчих (розшукових) діях у межах кримінальних проваджень, зокрема під час проведення огляду місця події. До реформаторських змін участь експертів-криміналістів НДЕКЦ під час проведення огляду місця події була одним із їх основних завдань як спеціалістів. Для проведення цієї роботи складали графіки добових чергувань експертів у слідчо-оперативних групах, за потреби забезпечували готовність до виїзду на місце події спеціалізованих експертних груп [99, с. 19].

Таким чином вирішиться питання щодо обсягу фіксованої інформації в протоколі огляду. Раніше науковці пропонували фіксувати дослідницькі дії проведені спеціалістом, а також їх результати у вигляді категоричних висновків або версій, повинні фіксуватись у письмовій формі [105]. На сьогодні такої потреби не буде. Також, дослідження матиме більш вагоме значення, оскільки має статус доказу.

Важливою формою використання спеціальних знань є обліки. А. В. Іщенко, І. В. Гора, В. А. Колесник поділяють обліки: «залежно від рівня концентрації інформації про зареєстровані об'єкти – на централізовані, регіональні, місцеві та змішані» [39].

Розглядаючи класифікацію криміналістичних обліків за функціональним (цільовим) призначенням І.В. Пиріг та В.О. Приходько

зазначають, що на сьогодні такий вид обліків, як довідково-допоміжні втратили своє значення для розслідування в цілому, набули нових форм та не можуть мати назву «криміналістичних». На нашу думку, їх можна охарактеризувати як інформаційні бази даних, що утворюються та функціонують у кіберпросторі та можуть знаходитись як у вільному доступі, так і у власності підприємств, установ, організацій і приватних осіб [108].

Чого не можна сказати про криміналістичні обліки, серед яких облік грошових знаків, бланків документів, цінних паперів і пластикових платіжних карток; облік осіб за ознаками зовнішності; реквізитів документів (підписів, печаток, штампів); облік матеріалів, речовин та виробів тощо. Обліки складаються з оперативно-пошукових та (або) інформаційно-довідкових колекцій [127]. Оскільки вони використовуються в практичній діяльності і на сьогодні не існує єдиної бази обліку, що поєднувала б усі можливі дані, необхідність у сталих обліках не перестає мати велике значення для розслідування кримінальних правопорушень.

Одним із основних критеріїв використання криміналістичних обліків, особливо на початковому етапі розслідування, є оперативність та швидкість отримання інформації слідчим. Розглядаючи можливості інформаційного забезпечення у подоланні протидії досудовому розслідуванню, В. М. Плетенець зазначає, що велике значення має результативність застосування інформації, зумовлена часом від моменту її отримання. Чим швидше реалізується інформація з моменту її отримання, тим вплив її більший, а ефективність діяльності є вищою [109; 113, с. 241].

2.2. Участь фахівців Держаудитслужби у кримінальному провадженні

Розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, потребують використання низки спеціальних знань у різних формах. Перед проведенням комплексу судових експертиз (економічна, почеркознавча, товарознавча тощо), особливого значення набувають відомчі перевірки, використання яких в умовах сьогодення викликає сумніви як серед практиків, так і серед науковців.

Кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності незалежно від галузевої специфіки, на яку вони посягають (освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальний, паливно-енергетичний, агропромисловий комплекси тощо), потребують ґрунтовного вивчення питань фінансового характеру, що вирішуються органами державного фінансового контролю. Основні завдання органу державного фінансового контролю: здійснення державного фінансового контролю за використанням і збереженням державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильністю визначення потреби в бюджетних коштах і взяттям зобов'язань, ефективним використанням коштів і майна, станом і достовірністю бухгалтерського обліку і фінансової звітності у міністерствах та інших органах виконавчої влади, державних фондах, фондах загальнообов'язкового державного соціального страхування, бюджетних установах і суб'єктах господарювання державного сектору економіки, зокрема у суб'єктах господарювання, у статутному капіталі яких 50 і більше відсотків акцій (часток) належить суб'єктам господарювання державного сектору економіки, а також на підприємствах, в установах та організаціях, що

отримують (отримували у період, який перевіряється) кошти з бюджетів усіх рівнів, державних фондів та фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування або використовують (використовували у період, який перевіряється) державне чи комунальне майно, за дотриманням бюджетного законодавства, дотриманням законодавства про закупівлі, діяльністю суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності, що не віднесені законодавством до підконтрольних установ, за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні [133]. Також під час виявлення та розслідування кримінальних правопорушень використовуються всі форми державного фінансового контролю: інспектування (ревізії), фінансовий аудит, перевірка закупівель та моніторинг закупівлі. Переважно вони покликані надати підприємствам економічну картину щодо правильності ведення бухгалтерського обліку й достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю, а на досудовому ж слідстві можуть бути використані як непрямі докази [13]. Отже, державний фінансовий аудит є різновидом державного фінансового контролю і полягає у перевірці та аналізі органом державного фінансового контролю фактичного стану справ щодо законного та ефективного використання державних чи комунальних коштів і майна, інших активів держави, правильності ведення бухгалтерського обліку і достовірності фінансової звітності, функціонування системи внутрішнього контролю. Результати державного фінансового аудиту та їх оцінка викладаються у звіті. Перевірка закупівель у замовників проводиться за місцезнаходженням юридичної особи, що перевіряється, чи за місцем розташування об'єкта права власності, щодо якого проводиться перевірка, і полягає у документальному та фактичному аналізі дотримання замовником законодавства про закупівлі. Результати перевірки закупівель викладаються в акті перевірки закупівель. Моніторинг закупівлі

здійснюється за місцезнаходженням органу державного фінансового контролю [133].

Найбільш значущою і водночас складною формою через певні неузгодженості норм закону є ревізії. Як відомо, Держаудитслужба проводить планові та позапланові виїзні ревізії, що покликані перевірити фінансово-господарську діяльність підприємств, установ, організацій із приводу виявлення фактів порушення законодавства.

За результатами проведеного нами опитування, підставою для початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, близько 22,7 % були результати інспектувань (ревізій).

Ревізія – метод документального контролю за фінансово-господарською діяльністю підприємства, установи, організації, дотриманням законодавства з фінансових питань, достовірністю обліку та звітності, спосіб документального розкриття недоліків, розтрат, привласнень і крадіжок коштів і матеріальних цінностей, попередження фінансових зловживань. Ревізія – це різностороння перевірка діяльності підприємства для встановлення законності, доцільності й ефективності дій [156].

Об'єктами аналізу ревізій є: а) службові документи; б) предмети; в) матеріальні комплекси; г) люди; тварини та рослини. До документів належать облікові, звітні, реєстраційні, фінансові та інші акти, накази організаційно-розпорядчого характеру, зв'язані із господарською, виробничою, адміністративною діяльністю підконтрольних установ. Предметами виступають: обладнання, інструменти, сировина, готова продукція, товари, гроші та інші матеріальні цінності. Матеріальними комплексами, що підлягають перевірці, є приміщення, споруди, виробничі ділянки, системи безпеки, ділянки місцевості, тощо. Живі особи досліджуються під час розслідування нещасних випадків, унаслідок

яких потерпілими були отримані травми, отруєння, інші ушкодження здоров'я. Тварини та рослини підлягають аналізу у випадку забруднення, отруєння шкідливими речовинами, іншого екологічного порушення навколишнього середовища. Предмет ревізії можна поділити на загальний (фактичні дані котрі необхідно встановити під час контролю і які вказані в законодавчих і керівних відомчих нормативних актах) і конкретний (фактичні дані про стан дотримання або наявність порушень вимог законодавства) [81].

За результатами проведеної ревізії будь-якого різновиду (планові, позапланові, повні й часткові, наскрізні й тематичні, комплексні й некомплексні.) складається акт. Акт ревізії – службовий двосторонній документ, що затверджує факт проведення комплексної, фінансової чи тематичної ревізії, відображаючий її результати стосовно наслідків окремих фінансово-господарських операцій чи діяльності підприємства в цілому і є носієм доказової інформації про виявлені й систематизовані за економічною однорідністю недоліки в господарюванні та порушення законів і інших нормативно-правових актів. В акті ревізії записують порушення, недоліки або позитивні сторони діяльності підприємства, що підлягало перевірці. Акт ревізії є підставою для прийняття рішень за встановленими порушеннями і недоліками, а також розроблення заходів щодо усунення останніх. Від кваліфікованого висвітлення й узагальнення в акті фактів встановлених порушень і недоліків залежить якість ревізії. Акт ревізії складається з 2 частин: вступної (загальної) і результативної. У 1 частині вказується повна назва цього документу, дата і місце складання, підстава для проведення ревізії, дата і номер органу, що її призначив, ревізований період, персональний склад ревізійної групи, керівні посадові особи з визначенням терміну їх роботи за ревізований період, дані щодо попередньої ревізії, ким і за який період її проведено, додаткові дані. Вступна частина акту ревізії закінчується фразою «Ревізією встановлено». Результативна частина – це систематизований

перелік виявлених під час ревізії порушень, недоліків, зловживань у фінансово-господарській діяльності підприємства. Акт підписують: керівник ревізійної групи (ревізор), керівник і головний бухгалтер об'єкта, що ревізувався. На основі акту приймається рішення про усунення порушень, відшкодування матеріальних збитків, притягнення до відповідальності винних осіб [156].

У діяльності правоохоронних органів виникає потреба не лише у використанні актів планових ревізій, а й у проведенні позапланових інспектувань. ч. 7 ст. 11 ЗУ «Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні» регламентовано, що позапланові виїзні ревізії суб'єктів господарської діяльності незалежно від форми власності, не віднесені цим Законом до підконтрольних установ, проводяться органами державного фінансового контролю за судовим рішенням, ухваленим у кримінальному провадженні [133].

Курман О.В., аналізуючи сучасний стан правового регулювання, наголошує, що в ч. 8 ст. 11 Закону закріплюється, що орган або особа, що ініціює проведення позапланової виїзної ревізії, подає до суду письмове обґрунтування підстав такої ревізії та дати її початку і закінчення, документи, що, відповідно до частин 5 і 7 цієї статті, свідчать про виникнення підстав для проведення такої ревізії, а також на вимогу суду й інші відомості. Згідно з п. 29 Постанови Кабінету Міністрів України від 20 квітня 2006 р. № 550 «Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами» [131], позапланова виїзна ревізія об'єкта контролю за зверненням правоохоронного органу проводиться у разі надання клопотання слідчим або прокурором про призначення позапланової виїзної ревізії та ухвали суду про дозвіл на її проведення. Також у зазначеній Постанові розкриваються особливості призначення і проведення позапланової ревізії за ініціативою слідчого. У той же час у ст. 93 КПК України «Збирання доказів» закріплено, що збирання доказів

здійснюється сторонами кримінального провадження у порядку, передбаченому цим Кодексом. Сторона обвинувачення здійснює збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових та фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом. Тобто йдеться про можливість витребування органом досудового розслідування висновків ревізій і актів перевірок, як і будь яких інших документів, що вже існують незалежно від кримінального провадження, а не про призначення ревізії чи її ініціювання. Також нормами КПК України не передбачено порядку розгляду та ухвалення такого судового рішення, як ухвала про призначення та проведення позапланової документальної ревізії [82].

Ухвалі Верховного суду України зазначено що з 15 липня 2015 року прокурор і слідчий не мають повноважень «призначати ревізії і перевірки», оскільки підпунктом 12 пункту 5 Розділу XII «Прикінцеві положення» Закону України «Про прокуратуру» з переліку повноважень прокурора (у статті 36 КПК) і слідчого (у статті 40 КПК) це повноваження було виключено. Ці положення процесуального закону також не дають повноважень слідчому судді надавати дозвіл на призначення перевірки. Використання виразу «витребування та отримання» передбачає повноваження використовувати у якості доказів висновки ревізій й актів перевірок (як і будь-які інші документи), що існують незалежно від кримінального розслідування. Процесуальний закон чітко розрізняє документи, створені в межах кримінального провадження, від документів, походження яких не залежить від кримінального провадження, і підпорядковує ці два типи документів різному правовому режиму, тому помилково прирівнювати повноваження

«витребувати» до повноваження «призначити» перевірку. Положення інших законів, що надають таке право, є бланкетними нормами, що відсилають за своїм змістом до КПК. Крім того, Закон України «Про прокуратуру» передбачив, що недопустимими є докази, що були отримані після початку кримінального провадження шляхом реалізації органами досудового розслідування чи прокуратури своїх повноважень, не передбачених цим Кодексом, для забезпечення досудового розслідування кримінальних правопорушень» [153].

Зазначене дискусійне питання неодноразово піднімали в своїх дослідженнях науковці і практики та висловлювали слушні зауваження щодо недосконалості процесуального законодавства. Не можна не погодитись з Ю. Шендрик щодо внесення змін до КПК України та визначення процесуального статусу ревізії, підстав і процесуального порядку її призначення у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Таким чином, потрібно чітко визначити повноваження слідчого, прокурора, слідчого судді щодо призначення ревізії, а також права і обов'язки сторін та інших учасників кримінального провадження у зв'язку з призначенням і проведенням ревізії [169]. Підтримуємо пропозицію В.А. Бідняка щодо внесення змін у ст. 93 КПК України та заміни виразу «витребування та отримання висновків ревізій та актів перевірок» на «призначення інспектування у формі ревізії». Передумов щодо прийняття зазначених пропозицій не спостерігається, тому однією з пропозицій, яку зазначали дослідники – це заздалегідь правоохоронним органам звертатися з пропозиціями до органу державного фінансового про включення до плану перевірок тієї чи іншої установи [13].

Але, процедура оформлення таких пропозицій та їх прийняття до планових інспектувань на практиці займає багато часу. Тому наступний шлях вирішення окресленої проблеми – залучення фахівців Держаудитслужби в якості спеціалістів. Порядком взаємодії між

Державною аудиторською службою України та Національним антикорупційним бюро України з питань проведення, реалізації результатів деяких заходів державного фінансового контролю та залучення спеціаліста регламентовано проводить планові та позапланові виїзні ревізії органом державного фінансового контролю за зверненням працівників Національного бюро [130].

На підставі ст. ст. 93, 71 КПК України, а також спільного наказу Головного КРУ, МВС, СБУ, Генпрокуратури № 346/1025/685,53 від 19.10.2006 «Про затвердження порядку взаємодії органів Державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, СБУ» [129] уповноважені особи в рамках розслідування кримінального провадження також звертаються до Держаудитслужби про залучення співробітників в якості спеціаліста. Узагальнення матеріалів судово-слідчої практики свідчить, що мають місце неодиначні випадки, коли правомірність таких звернення заперечується стороною захисту.

Для прикладу наведемо фрагмент Вироку Першотравневого районного суду м. Чернівців. «Так, згідно матеріалів слідча, у межах розслідування кримінального провадження звернулася до керівника Управління західного офісу Держаудитслужби в Чернівецькій області щодо виділення відповідних фахівців для залучення їх для проведення перевірки в рамках кримінального провадження, у якості спеціаліста, ОКНП «Чернівецька ОКЛ» із зазначенням конкретного питання: чи наявна на даний час нестача, їх вартість і загальна сума. У відповідь на запит 25.05.2022 начальник Управління КРУ ОСОБА_74 повідомив слідчу про виділення спеціаліста ОСОБА_75 з 26.05.2022. Супровідним листом від 14.06.2022 повідомлено орган розслідування про результати участі спеціаліста у досудовому розслідуванні та направлено відповідну Довідку.

Розділом 3 Порядку взаємодії органів Державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, СБУ,

передбачений порядок виділення спеціаліста для участі у перевірках, що проводяться правоохоронними органами: 3.1 працівники органів ДКРС за зверненням правоохоронних органів можуть брати участь у перевірках що проводяться правоохоронними органами з питань визначених п. 2.2 (питання використання і збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильності визначення потреби в бюджетних коштах і взяття зобов'язань, стану та достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності) як спеціалісти. Підставами для звернення є норми законів, зокрема КПК. Працівники органів ДКРС направляються для участі в перевірках на підставі листа відповідного органу ДКРС. Під час участі у перевірці спеціаліст використовує свої знання і в межах компетенції надає консультації та відповіді на порушенні питання, також він фіксує факти порушення законодавства з питань використання і збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильності визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань, стану і достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності, визначення розміру заподіяної матеріальної шкоди та посадових осіб, унаслідок дій або бездіяльності яких допущено порушення законодавства та завдано збитків. Результати участі спеціаліста у перевірці оформляються довідкою, що складається на чистому аркуші та підписується спеціалістом із зазначенням посади та назви органу у якому він працює. Довідка після підписання надсилається правоохоронному органу. Права та обов'язки посадової особи служби, яка залучається для участі у проведенні слідчої дії визначається КПК. З огляду на зазначене, порядок отримання Довідки за результатами участі спеціаліста у досудовому розслідуванні передбачений як вимогами КПК, так і наведеного Положення, а отже порядок отримання цього доказу не порушений, у зв'язку з чим даний доказ є допустимим» [29].

Незважаючи на те що Наказ Головного КРУ, МВС, СБУ, Генпрокуратури «Про затвердження порядку взаємодії органів Державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, СБУ» № 346/1025/685,53 від 19.10.2006 є чинним на теперішній час, на наш погляд більш обґрунтованим є залучення фахівця Держаудитслужби в якості спеціаліста до проведення процесуальної дії, як слідчий огляд, оскільки терміни, що використовуються в зазначеному Наказі є застарілими.

Таким чином, для доказування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем особливого значення набуває співпраця з органами державного фінансового контролю. Використання таких форм, як фінансовий аудит, моніторинг закупівлі, перевірка закупівель дозволяють правоохоронцям отримати прямі та непрямі докази. Неможливість ініціювання позапланової ревізії уповноваженою особою може бути усунено внесенням відповідних змін до кримінального процесуального законодавства. Залучення правоохоронцями фахівців Держаудитслужби в якості спеціалістів також потребує більш чіткої регламентації.

Приклад з практики. «Згідно матеріалів слідча в рамках розслідування кримінального провадження звернулася до керівника Управління західного офісу Держаудитслужби в Чернівецькій області, на підставі ст.ст. 93, 71 КПК України, а також спільного наказу Головного КРУ, МВС, СБУ, Генпрокуратури № 346/1025/685,53 від 19.10.2006 «Про затвердження порядку взаємодії органів Державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, СБУ» щодо виділення відповідних фахівців для залучення їх для проведення перевірки в рамках кримінального провадження, в якості спеціаліста, ОКНП «Чернівецька ОКЛ» із зазначенням конкретного питання: чи наявна на цей час нестача, їх вартість та загальна сума.

У відповідь на запит 25.05.2022 начальник Управління КРУ ОСОБА_74 повідомив слідчу про виділення спеціаліста ОСОБА_75 з 26.05.2022. Супровідним листом від 14.06.2022 повідомлено до органу розслідування про результати участі спеціаліста у досудовому розслідуванні та направлено відповідну Довідку.

Згідно з положеннями ч. 2 ст. 93 КПК України – сторона обвинувачення, здійснює збирання доказів, шляхом проведення слідчих (розшукових) та негласнихлідчих (розшукових) дій, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, службових та фізичних осіб речей, копій документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом. Відповідно до положень ст. 71 КПК Спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок. Розділом 3Порядку взаємодії органів Державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, СБУ, передбачений порядок виділення спеціаліста для участі у перевірках, що проводяться правоохоронними органами: 3.1 працівники органів ДЕРС за зверненням правоохоронних органів можуть брати участь у перевірках що проводяться правоохоронними органами з питань визначених п. 2.2 (питання використання і збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильності визначення потреби в бюджетних коштах та взяття зобов'язань, стану і достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності) – як спеціалісти.

Підставами для звернення є норми законів, в тому числі КПК. Працівники органів ДКРС направляються для участі в перевірках на

підставі листа відповідного органу ДКРС. У ході участі у перевірці спеціаліст використовує свої знання і в межах компетенції на дає консультації та відповіді на порушенні питання, зокрема, фіксує факти порушення законодавства з питань використання і збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильності визначення потреби в бюджетних коштах і взяття зобов'язань, стану та достовірності бухгалтерського обліку і фінансової звітності, визначення розміру заподіяної матеріальної шкоди та посадових осіб, унаслідок дій або бездіяльності яких допущено порушення законодавства та завдано збитки [129].

Результати участі спеціаліста у перевірці оформляються ДОВІДКОЮ, що складається на чистому аркуші та підписується спеціалістом із зазначенням посади та назви органу у якому він працює. Довідка після підписання надсилається правоохоронному органу. Права та обов'язки посадової особи служби, яка залучається для участі у проведенні слідчої дії визначається КПК. Із огляду на зазначене, порядок отримання Довідки за результатами участі спеціаліста у досудовому розслідуванні передбачений як вимогами КПК, так і наведеного Положення, а отже порядок отримання цього доказу не порушений, у зв'язку з чим даний доказ є допустимим. Посилання сторони захисту на положення п.2.9 цього Положення стосуються Порядку призначення і організації органами ДКРС ревізій за зверненнями правоохоронних органів, а в нашому випадку ревізія не проводилася.» [29]

Результативність ревізій та перевірок щорічно надаються в Звіті Держадитслужби. До того ж, у межах реалізації результатів заходівДФК і забезпечення невідворотності відповідальності за вчинені правопорушення у 2023 році: правоохоронним органам передано 952 матеріали ревізій і перевірок, вони розпочали 422 досудові розслідування за переданими матеріалами, а також 52 – за результатами інформування; долучено до кримінальних проваджень 381 матеріал, за переданими

матеріалами вручено 136 письмових повідомлень про підозру у вчиненні кримінального правопорушення та 16 – за інформаціями про результати заходів ДФК; пред'явлено 16 позовів до суду щодо відшкодування 96,6 млн грн втрат та ініційовано 196 цивільних позовів перед органами прокуратури, об'єктом контролю або його органом управління; за порушення фінансової дисципліни, бюджетного законодавства, законодавства про закупівлі до адміністративної відповідальності притягнуто 1,2 тис. посадових осіб, загальна сума накладених адміністративних стягнень становила 2,2 млн гривень. 1373а результатами участі працівників Держаудитслужби як залучених спеціалістів у досудових розслідуваннях у межах кримінальних проваджень за зверненням правоохоронних органів: до правоохоронних органів надіслано 1026 довідок (висновків) участі залучених спеціалістів; за результатами розгляду переданих довідок (висновків) правоохоронними органами вручено 331 письмове повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Додатково, за окремими епізодами, розпочато 22 досудові розслідування; документально підтверджено фінансових порушень майже на 16,2 млрд грн, з них таких, що призвели до втрат, – на 12 млрд гривень [137].

2.3. Особливості залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій

Учинення кримінальних проваджень за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем завжди пов'язано із використанням документації суб'єкта господарювання. Тому слідчі розшукові дії, направлені на виявлення, вилучення, огляд документів є надзвичайно вагомими для досудового розслідування. Документи можуть свідчити про помилковість слідчих

версій, так і навпаки, дозволяють встановити спосіб кримінального правопорушення, причетність певних осіб до його вчинення, підтвердити факт спричинених збитків тощо.

Узагальненням матеріалів судово-слідчої практики було встановлено, що у провадженнях за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем було проведено такі слідчі (розшукові) дії із залученими спеціалістами : обшук – 100 %; огляд документів – 78,4%, огляд місцевості – 11,9 %; огляд предметів – 36,6 %; допит – 9,3 % (Додаток В).

Отже, основними завданнями *обшуку*, проведеного за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем є відшукання не скільки майна, скільки документів, завдяки яким можливо було вчинення кримінального правопорушення.

Як зазначають науковці, вагоме значення мають фото- і відеодокументи, що можуть вказувати на зв'язок підозрюваних з іншими особами. Під час обшуку потрібно звертати увагу на відшукання і вилучення не лише оперативно-розпорядчих, бухгалтерських, банківських документів, а й різних наказів, розпоряджень, нормативних актів, що вилучаються або в оригіналі, або шляхом копіювання їх, оскільки може йтися про встановлення авторства тих чи інших актів, а також їх виконавців. Це важливо не лише у процесі розслідування епізодів, пов'язаних із самим актом незаконної господарської операції, а й виконання якої-небудь іншої злочинної операції, інших супутніх злочинів [172, с. 90] Зокрема, під час розслідування злочинів зазначеної категорії, об'єктами (місцями) обшуку виступають службові приміщення у тому числі кабінети керівників, їх заступників, працівників економічних відділів, складські та підсобні приміщення, службовий та приватний автотранспорт, земельні ділянки, приватні приміщення, які належать фігурантам їх близьким родичам або особам з кола близького спілкування

[16, с. 119].

Питання про участь необов'язкових учасників обшуку слідчий вирішує самостійно, виходячи зі слідчої ситуації, що склалася на певному етапі досудового розслідування, характеру об'єкту обшуку та особи обшукуваного. До факультативних (необов'язкових) учасників обшуку вчені відносять особи, які залучаються для якісного проведення цієї слідчої дії, для охорони і спостереження, застосування науково-технічних засобів, надання технічної та іншої допомоги під час проведення обшуку [163, с. 170]. На думку К.О. Чаплинського, П.Д. Біленчука, В.К. Лисиченко і Н.І. Клименко слідчий повинен визначити таку оптимальну кількість учасників, що могла б забезпечити якісне виконання пошукових дій із врахуванням об'єктів пошуку та місця обшуку [163, с.170; 21, с. 313].

Під час проведення обшуків значну допомогу слідчому може надати спеціаліст. Така допомога полягає у:

- а) застосуванні пошукових приладів;
- б) виконанні доручень, що вимагають спеціальних знань і навичок (технік-будівельник, слюсар);
- в) наданні консультацій з питань дотримання правил безпеки;
- г) наданні рекомендацій щодо перевірки місць можливого зберігання предметів, що відшуковуються;
- г) наданні порад щодо вилучення знайдених предметів і порядку поводження з ними.

Під час обшуку, незалежно від досвіду роботи слідчого та оперуповноваженого у зазначеному напрямку, корисною буде консультативна допомога різногалузевих спеціалістів – економістів, медиків, будівельників, почеркознавців тощо. Наразі можливе залучення фахівців як державних, так і недержавних установ [118].

Науковці наголошують, що допомога спеціаліста може бути як в письмовому, так і усному вигляді [63, с. 323].

Узагальнення результатів опитування слідчих та оперуповноважених показали, що залучення спеціаліста доречно для безперервного відеозапису обшуку – 92,3 %, фотофіксації – 66,1 %, пошуку документів – 86,7 %, вилученні специфічних предметів, обладнання – 41,6 %, складання протоку та додатків до нього – 38,1 %, інше – 9 % (Додаток Б).

Під час проведення обшуку варто використовувати різноманітне технічне обладнання (лупи, мікроскопи, УФ та ІЧ освітлювачі), залучаючи спеціалістів почеркознавців та технічного дослідження документів Експертної служби МВС України. Водночас, вивчення змістовної частини документів потребує допомоги спеціалістів-економістів, бухгалтерів, товарознавців, будівельників тощо [16, с. 132].

У процесі розслідування таких злочинів, як правило, виникає потреба у вилученні цілої низки носіїв специфічної інформації під час проведення обшуків на робочих місцях та за місцем проживання обвинувачених, для чого залучаються різноманітні спеціалісти залежно від способу та інших особливостей механізму вчинення розкрадання: програмісти, системні аналітики, оператори ЕОМ, інженери з обслуговування комп'ютерної техніки та забезпеченню безпеки комп'ютерних систем. Їх роль полягає в наданні слідчому допомоги у вирішенні питань стосовно перелічених документів за своєю суттю аналогічних тим, які вирішує спеціаліст-бухгалтер.

Під час проведення обшуку з метою виявлення і вилучення персонального комп'ютера на робочому місці або за місцем проживання обвинуваченого допомога спеціаліста слідчому полягає у забезпеченні правильного поводження з цим технічним засобом і попередженні прояву можливої технічної протидії – уникненні спеціальних пасток, спрямованих на «стирання» інформації при несанкціонованому доступі. Таким чином, спеціаліст сприяє досягненню головної мети – вилученню технічного носія інформації і підготовці комп'ютерно-технічної

експертизи [35, с.315].

Відтак, під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем перед слідчим постає багато завдань, низка яких пов'язана із застосуванням спеціальної техніки для безперервної фіксації даної слідчої (розшукової) дії, пошуку певних предметів та використання спеціальних економічних, криміналістичних, комп'ютерно-технічних та інших знань. Ураховуючи, що склади кримінальних правопорушень за ст. 191 КК України можуть бути вчинені в різних галузях, як аграрно-промисловій, охорони здоров'я, освіти, паливно-енергетичній тощо, в кожному конкретному випадку можливою потрібною є допомога спеціалістів за цими напрямками господарської діяльності.

Огляд. Аналіз матеріалів судово-слідчої практики показав, що огляд документів у кримінальних провадженнях за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем має певні особливості.

Теоретичним підґрунтям зазначеного дослідження щодо тактики проведення слідчого огляду, в т.ч. за участі спеціалістів, а також методики розслідування економічних кримінальних правопорушень стали напрацювання: А.Ф. Волобуєва, Г.А. Матусовського, О.В. Одерія, М. А. Погорецького, О. В. Пчеліної, А. Ю. Спусканюка, Р. Л. Степанюка, М.Л. Цимбала, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського та ін. Не піддаючи сумніву значимість вищезазначених наукових досягнень, на сьогодні необхідно уточнити питання щодо особливостей проведення огляду документів під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, кола залучених осіб, їх функції тощо.

Процесуально закріплено, що огляд – це слідча (розшукова) дія, у процесі якої виявляють, безпосередньо сприймають, оцінюють і фіксують стан, властивості та ознаки матеріальних об'єктів з метою отримання

фактичних даних, що мають значення для встановлення істини у матеріалах кримінального провадження [78]. Для розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем серед інших видів слідчого огляду, має значення огляд документів. Науковці зазначають, що це слідча (розшукова) дія, яка передбачає їх вивчення та дослідження з метою виявлення та фіксації ознак, які надають документам значення речових доказів [170, с. 94].

Вчені зазначають, що слідчий огляд під час викриття господарчих кримінальних правопорушень не являється першочерговою слідчою розшуковою дією. Слідчий та оперуповноважений вже мають достатньо інформації стосовно виду слідчого огляду та спеціалістів, яких необхідно залучати [14].

Під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем зазвичай огляд документів проводиться у випадках, коли під час обшуку було вилучено дуже велику кількість документів, які за об'єктивних обставин неможливо було одразу зафіксувати в протоколі обшуку або виникає необхідність додатково оцінити зміст документів, що були вилучені внаслідок тимчасового доступу до речей та документів або обшуку (обшуків).

Як справедливо зазначає О. В. Пчеліна, слідчий ставить перед собою за мету під час розслідування окресленої категорії кримінальних правопорушень виявити такі документи:

- а) у яких містяться сліди злочину;
- б) які використовувалися як засіб досягнення злочинного задуму;
- в) які містять інформацію орієнтовного характеру;
- г) які були предметом посягання [138].

Слідчий огляд документів на думку В. В. Лисенко має спрямування на встановлення: зовнішніх ознак (реквізитів) змісту документів, особливостей механізму його виготовлення; ознак інтелектуальної та

матеріальної підробки документів; ознак, які характеризують особу автора чи виконавця документа; переліку документів, які підлягають вилученню; необхідних матеріалів для проведення експертних досліджень [84, с. 202].

Запотоцький А.П., Вознюк А.А., Кучменко С.В. зазначають, переважно стосовно злочинів вказаної категорії вчиняють не матеріальні, а інтелектуальні підроблення. Це пов'язано з доступністю високоякісних засобів офісної оргтехніки, що дає змогу виконувати необмежену кількість якісних копій і різних варіантів одних і тих самих документів. З огляду на схильність зловмисників до вчинення протидії розслідуванню (зокрема шляхом перескладання підроблених документів), не варто зволікати з проведенням огляду документів, адже це може призвести як до втрати доказової інформації, яку містять останні, так і до їх повного знищення [56].

Результати анкетування слідчих НП України дозволяють дійти висновку, що в 76,3 % випадків огляд документів зводився до механічного переписування реквізитів (найменування, дати та номери документів).

Класичний підхід до огляду документів зводиться до трьох етапів – підготовчий, робочий, заключний. В свою чергу безпосереднє проведення огляду зводиться до статичної та динамічної стадій. Статичний, або початковий етап, передбачає застосування безконтактних методів огляду та фіксації, під час яких досліджуваний документ залишається у незмінному стані. На цьому етапі слідчий здійснює лише візуальне вивчення та фіксацію документа до предметів навколишньої обстановки з використанням різноманітних прийомів (фото-, відеозйомки тощо). На динамічному етапі огляду документа важливе значення має використання технічних засобів і методів, які не повинні передбачати ризик пошкодження або втрати інформаційної суті документа [159, с. 209].

Дослідники радять під час огляду дотримуватись таких правил з метою виявлення їх підробки: вивчити зміст документа та його реквізити; зіставити дані документа між собою; зіставити між собою дані, що наявні в різних документах; зіставити дані у документі з його пред'явником; оглянути матеріал документа з метою виявлення ознак підробки; при огляді документа передусім слід звертати увагу на вклеєну фотокартку особи, також уважно оглядати аркуші, їх прошивку, відбитки печаток, у т.ч. рельєфної печатки; при подальшому огляді потрібно звернути увагу на можливі невідповідності змісту тексту загальноприйнятим формам складання аналогічних документів, невідповідності дати складання документа, зазначеного в ньому, реальним подіям, описаним у документі та інші протиріччя [1, с 10].

Достатньо типовим є такий приклад кримінальних правопорушень, передбачених ч. 5 ст. 191, ч. 3 ст. 28, ч. 2 ст. 366 КК України з Єдиного державного реєстру судових рішень. «ОСОБА_13 як старший касир пункту надання фінансових послуг філії № 1 ТОВ, перебуваючи за адресою: м. Київ, вул. Григоровича-Барського, 1, близько 10-ї год. 11 хв. 02 лютого 2019 року, діючи з корисливих мотивів, вчинив привласнення з каси ТОВ грошових коштів у сумі 21000 грн., що перебували у його віданні, після чого з метою приховати вказану нестачу того ж дня близько 10-ї год. 28-30 хв. учинив з метою використання підроблення офіційних документів ТОВ, зокрема: о 10 год. 28 хв. сформував в електронному вигляді завідомо підроблені офіційні документи заявки на видачу готівки №№ 4697257679, 4697264832, 4697277100, 4697256649, 4697263798 та 4697250489 від 02 лютого 2019 року, до яких після їх друку вніс підпис від імені клієнта (отримувача) ОСОБА_9 про нібито отримання ним коштів на загальну суму 7285 гривень. О 10 год. 30 хв. сформував в електронному вигляді завідомо підроблені офіційні документи заявки на видачу готівки №№ 4697415333, 4697398951, 4697404075, 4697406130, 4697381547, 4697401001 і 4697311954 від 02 лютого 2019 року, до яких

після їх друку вніс підпис від імені клієнта (отримувача) ОСОБА_10 про нібито отримання ним коштів на загальну суму 14579 грн. Зазначені завідомо підроблені офіційні документи стали підставою для списання частини залишку готівки, що зберігалася в касі ТОВ, на загальну суму 21864 грн.» [27].

Тому, окрім реквізитів (персоналізації) документів бажано звернути увагу на спосіб їх виготовлення, наявність підписів, відбитків печаток, наявність трас та інших ознак від принтеру, ознак експлуатації, однорідність використаних барвників тощо. Декілька копій документів із різними даними, ознаки внесення змін в зміст документу можуть свідчити про готування до вчинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

За необхідності до слідчої дії слідчий може залучати осіб, які володіють певними спеціальними знаннями у тій чи іншій галузі, що дозволить проводити огляд більш якісно та вчасно висунути правильні слідчі версії [162].

За дослідженнями А. М. Таранової слідчі не завжди використовують можливість залучення кваліфікованих спеціалістів під час проведення огляду місця події. Виявилось, що лише у 21 % кримінальних проваджень міститься інформація про залучення спеціалістів у галузі криміналістики (експерт-криміналіст) [148]. Так і під час огляду документів 67,3 % опитаних нами слідчих проводили окреслену СРД самостійно, утім 56,9 % із них зазначили, що потребували допомоги вузьконаправлених фахівців (Додаток Б).

Науковці зазначають, залучаючи спеціалістів у різних галузях знань, слідчий матиме змогу не лише визначити спосіб виготовлення документа, а й вчасно вжити заходів щодо проведення інших слідчих дій, отримати інформацію для подальшого розслідування, вилучити необхідні зразки для проведення експертизи тощо. Залучення спеціалістів під час огляду документів дозволить уникнути помилок, яких припускають

суб'єкти доказування під час збирання матеріалів та які можуть стати причиною порушення кримінально-процесуальних процедур і строків, що в цілому може негативно позначитися на процесі розслідування [20, с.165].

Під час проведення зовнішнього огляду документів залучати спеціалістів почеркознавців та технічного дослідження документів Експертної служби МВС України та використовувати різноманітне технічне обладнання (лупи, мікроскопи, УФ та ІЧ освітлювачі). Водночас, вивчення змістовної частини документів потребує допомоги спеціалістів-економістів, бухгалтерів, товарознавців, будівельників тощо [14]. Важливого значення набуває залучення спеціаліста у галузі фінансово-кредитних операцій, бухгалтерського обліку, спеціаліста у галузі комп'ютерних технологій тощо.

У деяких випадках спеціаліст-бухгалтер може звернути увагу слідчого тільки за безпосередньої участі у слідчих діях, слушно зауважує Н.Я. Дондик. Зокрема, спеціаліст часто повідомляє нові, мало або зовсім невідомі слідчому відомості, що суттєво впливають на подальше розслідування. Зіставлення неофіційних записів взаєморозрахунків із порівнювальними відомостями, актами інвентаризації, зведеними звітами й іншими бухгалтерськими документами може допомогти слідчому точніше встановити розміри матеріального збитку і правильно розмежувати матеріальну відповідальність окремих осіб [53, с. 66].

Науковці пропонують наступний алгоритм огляду документів з метою виявлення їх підробки:

1. Вивчити зміст документа та його реквізити.
2. Зіставити дані документа між собою.
3. Зіставити між собою дані, що наявні в різних документах. Наприклад, дані у паспорті з даними у свідоцтві про народження, дані у паспортах подружжя тощо.
4. Зіставити дані у документі з його пред'явником.

5. Оглянути матеріал документа з метою виявлення ознак підробки.

6. Під час огляду документа передусім слід звертати увагу на вклеєну фотокартку особи, також уважно оглядати аркуші, їх прошивку, відбитки печаток, зокрема рельєфної печатки.

7. У процесі подальшого огляду потрібно звернути увагу на можливі невідповідності змісту тексту загальноприйнятим формам складання аналогічних документів, невідповідності дати складання документа, зазначеного в ньому, реальним подіям, описаним у документі та інші протиріччя [1, с 10].

Важлива роль спеціаліста також полягає у проведенні ретельного огляду електронної документації, приділенні особливої уваги робочим записам користувачів електронно-обчислюваної техніки, тому що часто саме в цих записах можна знайти коди, паролі та іншу дуже корисну інформацію. Слідчий та спеціаліст спочатку проводять зовнішній і внутрішній огляд електронно-обчислюваної техніки. Після зовнішнього огляду слідчий та спеціаліст приступають до огляду системного блоку на предмет наявності необхідних комплектуючих пристрою. У подальшому включається електронно-обчислювальна техніка та фіксуються всі процеси, що відбуваються як у системному блоці, так і на екрані з метою фіксації електронних документів, які знаходяться в електронно-обчислювальній техніці [66].

Під час огляду залучені спеціалісти мають право проводити вимірювання, фотографування, звуко- чи відеозапис, складати плани і схеми, виготовляти графічні зображення оглянутого місця чи окремих речей, виготовляти відбитки та зліпки, оглядати і вилучати речі та документи, що мають значення для кримінального провадження [77]. Допомога спеціалістів може знадобитись і під час оформлення описової частини протоколу огляду документів, оскільки вони володіють спеціальною термінологією, а також можуть надати допомогу з упаковки документів відповідно до вимог законодавства. Наразі Порядком

зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних із їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження регламентовано, що речові докази, за винятком документів, що зберігаються разом із матеріалами кримінального провадження, мають бути належним чином упаковані та опечатані. Спосіб упаковки повинен забезпечувати неможливість підміни або зміни вмісту без порушення її цілісності та схоронність вилучених (отриманих) речових доказів від пошкодження, псування, погіршення або втрати властивостей, завдяки яким вони мають доказове значення [117].

Без допомоги спеціаліста такі дії під час проведення огляду навряд чи вдасться зробити слідчому самостійно. Навіть за наявності певної ІТ-освіти та навичок, його увага зосереджена на процесуальній складовій. Погоджуємось із ?Коршиковою, яка вважає, що обшук передбачає обов'язкове залучення спеціаліста для його проведення, організацію проведення додаткових інструктажів для учасників цієї слідчої (розшукової) дії, вжиття заходів щодо забезпечення безпеки виявлення, вилучення, упакування, перевезення та зберігання вилучених ЕОТ й інших предметів під час цієї слідчої (розшукової) дії [66, с. 211].

Окрім огляду, важлива роль спеціаліста під час розслідування шахрайств, що вчиняються з використанням ЕОТ, проявляється у наданні слідчому консультацій. Зокрема, предметом консультації зі спеціалістом у галузі комп'ютерних технологій може бути:

- а) визначення способу та механізму використання ЕОТ під час вчинення шахрайства;
- б) з'ясування ступеня належності того чи іншого предмета, що належить до ЕОТ, у механізмі вчинення шахрайства;
- в) способи використання ЕОТ у механізмі вчинення шахрайства;
- г) порядок збереження вилучених ЕОТ;
- д) можливість використання певного виду технічних засобів для

вчинення шахрайства.

Предметом консультації зі спеціалістом у галузі фінансово-кредитних операцій може бути:

- а) з'ясування виду реквізиту і ступеня належності того чи іншого документа до фінансово-кредитної операції;
- б) механізм руху документів і фіксація їх у кредитних установах;
- в) порядок збереження документів та умови їх отримання;
- г) можливість використання технічних засобів для одержання чи виготовлення документів [20].

Спеціаліст у галузі бухгалтерського обліку може надати консультації з приводу: процедури руху грошових коштів; документального фіксування і обліку фінансових операцій; бухгалтерської звітності; підбору необхідних для пред'явлення документів тощо [66, с. 183].

Останніми роками, доводить практика організації взаємодії Сумського НДЕКЦ МВС зі слідчими підрозділами Національної поліції, постали певні проблеми (низька якість слідів, що вилучаються під час огляду місця події; украй стислий опис слідів у протоколах огляду місця події; зниження якості порівняльного матеріалу, що надходить для експертних досліджень; численні недоліки, що виникають у процесі призначення судових експертиз тощо), позначаючись на результатах експертних порівняльних досліджень і ідентифікації, ефективності застосування криміналістичних обліків для встановлення осіб, причетних до скоєння нерозкритих злочинів, та ін. Причини цього наразі полягають, по-перше, в організаційному розриві між секторами техніко-криміналістичного забезпечення слідчих підрозділів із Експертною службою МВС України, тісна співпраця яких була важливою ланкою в розкритті та розслідуванні злочинів. Тобто сьогодні бракує ефективної взаємодії підрозділів Національної поліції та Експертної служби МВС. Адже результати судових експертиз є важливим джерелом доказової

інформації в кримінальному провадженні. По-друге, у значному омолодженні особового складу секторів техніко-криміналістичного забезпечення, слідчих, оперативних працівників, а також зниженні загального рівня їх техніко-криміналістичної підготовки. Проте знання сучасних можливостей судових експертиз, кваліфікована допомога в пошуку слідів кримінального правопорушення, належній їх фіксації з метою правильного процесуального оформлення, виключення надалі їх втрати або призведення до непридатного для подальших досліджень стану позначаються на якості роботи правоохоронних органів, зумовлюючи необхідність підвищення ефективності використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень, насамперед у таких напрямках [33, с.20].

На етапі реформування системи МВС України, починаючи з 2015 р. особовий склад відділів криміналістичного забезпечення слідчих управлінь Національної поліції України переважно було сформовано зі співробітників інших служб: водіїв, оперуповноважених, дільничних інспекторів, співробітників інших служб, які не мають фахової освіти, що негативно позначається на досудовому розслідуванні та знижує якість сформованої доказової бази. Як наслідок – низька якість слідів, що вилучаються під час огляду місця події; вкрай стислий опис слідів у протоколах огляду місця події; зниження якості порівняльного матеріалу, що надходить для експертних досліджень, зокрема неякісно відібрані зразки букального епітелію; численні недоліки, що виникають у процесі призначення судових експертиз, позначаються на результатах експертних порівняльних досліджень, ефективності застосування криміналістичних обліків для встановлення осіб, причетних до вчинення нерозкритих кримінальних правопорушень та ін. [80, с. 35].

Водночас, як свідчать результати аналізу слідчої практики, у сфері техніко-криміналістичного забезпечення розслідування цієї категорії злочинів є багато невирішених питань, пов'язаних із упровадженням у

діяльність органів досудового розслідування Національної поліції України, Експертної служби МВС України засобів автоматизації для вирішення завдань шляхом використання інтелектуальних інформаційних технологій. Рівень їх використання значно відстає від потреб сучасної слідчої практики, навіть порівняно з країнами ближнього зарубіжжя [54]:

Для реалізації всіх завдань Купріянова А.О., Бідняк Г. С. пропонують навчання за програмою «підготовки фахівців даного профілю, до змісту якої окрім загально юридичної підготовки включити спеціальні курси, що охоплюють сучасні засоби та методи збирання та дослідження доказової інформації, а саме:

- здобуття навичок роботи з засобами фіксації обстановки місця вчинення злочину, в тому числі місця вчинення воєнних злочинів (воронки від снарядів, ракет; зруйновані будівлі тощо) з використанням 3-D сканерів та засобів відеофіксації, встановлених на БпЛА, лазерних рулеток;

- методику сканування зовнішності людини з використанням 3-D сканерів та її розпізнання та ідентифікацію з камер зовнішнього спостереження тощо» [80, с. 36].

Висновки до розділу 2

На підставі аналізу наукових розробок криміналістів (М. Г. Щербаковський, І. В. Пиріг) розглянуто генезу спеціальних знань та під впливом часу уточнено поняття спеціальних знань як наукових, технічних та інших професійних знань, окрім юридичних, отриманих у результаті навчання, а також навички, надбані в процесі роботи в окремих галузях практичної діяльності, що використовуються разом із застосуванням науково-технічних засобів під час виявлення, збирання, фіксації, вилучення та дослідження слідів кримінальних правопорушень

із метою отримання доказової та орієнтуючої інформації у кримінальному провадженні.

Розглянуто різні підходи до визначення сутності форм використання спеціальних знань, унаслідок чого досліджено процесуальну регламентацію (процесуальні, непроцесуальні, змішані); вид діяльності (залучення спеціалістів у проведенні процесуальних дій, залучення експерта для проведення судових експертиз, використання відомчих перевірок, консультації обізнаних осіб, обліково-довідкова допомога); обов'язковість застосування (обов'язкові й факультативні); суб'єкти використання, які використовують спеціальні знання безпосередньо (спеціаліст, експерт, ревізор) або опосередковано (слідчий, прокурор, слідчий суддя).

У кримінальних провадженнях досліджуваної категорії обізнані особи залучались в якості спеціалістів для проведення обшуку і огляду. Наголошено на особливому значенні залучення фахівців Держаудитслужби в якості спеціалістів та призначенні й проведенні судових експертиз, зокрема, судово-економічної та почеркознавчої.

Акцентовано увагу на проведенні досліджень спеціалістом та формулюванні висновка спеціаліста у кримінальному провадженні; проблемах регламентації та законодавстві; професійній підготовці осіб, залучених в якості спеціалістів.

Констатовано, що перед проведенням комплексу судових експертиз (економічна, почеркознавча, товарознавча), особливого значення набувають відомчі перевірки, використання яких в умовах сьогодення викликає сумніви як серед практиків, так і науковців. Доведено, що кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності незалежно від галузевої специфіки, на яку вони посягають (освіта, охорона здоров'я, житлово-комунальний, паливно-енергетичний, агропромисловий комплекси), потребують ґрунтовного вивчення питань фінансового характеру, що вирішують органи державного фінансового

контролю.

Найбільш значущою і водночас складною формою через певні неузгодженості норм закону є ревізії. Серед усіх об'єктів аналізу ревізій у такому випадку набувають значення: службові документи (облікові, звітні, реєстраційні, фінансові та інші акти, накази організаційно-розпорядчого характеру, пов'язані з господарською, виробничою, адміністративною діяльністю підконтрольних установ) і предмети (обладнання, інструменти, сировина, готова продукція, товари, гроші та інші матеріальні цінності). В умовах сучасності Держаудитслужба проводить виключно планові ревізії, що спрямовані на перевірку фінансово-господарської діяльності підприємств, установ, організацій із приводу виявлення фактів порушення законодавства.

Зосереджено увагу на тому, що в діяльності правоохоронних органів нерідко виникає потреба у проведенні позапланових інспектувань.

Розглянуто особливості проведення ревізії з урахуванням колізій у законодавстві та залучення фахівців Держаудитслужби в якості спеціалістів для вирішення питання використання і збереження державних фінансових ресурсів, необоротних та інших активів, правильності визначення потреби в бюджетних коштах і взяття зобов'язань, стану і достовірності бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Під час досудового розслідування таких злочинів переважно виникає потреба у вилученні значної кількості носіїв специфічної інформації під час проведення обшуків на робочих місцях та за місцем проживання обвинувачених, для чого залучаються різноманітні спеціалісти залежно від способу та інших особливостей механізму вчинення розкрадання: програмісти, системні аналітики, оператори ЕОМ, інженери з обслуговування комп'ютерної техніки та забезпечення безпеки комп'ютерних систем (мереж). Їх роль полягає у наданні слідчому

допомоги у вирішенні питань стосовно перелічених документів за своєю суттю аналогічних тим, що вирішує спеціаліст-бухгалтер.

Встановлено, що під час проведення обшуку слідчому необхідна допомога спеціаліста, пов'язана із застосуванням спеціальної техніки для безперервної фіксації даної слідчої (розшукової) дії, пошуку вищезазначених предметів та використання спеціальних економічних, криміналістичних, комп'ютерно-технічних та інших знань.

Акцентовано, що допомога спеціаліста під час обшуку полягає не лише у виконанні певних дій щодо правильного огляду і вилучення комп'ютерної техніки та інших технічних пристроїв, а й у попередженні передачі даних співучасникам, знищенні криміналістично значущої інформації як прояву протидії досудовому розслідуванню.

Встановлено, що під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем зазвичай огляд документів проводиться у випадках, коли під час обшуку було вилучено значну кількість документів, які за об'єктивних обставин неможливо було одразу зафіксувати в протоколі обшуку або виникає необхідність додатково оцінити зміст документів, що були вилучені внаслідок тимчасового доступу до речей і документів або обшуку (обшуків).

Результати анкетування слідчих Національної поліції дозволяють дійти висновків, що у 76,3 % випадків огляд документів зводився до механічного переписування реквізитів (найменування, дати та номери документів). Окрім реквізитів (персоналізації) документів звернуто увагу на спосіб їх виготовлення, наявність підписів, відбитків печаток, наявність трас та інших ознак від принтеру, ознак експлуатації, однорідність використаних барвників тощо. Декілька копій документів з різними даними, ознаки внесення змін до змісту документа можуть свідчити про підготовку до вчинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Доведено,

що залучення осіб, які володіють спеціальними знаннями у тій чи іншій галузі, (економістів, почеркознавців, документознавців, ІТ та інших спеціалістів) дозволить проводити огляд більш якісно та вчасно висунути правильні слідчі версії та досягти інших завдань на початковому етапі розслідування.

Запропоновано алгоритм проведення огляду документів, де безпосереднє проведення огляду зводиться до статичної та динамічної стадій.

РОЗДІЛ 3
ВИКОРИСТАННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ПРИВЛАСНЕННЯ, РОЗТРАТИ
МАЙНА АБО ЗАВОЛОДІННЯ НИМ ШЛЯХОМ ЗЛОВЖИВАННЯ
СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ

3.1. Тактичні особливості призначення та проведення судових експертиз

У подальшому науковці справедливо звертають увагу на послідовне, розгорнуте, повне та методичне доказування [190]. Питання залучення судового експерта виникає під час розслідування будь-яких кримінальних правопорушень, а формування доказової бази за ст. 191 КК України «Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» взагалі неможливо. В умовах сьогодення відбувається активне зростання кримінальних правопорушень у зазначеному напрямі, про що свідчать статистичні дані, аналіз судово-слідчої практики та результати опитування правоохоронців. Тому для проведення ефективного досудового розслідування необхідно озброїти осіб, що проводять розслідування, технічними досягненнями наукового прогресу та забезпечити можливість використання спеціальних знань у спосіб, що не суперечить закону.

Теоретичним підґрунтям зазначеного дослідження щодо використання спеціальних знань загалом та проведення судових експертиз зокрема стали напрацювання: Г. С. Бідняк, І. В. Гори, Н. Я. Дондик, Н. І. Клименко, Н. В. Копчі, А. В. Кофанова, О. А. Кравченка, Є. Д. Лук'янчикова, І. В. Пирога, М. В. Салтевського, М. Я. Сегая, В. В. Семенова, М. Г. Щербаковського тощо.

Серед інших форм використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії

науковці і практики справедливо приділяють особливу увагу судовим експертизам. Йдеться не тільки про вагоме значення висновку експерта для досудового розслідування, а й про складність цієї слідчої (розшукової) дії. Як справедливо зазначає Г. С. Бідняк, помилки та недоліки, яких припускаються суб'єкти доказування під час збирання матеріалів до дослідження, можуть стати причиною порушення кримінально-процесуальних строків, складання недостатніх та необґрунтованих висновків, експертної помилки, що негативно вплине на процес розслідування [19, с. 211].

Отже, організація проведення судової експертизи починається з ухвалення рішення слідчим про необхідність її призначення та містить такі етапи: вибір експертного закладу або приватного експерта, визначення виду експертизи та предмета дослідження, вибір часу призначення експертизи та об'єктів для проведення експертизи, винесення постанови про призначення експертизи, направлення постанови та необхідних матеріалів до експертної установи [17, с. 125].

Відповідно до процесуального законодавства експертом у кримінальному провадженні є особа, яка має наукові, технічні або інші спеціальні знання, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [77, с. 7].

Закон дозволяє залучати до проведення судової експертизи з певними обмеженнями як приватних судових експертів, які отримали кваліфікацію судового експерта з певної спеціальності та яких включено до державного Реєстру атестованих судових експертів, так і судових експертів державних установ. Виключно державними спеціалізованими установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з

проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз [135]. Для проведення судових експертиз за кримінальними провадженнями за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, як правило, слідчий звертається до крайніх.

За результатами вивчення кримінальних проваджень зазначеної категорії ми встановили, що у 56,2 % – судові експертизи були проведені Державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром МВС України та його структурними одиницями, тобто науково-дослідними експертно-криміналістичними центрами в областях МВС України, у 23,2 % – науково-дослідними інститутами судових експертиз Міністерства юстиції України, 11,5 % – іншими державними експертними установами, у 9,1 % – приватними судовими експертами (Додатки Б та В).

Водночас результати опитування практичних працівників доводить, що судово-почеркознавчі експертизи та експертизи технічного дослідження документів, комп'ютерно-технічні та телекомунікаційні експертизи проводились в 100 % державних експертних установах, а от судово-економічні (дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності; дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій; дослідження документів фінансово-кредитних операцій), товарознавчі, будівельно-технічні – приблизно у 6 % випадків приватними судовими експертами. При цьому позитивним у зверненні до приватних судових експертів правоохоронці одногослоно вважають швидкість проведення дослідження. Але серед недоліків були зазначені: 66,3 % – попередня оплата експертних послуг, 7,1 % – тиск зі сторони захисту, 7,8 % – виток інформації, що має значення для розслідування, 14,3 % – формулювання вірогідних висновків, інше 4,5 %.

Тому все ж таки перевага надається державним експертним установам, але треба враховувати їх завантаження, що негативно впливає на строки

проведення судових експертиз, тому науковці радять призначати судові експертизи якомога раніше.

Ще одним питанням, яке потребує додаткового висвітлення, є відвід експерта. Відповідно до ст. 79 КПК України, спеціаліст, експерт, не має права брати участі в кримінальному провадженні, якщо він проводив ревізію, перевірку тощо, матеріали яких використовуються у цьому провадженні [77]. У практиці розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, часто використовують результати відомчих перевірок, зокрема і ревізій, про колізії призначення яких у процесуальному законодавстві вченими і практиками було присвячено багато уваги. Проте результати планових ревізійних перевірок долучаються слідчим до матеріалів кримінальних проваджень, і в такому разі ревізора не можна залучати як судового експерта до проведення економічної експертизи.

За допомогою висновка експерта можливо вирішити низку питань ідентифікаційного, класифікаційного та діагностичного характеру, але тільки за умови виконання необхідних вимог. В. В. Семенов справедливо привертає увагу до:

- 1) своєчасного і повного надання експертові всіх необхідних об'єктів, що містять достатню сукупність досліджуваних ознак;
- 2) постановки перед експертом лише коректних питань, що не виходять за межі необхідного обсягу доказування [141].

Для отримання зразків для експертизи криміналісти радять:

1. Визначити мету слідчої (розшукової) дії та виду зразків, які планується отримати.
2. Отримати консультації експерта з відповідної експертної спеціальності щодо виду та обсягу необхідних зразків для вирішення завдань експертизи з метою отримання об'єктивних фактичних даних про об'єкт експертизи.

3. Визначити місце перебування речей і документів, зразки з яких планується отримати, та їх володільця, а також відсутність законних обмежень щодо отримання доступу до них.

4. Визначити обсяг отримання зразків для експертизи як слідчої (розшукової) дії.

5. Визначити відповідний процесуальний статус особи.

6. Забезпечити кримінальну процесуальну можливість отримання зразків для експертизи.

7. Визначити коло учасників отримання зразків для експертизи [4, с. 239].

Процесуальним законодавством передбачено отримання зразків для експертизи (ст. 245 КПК України). У разі потреби отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом. Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів (ст. 160–166 КПК України) [77]. Проте різновиди зразків не зазначаються, через що часто виникали наукові дискусії серед криміналістів та процесуалістів.

Криміналістиці ж відомі експериментальні, умовні та умовно-вільні зразки. Зазвичай вагомого значення вони набувають під час проведення судово-почеркознавчої експертизи почерку та підписів, але відбираються і за іншими видами судових експертиз. При цьому для проведення відібрання зразків за досліджуваними кримінальними провадженнями слідчому часто потребувалась кваліфікована допомога експерта як спеціаліста, наприклад будівельника. Але за таких умов проведення

експертизи доручалось іншому судовому експерту з причин, які ми виклали вище.

Формулювання питань та їх кількість може як сприяти проведенню експертизи, так і затягувати. Законодавством передбачено право судового експерта уточнювати та конкретизувати інформацію в межах експертного дослідження, зокрема й в постанові слідчого, що часто використовується на практиці, але такі ж бюрократичні дії затягують строки проведення судової експертизи. За результатами опитування ми визначили, що за цими кримінальними провадженнями найбільшого успіху досягли слідчі, що уточнювали формулювання питань перед винесенням постанови про проведення експертизи. Судові експерти зазначили, що в 42,3 % питань потребували переформулювання, в 36,9 % були поставлені питання, що не стосуються конкретної ситуації, в 14,5 % для вирішення всіх поставлених питань необхідні були додаткові матеріали, 6,3 % інше.

Наприклад, можна було б уникнути таких типових помилок у питаннях, поставлених на вирішення комп'ютерно-технічної експертизи:

– «Чи працює жорсткий диск?» (для відповіді не потрібні спеціальні знання),

– «Чи містяться бухгалтерські документи на жорсткому диску?» (потрібно вказати, які саме, тому що питання виходить за межі компетенції експерта),

– «Чи є на комп'ютері видалена інформація?» (видаленої інформації на комп'ютері безліч, необхідно конкретизувати «інформація, що має текст...» або певні зображення) [17, с. 151].

Вагомим аспектом є і послідовність проведення судових експертиз у такий спосіб, щоб не знищити слідову картину на об'єктах. Зазвичай по кримінальних провадженнях за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем за тими самими об'єктами (документами) виникає необхідність провести декілька експертних досліджень за різними спеціальностями. Тож вчені

зазначають, що призначення судово-економічної, товарознавчої експертизи, які майже завжди призначаються разом із почеркознавчою, та об'єкти їх дослідження за цими злочинами, серед яких: договір між постачальником і певним закладом, накладна, специфікація, рахунок, акт приймання-передачі товару або виконаних послуг, податкова звітність, проєктно-кошторисна документація, план закупівель, рахунок коштів підприємства-постачальника, документи щодо походження товарів тощо, оскільки в зазначених документах наявні сліди як матеріального, так і змістовного характеру [12, с. 12]. А. Ф. Волобуєв також зазначає, що документи як джерела доказової інформації під час розслідування розкрадань майна та пов'язаних з ними злочинів можуть бути досліджені і використані в кількох аспектах:

а) з погляду значення фактів, що зафіксовані в документі (наприклад, у статуті підприємства, ліцензії на право зайняття певним видом підприємницької діяльності тощо);

б) з метою визначення способу виготовлення документа (наприклад, шляхом призначення техніко-криміналістичної експертизи підробленого документа);

в) з метою ідентифікації особи, яка написала (підписала) документ, або голос і мову якої зафіксовано на магнітному носії інформації (шляхом призначення відповідної криміналістичної експертизи) [35, с. 120].

Наведемо приклад одного з епізодів кримінального провадження № 12017170240001919 від 26.12.2017 в Полтавській області по обвинуваченню ОСОБА_9 за ч. 3 ст. 191, ч. 1 ст. 366 КК України та ОСОБА_7 за ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 191, ч. 2, 3 ст. 358 КК України. 18.12.2015 ОСОБА_7, реалізуючи свій злочинний умисел, спрямований на складання та видачу приватним підприємцем завідомо підроблених офіційних документів, які посвідчують певні факти, що мають юридичне значення, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачаючи його суспільно небезпечні наслідки і бажаючи їх настання,

достовірно знаючи, що транспортні послуги згідно з договором від 30.11.2015 № 31/10-20 фактично не надавалися, за допомогою комп'ютерної техніки виготовив офіційний первинний бухгалтерський документ – Акт приймання виконаних робіт від 18.12.2015 № 156/15 про надання транспортних послуг на суму 11550,00 грн, посвідчив його своїм підписом та печаткою, після чого через невстановлених слідством осіб, матеріали кримінального провадження щодо яких виділено в окреме провадження, надав його уповноваженій службовій особі ГФОГП ПЛСС «Спас» в особі ОСОБА_9 з метою подальшої видачі цього документа до органів казначейського обслуговування для реєстрації бюджетного зобов'язання ГФ ОГП ПЛСС «Спас» та оплати коштів за виконані роботи [87].

За цим кримінальним провадженням були проведені технічна експертиза документів для дослідження способу друку акта приймання виконаних робіт про надання транспортних послуг та відбиток печатки, судова почеркознавча експертиза на предмет дослідження автентичності підпису та судова економічна експертиза для визначення нанесених збитків місцевому бюджету внаслідок невиконання договорів та ненадання транспортних послуг.

У цьому випадку було винесено три постанови про призначення судових експертиз, що не є помилкою, але законодавець дозволяє призначати і комплексні експертизи. Тому в цьому випадку проведення комплексної почеркознавчої та технічної експертизи документів дозволить скоротити вступну та описову частини.

Перед призначенням будь-якої судової експертизи науковці і практики одноголосно радять застосовувати консультаційну допомогу експерта як на етапі призначення судової експертизи, так і в процесі проведення безпосереднього дослідження. Дієвою, але не поширеною, є практика присутності слідчого під час проведення судової експертизи.

3.2. Особливості призначення та проведення судово-почеркознавчої, судово-економічної та інших судових експертиз

Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем не можна вчинити без фальсифікації певних документів. При цьому науковці виділяють як підробку змісту цих документів, так і графічну складову, тобто рукописи, відбитки печаток, штампів тощо.

Грунтуючись на наукових досягненнях провідних вчених-криміналістів, а також на інтерв'юванні працівників практичних підрозділів, які розслідують кримінальні правопорушення в досліджуваному нами напрямі, було визначено перелік документів, що можуть стати предметом почеркознавчої експертизи за цією категорією злочинів: договори, додаткові угоди, специфікації, проектно-кошторисна документація (відомості ресурсів, проєкт, кошторис), фінансове зобов'язання, акти приймання-передачі виконаних робіт, акти введення в експлуатацію обладнання, накладні, рахунки, платіжні доручення, кошторис розпорядника, план закупівель тощо [15, с. 76]. Нескладно уявити, що у всіх зазначених документах повинні бути рукописи у вигляді текстів як буквенних, так і цифрових, скріплених підписами службових осіб.

А. П. Запотоцький, А. А. Вознюк, С. В. Кучменко, досліджуючи учинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва, зазначають, що кримінальне правопорушення часто пов'язано з підробленням проектно-кошторисної та звітної документації (підроблення підписів у відповідних документах або почерку посадової особи; розписок; вказівок; примушування певної особи до підпису; оформлення фіктивних договорів тощо). Коли під час розслідування вказаних злочинів постає питання

ідентифікації виконавця рукопису, підпису, то призначають почеркознавчу експертизу. Вона допомагає визначити, чи виконано:

- рукописний текст в документі певною особою;
- рукописні тексти в документі однією особою;
- підпис від імені особи (прізвище, ім'я, по батькові особи, від імені якої зазначено підпис) в документі тією особою, від імені якої він зазначений, чи іншою;
- рукописний текст у документі навмисно зміненим почерком тощо [56, с. 50].

У більшості випадків під час розслідування злочинів слідчі та науковці виділяють головне завдання почеркознавчої експертизи – це ідентифікація виконавця рукописного тексту, обмежених за обсягом рукописних записів (буквених і цифрових) й підписів. А також вирішення деяких діагностичних завдань (встановлення факту виконання рукопису в незвичних умовах або в незвичайному стані виконавця, навмисно зміненим почерком, з наслідуванням (імітацією) почерку іншої особи, визначення статі виконавця, а також належності його до певної групи за віком тощо) [97, с. 274].

За фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем судово-почеркознавчі експертизи в більшості випадків багатооб'єктні через велику кількість спірних документів та виконавців, але рукописи дуже стислі та являють собою обмежений графічний матеріал. Наприклад, у бланку договору заповнюється рукописним текстом тільки графі з його номером та підписи від імені службової особи та постачальника, що потребує ретельної підготовки зразків для їх проведення.

Підготування таких матеріалів охоплює:

- 1) попереднє дослідження документів;
- 2) добір та систематизацію документів, що потребують дослідження;

- 3) визначення кола осіб – гаданих (можливих) виконавців текстів та підписів;
- 4) збирання документів із вільними та умовно-вільними зразками їх почерку та підписів;
- 5) отримання від них експериментальних зразків почерку (підписів);
- 6) збирання для експерта відомостей, що стосуються об'єктів майбутньої експертизи [71, с. 241].

Особливу увагу варто звернути на підписи. У вищевказаних документах вони можуть бути виконані від імені іншої особи різними способами: візуально спостерігаючи підпис, який необхідно підробити, на посвіт, за допомогою інших видів технічної підготовки тощо [15, с. 78]. У таких ситуаціях кількість порівняльного матеріалу може в рази перевищувати кількість досліджуваних об'єктів. Зокрема, необхідно надати зразки почерку підписів особи, від імені якої виконані підписи, навіть якщо вона визнає їх фальсифікованими, а також рукописний текст осіб, які могли виконати спірні підписи, та підписи від свого імені та імені особи в спірному документі. Службові особи переважно мають високовироблений почерк, тож без зусиль можуть виконати зазначені зразки.

Однак науковці зазначають, що неможна заздалегідь передбачити, який буде висновок під час дослідження підписів залежно від способу їх підробки (чи з імітацією підпису іншої особи, чи від імені вигаданої особи, виконання по пам'яті тощо). Висновок може мати як категоричну (позитивну чи негативну) форму, так і вірогідну або містити визначення, що провести ідентифікацію підпису було неможливо (з обов'язковою вказівкою причини). Наприклад, «вирішити питання: «Чи виконано підписи від імені А. І. Сидорук в наданих документах Бабенком Сергієм Івановичем, Боченком Сергієм Вікторовичем чи іншою особою?» було неможливо, з огляду на те, що підписи є простими, становлять малий

обсяг графічного матеріалу, виконані від імені вигаданої особи та в них неможливо прослідкувати стійкість окремих ознак» [17, с. 110].

Консультаційна допомога експерта на підготовчій стадії призначення судової експертизи суттєво сприяє процесу, однак, загальні вимоги до почеркознавчих зразків дозволяють слідчому мати цілісне уявлення щодо проведеної роботи.

Отже, чинний КПК України не надає види зразків, проте ст. 245 КПК України регламентує отримання зразків для експертизи. У разі необхідності отримання зразків для проведення експертизи вони відбираються стороною кримінального провадження, яка звернулася за проведенням експертизи або за клопотанням якої експертиза призначена слідчим суддею. У випадку, якщо проведення експертизи доручено судом, відібрання зразків для її проведення здійснюється судом або за його дорученням залученим спеціалістом. Порядок відібрання зразків з речей і документів встановлюється згідно з положеннями про тимчасовий доступ до речей і документів [77].

Г. С. Бідняк зазначає, що саме на орган досудового розслідування покладається обов'язок не тільки виявити, але зберегти інформацію, що містять речові докази, а кількість і якість зібраних для порівняння зразків прямо залежить від цілеспрямованої діяльності слідчого [19, с. 212].

У криміналістичній науці, зокрема експертології, виділяють три види почеркознавчих зразків:

- експериментальні;
- вільні;
- умовно-вільні.

Отже, експериментальні зразки, тобто рукописи, виконані спеціально для проведення почеркознавчої експертизи, в криміналістичних джерелах поділені на такі:

- а) звичайні, для відбору яких не створюється спеціальних умов;

б) спеціальні, для відбору яких створюються спеціальні умови, максимально наближені до тих, у яких було виконано текст документа, що підлягає дослідженню.

Експериментальні зразки можуть бути отримані в такий спосіб, а саме:

а) диктування тексту, заздалегідь підготовленого спеціально для цієї мети;

б) самостійного написання, коли особа, що перевіряється, за пропозицією слідчого та у його присутності пише довільний текст.

Усі експериментальні зразки повинні бути завірені слідчим із зазначенням часу, темпу виконання, пози того, хто пише, положення аркушу паперу тощо. Про взяття експериментальних зразків почерку (підписів) складається протокол [75].

Також варто уваги питання щодо примусового відбору зразків для судово-почеркознавчої експертизи. Зрозуміло, що почерк – це зафіксована у рукописі, характерна для кожної людини і заснована на її письмово-рухових навичках, система рухів та інших прийомів, за допомогою яких виконується рукопис [73, с. 108]. Важливу роль у цьому процесі відіграють анатомо-фізичні та психологічні особливості особи, яка навчається письму, будова кістково-м'язового апарату руки, увага, вольові якості [71, с. 235]. А отже, підтримуємо думку науковців, які наголошують, що відмова особа у наданні експериментальних зразків не може бути вирішена примусово, а тому варто збільшувати кількість інших видів зразків, тобто вільних та умовно-вільних.

Вільні – рукописи, виконані особою до вчинення правопорушення і не у зв'язку з ним. Криміналісти привертають увагу до цього виду зразків, бо правопорушники, як правило, відмовляються від дачі інших видів зразків для почеркознавчого дослідження. Для розслідування такі зразки є більш вагомими через мінімізовану можливість їх викривлення [17, с. 127]. Як вільні зразки почерку можуть бути використані листи,

щоденники, тексти заяв, підписи у платіжних дорученнях, конспекти лекцій тощо, виконані гаданим виконавцем до початку кримінального провадження й не у зв'язку з розслідуванням злочином. Цінність таких матеріалів полягає у тому, що під час їх написання виконавець не припускав, що в майбутньому вони можуть бути використані як зразки для порівняльного дослідження у судово-почеркознавчій експертизі. Тому такі рукописи виконуються звичним почерком без його навмисного змінювання. Вилучення та приєднання таких документів до матеріалів кримінального провадження здійснюється протягом проведення огляду місця події, обшуку й інших процесуальних дій [75, с. 228].

Як відмічають криміналісти, серед проблемних аспектів дослідження почерку є його варіативність та відносна стійкість. Люди можуть змінювати свій почерк залежно від різних факторів, таких як вік, настрій, хвороба або зміна способу життя. Це може бути проблематично, оскільки судовий експерт може вважати, що зразок почерку не збігається з підписом людини через зміни в почерку з часом. Це призводить до того, що не завжди можна знайти достатню кількість зразків почерку для порівняння [58, с. 153].

Тому науковці зазначають щодо вільних зразків необхідно враховувати, що поширення електронних документів теж стає на заваді їх збирання у достатній кількості.

Умовно-вільні – це рукописи, які особа виконала не спеціально для експертизи, але могла усвідомлювати, що вони потенційно можуть бути використані для її проведення. Це записи в протоколах слідчих (розшукових) дій, скарги, клопотання тощо. Слідчі недооцінюють значущість цього виду зразків. Проте, за відсутності інших, вони достатньо інформативні, оскільки виконавець зосереджує увагу на змістовній частині документа, а не на графічній. Отже, виявляються всі варіації ідентифікаційних ознак. Слідчому необхідно намагатися створити такі умови для того, хто пише, щоб він власноруч виконав

якомога більше рукописів. Наприклад, щоб особа виконала свої підписи в декількох місцях протоколу або самотійно писала свої відповіді на питання слідчого в протоколі допиту, бо напис: «З моїх слів написано правильно» є обмеженим графічним матеріалом, що не містить ні всі літери алфавіту, ні дає змоги оцінити почерк з погляду варіативності.

Перед приєднанням вільних та умовно-вільних зразків до матеріалів кримінального провадження слідчий повинен пред'явити їх особі, яка підлягає ідентифікації, а потім позначити кожний зразок, тобто вказати, що це вільний зразок почерку (підпису) певної особи (вказати її прізвище, ім'я, по батькові) та посвідчити це своїм підписом [17, с. 150].

У наукових джерелах наводять різний мінімальний обсяг кожного зразка. Наприклад, В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін тощо вважають, що обсяг експериментальних зразків повинен бути орієнтовно 100 слів. Якщо текст зразка виявився меншим за мінімальний, відбираються зразки у вигляді текстів на інші теми [70, с. 243]. Однак Методика почеркознавчих досліджень ДНДЕКЦ МВС України чітко регламентує мінімальну кількість порівняльного матеріалу та різновиди зразків:

- буквеного тексту не менше ніж на 15 аркушах;
- цифрового тексту, надаються у вигляді записів однозначних і багатозначних чисел із супутніми їм буквеними записами, не менше ніж на 15 аркушах;
- записів «друкованими» буквами – не менш 15 сторінок стандартного формату.

Вільні зразки підпису по змозі треба надавати не менше ніж на 15 документах, експериментальні – не менше ніж на 5–8 аркушах, на кожному з яких повинно бути розміщено від 20 до 30 підписів [90, с. 8].

Треба звернути увагу, що Методика почеркознавчих досліджень не обмежує кількість наданих зразків, а лише зазначає необхідний мінімум. Порівняльний матеріал подається експертові в тому обсязі, який дозволив

би всесторонньо проаналізувати ознаки, що містяться у порівнюваних рукописах. Оскільки в кожному конкретному випадку потрібна різна кількість зразків, то складно дати єдині і точні рекомендації щодо всіх видів почеркознавчої експертизи. Слушною є рекомендація Г. С. Бідняк. Вчена зазначає, що необхідно дотримуватися загальноприйнятого правила: чим меншим є обсяг рукопису, що досліджується, тим більше повинно бути порівняльних матеріалів [19, с. 214].

Документи, зазначені на початку роботи, зазвичай будуть об'єктами інших судових експертиз, як судово-економічної, технічної експертизи документів, тому перед слідчим постає завдання не тільки визначити правильну послідовність їх призначення, а й професійно підготувати порівняльний матеріал. Як показує практика, ігнорування законних вимог експерта призводить до організаційної тяганини, через що затягуються строки проведення інших експертиз. І хоча за Інструкцією про призначення та проведення судових експертиз термін збирання додаткових матеріалів 45 календарних днів, треба розуміти, що експертові необхідний час для проведення самого дослідження по зібраних матеріалах. Позитивні результати приносить підготовка зразків під час проведення інших процесуальних дій: обшук, тимчасовий доступ до речей та документів тощо.

Загальні вимоги, яким повинні відповідати зразки, залишаються сталими та розглядалися неодноразово у роботах вчених. Зокрема, вони повинні збігатися з досліджуваними об'єктами за: писемністю і мовою; часом написання; змістом і цільовим призначенням; матеріалом письма; способом виконання; умовами виконання документа; станом особи, яка пише; темпом письма [15, с. 78].

Вивчивши експертну практику, можемо констатувати факти недооціненності зазначених рекомендацій. Вчені також виділяють проблемні питання, які стають на заваді ефективного проведення почеркознавчих експертиз. По-перше, це помилки, яких припускаються

стосовно досліджуваного документа, – надання копій документів, а не оригіналу, в неспакваному вигляді або з матеріалами кримінального провадження, які не стосуються експертизи, внесення різноманітних змін первинного змісту документа тощо. По-друге, не перевіряється достовірність вільних зразків почерку (підписів) або вони не надаються зовсім. По-третє, не використовуються можливості збільшення обсягу умовно-вільних зразків почерку (підписів) внаслідок власноручного висловлювання свідчень особами, які фігурують у справі, в протоколах допиту, поясненнях та інших документах. По-четверте, експериментальні зразки почерку (підписів) відбираються неякісно та в недостатній кількості, тобто не враховується зміст спірного тексту, матеріал письма, прилад, яким пишуть, умови письма тощо [19, с. 214].

Часто правопорушники з метою приховання своєї причетності до кримінального правопорушення симулюють технічну підробку підпису. Однією з істотних ознак саме симуляції технічної підробки підпису є наявність так званих ознак попередньої підготовки у вигляді слідів продряпування або перетиснення олівцевих штрихів або штрихів копіювального паперу. Проте іноді наявність вказаних ознак не може слугувати доказом підробки досліджуваного підпису, оскільки вони виникли через випадкові причини.

У практиці криміналістичної експертизи підписів відомі випадки, коли особа, маючи намір згодом відмовитися від свого підпису на документі, вдавалася до такого прийому, як обведення олівцем або чорнилом власного підпису. При цьому переслідувалася мета симулювати підробку підписів копіюванням. Треба зазначити, що під час проведення експертного дослідження з метою вирішення питання про те, чи не виконано підпис з попередньою технічною підготовкою, в разі виявлення так званих підготовчих штрихів встановлення послідовності виконання реквізитів відіграє ключову роль. Воно дозволить відрізнити попередні штрихи від штрихів, що імітують технічну підготовку [37, с. 55].

Оскільки правопорушники за досліджуваною категорією кримінальних правопорушень переважно досвідчені особи з високовиробленим почерком, то симуляцію підробки повинні розглядати у слідчих версіях. Інший випадок – відмова від свого власного підпису директором і навмисне оговорення себе іншою особою.

Зокрема, в одному з прикладів з власної практики головний бухгалтер відмовилась від власного підпису в акті, спираючись на наявність ознак технічної підробки (невиправдані зупинки, хвилястість прямолінійних елементів), водночас секретарка (яка не була службовою особою) стверджувала, що вона власноруч виконала зазначений підпис через брак часу. Проведеною почеркознавчою експертизою було встановлено в категоричній формі, що підпис виконано самою головною бухгалтеркою, але в незвичних умовах, тобто в незручній позі того, хто пише, незручним приладом для письма, на рельєфній поверхні тощо.

Як зазначає В. В. Бандурко, на практиці непоодинокі випадки, коли під час виконання першої експертизи експерт не може зробити категоричний висновок і пише його у формі НПМ (неможливо вирішити питання розслідування), оскільки досліджуваний підпис неспівставний за транскрипцією зі зразками підпису. Сторона процесу, не погоджуючись з цим висновком, заявляє клопотання про призначення повторної експертизи, як наслідок, отримує категоричний висновок, який її задовольняє [7].

Матеріали, які направляються для проведення судово-почеркознавчої експертизи, треба упакувати. Пакування повинно унеможливити їх втрату, підміну чи ушкодження. Якщо матеріали, які направляються на судово-почеркознавчу експертизу, не відповідають установленим вимогам, питання, поставлені перед експертом, можуть залишитися невирішеними [75, с. 230].

Проведеним моніторингом матеріалів в державному реєстрі судових рішень встановлено, що у 67,2 % випадків протиправні дії

правопорушників кваліфіковано за ст. 191 КК України в сукупності із ст. 358 КК України «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів» або ст. 366 КК України «Службове підроблення». Тому під час розслідування привласнення, крім почеркознавчої експертизи, часто виникає потреба у проведенні *технічної експертизи документів*.

Часто на дослідження надходять відбитки печаток чи штампів з нечітким зображенням, утвореним внаслідок різних причин:

- недостатня забарвленість кліше в момент нанесення;
- слабке натискання – втрата кольору з часом;
- маскування іншими відбитками чи рукописними написами.

Проводити ідентифікаційні дослідження подібних відбитків досить складно, а ілюстрації процесу дослідження втрачають властивості наочності, і зрештою зрозумілі лише самому експерту, що проводить дослідження. Для вирішення подібних питань експерт може спробувати поліпшити зображення, використовуючи необхідне обладнання та програмні продукти, розмістити додаткові ілюстрації загального вигляду та зображення з розміткою окремих ознак. Подібне розміщення додаткових ілюстрацій викликане випадками, коли ідентифікаційні ознаки дрібні, нечітко виражені або ж просто незрозумілі для учасників кримінального чи іншого провадження, в межах якого проводиться дослідження (слідчого, судді, адвоката, потерпілого тощо), при традиційній їх ілюстрації з розміткою. Тож на практиці бувають випадки, коли під час судового засідання адвокат відповідача зауважив, що дослідження неповне та незрозуміле, оскільки позначки, які вказують на розбіжні ознаки, є, однак він не бачить відмінностей. Саме це наштовхнуло на думку про необхідність ілюструвати кожну ознаку окремим зображенням. Насамперед необхідно отримати одномасштабні зображення досліджуваного відбитка та відбитка-зразка за допомогою фотоапарата та мініштатива або сканера. У подальшому під час

оформлення ілюстративних таблиць пропонуємо розглянути два варіанти розміщення зображень: I. У випадку, коли всі ознаки, виявлені у досліджуваному відбитку, проявились в одному відбитку-зразку. Розміщуємо зображення з традиційною розміткою, а саме ліворуч досліджуваний відбиток, праворуч – відбиток-зразок. Нижче, в разі потреби, розміщуємо збільшені зображення кожної з виявлених ознак в колонках під відбитками, на яких вони виявлені відповідно. Текст пояснення ілюстрації – «позначка 1», «позначка 2» і так далі. II. У випадку, коли ознаки, виявлені у досліджуваному відбитку, проявились у різних відбитках-зразках або є необхідність проілюструвати їх окремо та більш детально. Розміщуємо зображення – ліворуч досліджуваний відбиток, праворуч – відбиток-зразок. Нижче розміщуємо збільшене зображення виявленої ознаки та стрілками червоного кольору показуємо її розміщення на розташованих вище відбитках. Текст пояснення ілюстрації – повна назва окремої ознаки. При цьому можливе використання зображення як одного відбитка-зразка, так і декількох, залежно від інтенсивності вияву ознаки на відбитку. Внаслідок описаних дій можна оптимізувати процес дослідження, оскільки порівняння проводиться на екрані та дозволяє одночасно переглядати, наприклад, досліджуваний відбиток та відбиток-зразок або 3 відбитки- зразки, їх окремі ділянки, збільшуючи масштаб за допомогою комп'ютерного маніпулятора типу «миша» та відразу ж отримувати зображення для ілюстрацій. Отже, в цій роботі ми розглянули способи отримання більш наочних та доступних для сприйняття ілюстрацій, дещо відступаючи від алгоритму, визначеного в п. 4 розділу VI Інструкції [126].

Водночас подібний відступ лише розширює можливості відображення процесу дослідження, зокрема деталізації виявлених під час дослідження окремих ознак, які тільки поліпшують розуміння описаних фактів сторонами кримінального чи інших проваджень, іншими замовниками досліджень. Треба зазначити, що подібну форму

ілюстрування процесу порівняльного дослідження можна використовувати як під час проведення технічного дослідження документів, так і під час почеркознавчих досліджень [25, с. 86].

Документи є засобом закріплення, зберігання та обробки інформації, а також є унікальною матеріальною сутністю. Наразі під документом треба розуміти не лише фізичний носій фіксації правовідносин, а й засіб управління суспільною діяльністю. Автоматизація та комп'ютеризація обробки даних змінили зовнішній вигляд і властивості документів, а отже, вони набули нового змісту і форми. Пластикові ідентифікаційні документи насамперед спрямовані на захист персональних даних осіб, які володіють цими документами. Документи є засобом посвідчення фактів, і тому мають велике юридичне значення. Практична діяльність працівників та спеціалістів, які займаються розкриттям злочинів, вчинених у сфері підроблення документів, свідчить про те, що багато підроблених документів досі перебуває в обігу, і експерти просто не в змозі ідентифікувати всі підроблені документи.

У своїх дослідженнях вчені справедливо наголошують на широкому поширенні пластикових ідентифікаційних документів, які позиціонуються як більш сучасні та забезпечують кращий захист даних [191]. З таким твердженням можемо погодитись тільки частково, оскільки практика показує, що навіть в процесі експлуатації без вчинення цілеспрямованих дій на знищення первинної інформації, початкові реквізити в пластикових документах можуть бути видалені.

Для підтвердження цієї тези ми провели опитування правоохоронців та експертів технічної експертизи документів, отримали такі результати: у 47,2 % випадків були виявлені сліди часткової втрати первинного змісту в пластикових документах (потертості в місці розташування фотокартки, штрихи записів, розташованих в графах, края документа), отримані внаслідок експлуатації, в 13,6 % випадків зображення зовсім неможливо

було розпізнати. При цьому в паперових документах таких випадків взагалі не спостерігалось.

Результати аналізу судово-експертної практики свідчать, що у кримінальних провадженнях за діями, кваліфікованими ст. 191 КК України, органам досудового розслідування важливо встановити суму спричинених матеріальних збитків та ким вони були спричинені. Під час проведення *судово-економічної експертизи* важливо надавати первинні документи. Так, законодавець зобов'язує.

Стаття 99 КПК України «Документи». Матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні дії окремих осіб та груп осіб, зібрані оперативними підрозділами з дотриманням вимог Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», за умови відповідності вимогам цієї статті, є документами та можуть використовуватися в кримінальному провадженні як докази, але не як первинні документи [77]!

Процесуальними джерелами доказів є показання, речові докази, документи, висновки експертів. Слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінюють кожний доказ з погляду належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з погляду достатності та взаємозв'язку для ухвалення відповідного процесуального рішення. 2. Жоден доказ не має наперед встановленої сили» [77]. Оскільки жоден доказ не має наперед встановленої сили, то висновок спеціаліста та висновок експерта повинні бути рівноцінними, а отже, і вимоги до них також.

Зважаючи на низку змін, регламентованих ЗУ «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо оптимізації діяльності спеціалістів у кримінальному провадженні», доповнити ст. 101

КПК та ст. 102 слово «експерта» замінити словами «експерта, спеціаліста»; «експертиза» замінити словами «експертиза, дослідження».

Стаття 72. Відповідальність спеціаліста 2. За завідомо неправдивий висновок спеціаліст несе відповідальність, встановлену законом.

Приклад: «В судовому засіданні під час допиту експерт ОСОБА_63 підтвердила висновки, викладені у висновку, та пояснила, що наданих документів їй було достатньо для проведення експертизи. Зазначила, що нею проводилось дослідження документів бухгалтерського обліку і звітності.

Під час допиту бухгалтер обласної клінічної лікарні також зазначила, що підставою для бухгалтерського обліку господарських операцій є первинні документи. У цьому разі такими документами є митна декларація, інвойси, в яких зазначено вартість, акт приймання-передачі з додатком, де вказана кількість та вартість товару. Стосовно правильності визначення вартості відсутніх товаро-матеріальних цінностей, зазначимо, що згідно з Правилами стандарту бухгалтерського обліку 9 «Запаси» п. 12 –первісною вартістю запасів, одержаних підприємством безоплатно, визначається її справедлива вартість з урахуванням витрат, передбачених п. 9 цього Порядку. При цьому законодавець не визначає, що таке справедлива вартість. З огляду на наведене, можна вважати, що справедливою вартістю є та вартість, яка зазначена в товаросупровідних документах та Акті приймання-передачі від 01.04.2022 з додатком. Відповідно до п. 1.3 Порядку бухгалтерського обліку гуманітарної допомоги, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 14.12.99 № 298, – передача набувачу гуманітарної допомоги у вигляді грошових коштів і товарно-матеріальних цінностей відображається за дебетом рахунку 48 у кореспонденції з рахунками обліку грошових коштів, товарів, запасів та іншого майна. У п. 1.6 цього Порядку визначено, що митна вартість отриманих від іноземних донорів товарно-матеріальних цінностей відображаються у бухгалтерському

обліку і звітності в грошовій одиниці України шляхом перерахунку суми в іноземній валюті, відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 21 «Вплив змін валютних курсів», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 10.08.2000 № 193.

Отже, сума спричиненої шкоди встановлювалася, з огляду на кількість та вартість відсутніх товаро-матеріальних цінностей, отриманих 01.04.2022, відображених в Акті огляду фактичної наявності отриманої гуманітарної допомоги від 03.06.2022 та Акті з оцінки товаро-матеріальних цінностей станом на 03.06.2022, в якому зазначено ціни за одиницю в доларах та загальну суму вартості цього виду медикаментів (зважаючи на суму, зазначену донором в акті приймвння-передачі, яка у подальшому переведена в національну валюту по курсу НБУ станом на день передачі, а саме 01.04.2022).

З огляду на викладене, сторона обвинувачення вважає, що комісією лікарні в Акті з оцінки товаро-матеріальних цінностей станом на 03.06.2022, а отже, в довідці про результати участі як спеціаліста Держаудитслужби, так і у висновку експерта правильно зазначена вартість відсутньої гуманітарної допомоги, що є і сумою завданої шкоди. (Перше відтак не вживаємо, друге - трохи незрозуміла суть???)

Зважаючи на те, що експерт, який проводив судово-економічну експертизу, під час надання висновку керувався цими документами, а саме: Актом з оцінки товаро-матеріальних цінностей станом на 03.06.2022, Актом огляду фактичної наявності отриманої гуманітарної допомоги від 03.06.2022, Актом приймання-передачі благодійної допомоги від 17.07.2022, Актом приймання-передачі від 01.04.2022, а також іншими бухгалтерським документами, а саме меморіальними ордерами з додатками № 17.1, 17.2, 6.21, 6.22 за квітень, травень 2022, зведені обігові відомості, тому ним і підтверджена відсутність товаро-

матеріальних цінностей на суму 1 013 713, 45 грн, що в даному випадку є сумою спричиненої матеріальної шкоди» [29].

Водночас для проведення економічної експертизи зазвичай судовому експерту необхідні акти ревізії (інспектування), про особливості проведення якої в умовах сьогодення ми писали в попередньому розділі.

Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень регламентовано:

1. Проведення ревізійних дій (визначення експертами-економістами будь-яких економічних показників без попереднього проведення документальних перевірок фінансово-господарської діяльності суб'єктом контролю) не належить до завдань економічної експертизи.

2. Вирішення питань щодо документальної обґрунтованості збитків показниками фінансової звітності підприємства/організації за певний період (визнання поточної дебіторської заборгованості безнадійною) не належить до завдань економічної експертизи [128].

Під час проведення судово-економічної експертизи постає питання неможливості її проведення в разі відсутності актів ревізії чи довідок спеціаліста [6, с. 34–35].

Д. П. Гуріна на прикладі здійснення окремих видів судових експертиз зазначає, що під час проведення економічних експертиз, крім вирішення питань, безпосередньо поставлених перед експертом, доволі часто можуть бути встановлені обставини, які мають значення для профілактики правопорушень. Зокрема, за допомогою експертизи документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності встановлюють недоліки у здійсненні бухгалтерського обліку чи недостатній контроль з боку осіб, на яких цей обов'язок покладено законодавцем, що призвело (чи могло призвести) до скоєння правопорушень. Під час проведення дослідження документів

бухгалтерського, податкового обліку і звітності експерт як фахівець у своїй галузі краще, ніж будь-хто інший, може зрозуміти шляхи та способи усунення виявлених недоліків бухгалтерського обліку і контролю, тому він може підготувати рекомендації щодо заходів із профілактики економічних правопорушень. Отже, можливості експертів щодо профілактики економічних правопорушень є досить великими [42, с. 95–98].

Також потребують дослідження подальші тенденції розвитку судової експертизи, зокрема щодо використання штучного інтелекту і машинного навчання, які дозволяють судовим експертам економістам продовжувати надавати актуальні послуги, яких вимагає сучасний світ. Ці інструменти дозволяють експертам економістам швидше аналізувати великі набори даних та ухвалювати рішення, наприклад визначати невідповідності в ланцюгу розрахунків. Або може переглядати набір контрактів в пошуках певних слів або змісту, який передбачає найбільш високий ризик. Загалом чим більше записів перевіряє система з плином часу, тим більше вона «вчиться» і тим вище її точність. Інші технології, які за прогнозами будуть відігравати більш важливу роль у судовому бухгалтерському обліку в майбутньому, містять прогнозу аналітику, блокчейн, робототехніку та пошукових роботів. Проблема методів дослідження цифрового документообігу щодо підходів в роботі з базою великих даних потребує розробки методичних підходів. Традиційні методи та інструменти судової експертизи не призначені для обробки великих даних та потребують не лише нормативних і методичних змін, а також подальшого відстеження та дослідження тенденцій розвитку технологій для підтримання актуальності підходів економічної експертизи [31, с. 98].

3.3. Оцінка висновку експерта та напрями вдосконалення судово-експертної діяльності

Через те, що останнім часом зростає кількість міжнародного фінансування у вигляді дотацій, грантів, програм, кримінальні правопорушення, пов'язані із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, набувають більш складних фінансових схем, що потребує доказової бази, що відповідає міжнародним стандартам. Виникає потреба у використанні низки спеціальних знань у таких формах, як залучення спеціалістів для проведення процесуальних дій, використання криміналістичних обліків, консультаційна допомога, залучення міжнародних експертів або використання вітчизняних експертних висновків, що відповідають міжнародним вимогам тощо.

Як справедливо зазначають Н. І. Клименко та О. А. Купрієвич, національна судова експертиза не може існувати ізольовано, тобто тільки в межах окремої держави. Висновок, складений експертами однієї держави, повинен мати силу доказів для судів іншої держави. Такі інтеграційні процеси свідчать про зацікавленість держав у взаємодії і посиленні міжнародної співпраці в галузі судової експертизи з метою досягнення і забезпечення передового рівня проведення судових експертиз, відповідності міжнародним стандартам якості їх проведення [60].

Проблематика використання спеціальних знань була предметом дослідження як закордонних науковців, так і вітчизняних, серед яких: В. П. Бахін, Г. С. Бідняк, І. В. Гора, Н. Я. Дондик, Н. І. Клименко, Н. В. Копча, А. В. Кофанов, О. А. Кравченко, Є. Д. Лук'янчиков, І. В. Пиріг, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, В. В. Семенов, П. В. Цимбал, М. Г. Щербаковський та інші. У площині міжнародної співпраці

використання спеціальних знань було висвітлено у працях О. І. Виноградової, О. А. Лопати, Н. І. Клименко, О. А. Купрієвич, А. С. Сизоненка, Ю. М. Черноус. Водночас досудовому розслідуванню економічних кримінальних правопорушень, присвячені дослідження: А. Ф. Волобуєва, Г. А. Матусовського, М. А. Погорецького, О. В. Пчеліної, А. Ю. Спусканюка, Р. Л. Степанюка, К. О. Чаплинського, С. С. Чернявського тощо.

Зі свого боку, закордонні колеги приділили чимало уваги доказуванню економічних кримінальних правопорушень. Серед таких наукових праць Моніка Порвіш «Оптимізація доказової, криміналістичної та оперативної діяльності у справах про економічні злочини з погляду правоохоронних органів»; Рассел Г. Сміт, Тоні Оберман, Джорджина Фуллер «Корупція державних службовців організованою злочинністю: розуміння ризиків і пошук рішень»; Олієста Вісаксана та Умар Маруф «Розслідування злочину про розтрату майна»; Костянтин Глига «Подібності та відмінності між розтратою майна та зловживанням службовим становищем з відповідними юридичними аспектами» тощо [185; 192; 187; 183].

У роботах дослідники розглядають процедуру розслідування кримінальних дій у своїх країнах, привертаючи увагу до висновку експерта, однак, комплексного дослідження використання спеціальних знань у міжнародному просторі та їх значення для доказування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем проведено не було.

Для формування доказової бази на стадії досудового розслідування важливе значення мають всі форми використання спеціальних знань. Проте в криміналістичній літературі обґрунтовано приділяється багато уваги саме призначенню судових експертиз. У межах міжнародної співпраці в галузі судової експертизи у разі проведення судової експертизи за дорученням відповідного органу чи особи іншої держави, з

якою Україна має угоду про взаємну правову допомогу і співпрацю, застосовується законодавство України, якщо інше не передбачено зазначеною угодою. Керівники державних спеціалізованих установ, що проводять судові експертизи, у необхідних випадках мають право за згодою органу або особи, що призначили судову експертизу, включати до складу експертних комісій провідних фахівців інших держав. Такі спільні експертні комісії здійснюють судові експертизи за нормами процесуального законодавства України [135].

Для вчинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем використовуються різноманітні об'єкти (документи, обладнання, устаткування, товари, виконані роботи тощо), які в подальшому стають предметом дослідження будівельно-технічної, судово-почеркознавчої, технічної експертизи документів, комп'ютерно-технічної експертизи та інших, які вирішують важливі для органів досудового розслідування завдання. А. П. Запотоцький, А. А. Вознюк, С. В. Кучменко, зазначають, що такі кримінальні правопорушення часто пов'язані з підробленням проектно-кошторисної та звітної документації (підроблення підписів у відповідних документах або почерку посадової особи; розписок; вказівок; примушування певної особи до підпису; оформлення фіктивних договорів тощо) [56, с. 50]. Водночас перед правоохоронцями першочергово постає завдання встановлення суми спричинених збитків, тому в будь-якому кримінальному провадженні пріоритетного значення набуває судово-економічна експертиза.

Судово-бухгалтерська практика не є новиною ні для розвинених країн, ні для країн, що розвиваються. Абу Пол та Ачо Юнуса наголошують, як у діловому світі, так і в державному секторі, остаточна відповідальність за розслідування економічних кримінальних правопорушень лежить на антикорупційному агентстві (EFCC), на уряді та бухгалтерях-криміналістах. Передусім результати дослідження

показують, що використання судово-бухгалтерської експертизи знижує рівень кримінальних правопорушень у державному секторі Нігерії, що призводить до економічної стабільності. Застосування навичок і методів судово-бухгалтерської експертизи значно допомогло антикорупційним агенціям Нігерії, таких як EFCC, ICPC, в розслідуванні складних фінансових кримінальних правопорушень. Більше того, під час розслідування треба дотримуватися процедур судової експертизи, залучати кваліфікованих професійних судових експертів. Автори наголошують на проведенні судово-бухгалтерської експертизи відповідно до встановлених стандартів, які повинні бути модернізовані та оптимізовані відповідно до сучасних технологій і передового міжнародного досвіду [188, с. 84].

Для досягнення рівня міжнародних стандартів в експертній діяльності необхідно дотримуватись основних принципів як законність, всесторонність, неупередженість, узгодженість тощо. Як відомо, відсутність монополії – одна з головних умов наближення до Європейських стандартів. Водночас наявність тих самих критеріїв, методик, за якими повинні проводити експертизи та дослідження, будуть сприяти об'єктивності отриманих результатів [189].

Як і в розвинутих державах, в Україні функціонують державні експертні установи, які проводять судово-економічну та інші класи судових експертиз. Суттєвими досягненнями в міжнародній діяльності треба відмітити членство Державного науково-дослідного криміналістичного центру МВС України, Київського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України та Харківського інституту судових експертиз імені професора М. С. Бокаріуса в міжнародній лабораторії Європейської мережі судово-медичних інститутів (ENFSI). Зазначені експертні установи України відповідають всім вимогам для надання експертних послуг міжнародного рівня та акредитації за міжнародними стандартами якості ISO 17025 або

ISO 17020 та підтверджують свій статус щороку шляхом опитувань QCC, що також підтримується українським законодавством. Зокрема, державні спеціалізовані установи України, що виконують судові експертизи, користуються правом встановлювати міжнародні наукові зв'язки з установами судових експертиз, криміналістики тощо інших держав, проводити спільні наукові конференції, симпозиуми, семінари, обмінюватися стажистами, науковою інформацією і друкowanними виданнями та здійснювати спільні видання в галузі судової експертизи і криміналістики [189].

В окремих закордонних країнах дуже поширено проведення альтернативної експертизи. Це експертні дослідження, до проведення яких залучаються державні й недержавні експертні установи і приватні експерти сторонами кримінального провадження з метою отримання на поставлені питання висновків експертів, заснованих на проведених дослідженнях з використанням спеціальних знань [60]. Наприклад, в США кожна сторона в суді (захист і обвинувачення) має право запросити в суд найнятого нею експерта, який в кримінальному процесі є свідком цієї сторони. Сторона сплачує послуги експерта, що може поставити під сумнів його об'єктивність, достовірність отриманих результатів під час проведення експертизи. Суд вирішує справу на основі аналізу поданих сторонами конкурентних експертиз та інших доказів у справі, оцінює висновки експертів з погляду наукової обґрунтованості, достовірності та повноти. Інститут приватної експертизи діє й у Німеччині, він успішно функціонує й конкурує з державними експертними установами. Принцип «внутрішньої змагальності» наявний у Франції. У справі суд призначає одночасно двох незалежних експертів (для обох сторін). Експерти, які внесені в спеціальний державний реєстр, запрошуються органом, що веде процес, а не сторонами. Це є, на думку французьких фахівців, гарантією отримання надійного доказу – висновку експерта. Досвід функціонування експертних служб закордонних країн заслуговує на вивчення й

запровадження його в Україні з метою забезпечення принципів правосуддя та захисту інтересів сторін [59]. Саме подання альтернативних експертних висновків, як забезпечення принципу змагальності, здатні підвищити якість експертиз, вивести державну експертну систему із стану монополії, сприяти забезпеченню повноти дослідження доказів. Також це вплине на якість розслідування та достовірність оцінювання висновку експерта слідчим і судом. Проаналізувавши висновки різних експертів і порівнявши їхні результати, слідчий (суд) повинен зробити висновок стосовно доказового значення кожного з них, а потім вирішувати питання щодо винності або невинності особи. В умовах постійного розвитку науки й техніки, ускладнення методів і методик дослідження стає складним оцінювання слідчим і судом висновків експертів, що мають кардинально різні результати. Оцінити наукову обґрунтованість висновків, правильність вибору та застосування методів дослідження у такій ситуації повинен тільки висококваліфікований спеціаліст, що має спеціальні знання, як експерт. На цей час в Україні механізм правового регулювання конкурентної (альтернативної) експертизи наявний частково [59, с. 80].

Хоча ми вважаємо, що таке твердження потребує уточнення. Законодавством закріплено, що судово-експертну діяльність здійснюють державні спеціалізовані установи, їх територіальні філії, експертні установи комунальної форми власності, а також судові експерти, які не є працівниками зазначених установ, та інші фахівці (експерти) з відповідних галузей знань у порядку та на умовах, визначених Законом України «Про судову експертизу». Виключно державними установами здійснюється судово-експертна діяльність, пов'язана з проведенням криміналістичних, судово-медичних і судово-психіатричних експертиз [22]. При цьому державні експертні установи функціонують у різних міністерствах, а саме в: Міністерстві юстиції України; Міністерстві охорони здоров'я України; Міністерстві внутрішніх справ України,

Міністерстві оборони України, Службі безпеки України та Державній прикордонній службі України, експерти яких незалежні один від одного, мають право самостійно вибирати затверджені методики, тому, на нашу думку, альтернативна експертиза в Україні достатньо розвинена, як і в інших країнах.

У контексті зазначеної теми привертає увагу Європейський простір судової експертизи (EFSA), який охоплює 54 лабораторії з 34 країн, що входять до Ради Європи та шістнадцять міжнародних груп, що дають змогу різним постачальникам судово-експертних послуг, зокрема підрозділам розслідування злочинів, отримати допомогу з-за кордону. Ця допомога може полягати у наданні доказів для подальшого вивчення в іншу країну або в запрошенні іноземних судових експертів приїхати та допомогти у справі. Крім того, всі наявні неперсоналізовані бази даних будуть доступні через єдиний шлюз для всіх правоохоронних організацій держав-членів. Це найбільша у світі об'єднана організація судово-експертних установ, що отримала міжнародне визнання серед держав, інститути яких входять до Європейської мережі, – Вірменія, Австрія, Азербайджан, Бельгія, Болгарія, Великобританія, Угорщина, Греція, Грузія, Данія, Іспанія, Ірландія, Італія, Литва, Латвія, Нідерланди, Норвегія, Польща, Румунія, Сербія, Словаччина, Словенія, Туреччина, Швеція, Швейцарія тощо. Найбільш відомими інститутами ENFSI, що проводять експертні дослідження, є Польський, Угорський і Празький судово-експертні інститути, Національний інститут криміналістики та кримінології в Бельгії та Нідерландський інститут судової експертизи [4; 10; 55].

Аналіз судово-експертної практики свідчить, що судові експертизи, призначені за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, здебільшого багатооб'єктні через велику кількість спірних документів та виконавців. Підготування таких матеріалів охоплює:

- 1) попереднє дослідження документів;
- 2) добір та систематизацію документів, що потребують дослідження;
- 3) визначення кола осіб – гаданих (можливих) виконавців текстів та підписів;
- 4) збирання для експерта відомостей, що стосуються об'єктів майбутньої експертизи тощо [71, с. 241].

Під час проведення міжнародних судових експертиз та оцінки висновку експерта (експертів) важливого значення набуває точний переклад фахівцями, які мають таке право.

Обліково-довідкова допомога як форма використання спеціальних знань може бути складовою недержавних заходів забезпечення кримінального провадження. Наприклад, майже в усіх штатах США (Айдахо, Айова, Аризона, Вірджинія, Індіана, Каліфорнія, Монтана, Міссурі, Нью-Йорк, Нью-Мексико, Огайо тощо) функціонує Єдиний реєстр будівельного обладнання, який містить ідентифікаційні дані всіх будівельних об'єктів і будівельного обладнання [20, с. 156]. У реєстрі наявна інформація про власника майна, номер кузова транспортного засобу, ID-карту будівельного обладнання тощо. У разі викрадення такого майна поліція має достатньо інформації для швидкого встановлення його місцезнаходження. Цей захід безпеки та спосіб запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва досить успішно реалізують у Великій Британії, Франції, Італії, Норвегії, Німеччині, Польщі, Латвії, Хорватії [184, с. 11; 23, с. 60].

Для повного розслідування кримінальних правопорушень може знадобитися отримати інформацію про документи щодо власності, банківських виписок та інших доказів, які зберігаються в інших країнах.

У межах боротьби з економічною та організованою злочинністю науковці описують два основних способи звернутися за допомогою в США: – так званий «неофіційний», коли запити через правоохоронні

канали можуть забезпечити швидкий доступ до інформації з державних або добровільних джерел; у такому разі докази будуть отримані за допомогою непримусових методів розслідування; – «офіційний» спосіб містить запити про взаємну правову допомогу (MLA) через багатосторонні або двосторонні угоди, і часто вимагає значних ресурсів від держави, яка запитує, що може тривати значний час для виконання. Зазвичай офіційні запити необхідно робити тоді, коли інформацію або докази необхідно отримати через примусові засоби або особливим чином для забезпечення їх прийнятності у суді, наприклад для збору фінансових документів або обов'язкових свідчень свідків [161].

К. О. Чаплинський, В. С. Березняк, Н. В. Павлова вважають основними напрямками поліпшення міжнародної співпраці щодо боротьби з економічною злочинністю та протидії їй, зважаючи на закордонний досвід, такі: 1) необхідність удосконалення двосторонньої міждержавної договірно-правової координації з питань отримання електронних доказів та можливостей відслідковування криптовалютних операцій у сфері нерухомості, як одного з сегментів економічної злочинності зі створенням відповідних контакт-центрів для оперативного надання запитів та відповідей, які були б взаємно доступними для компетентних уповноважених правоохоронних органів без будь-яких часових обмежень; 2) доцільність розширення науково-інформаційного забезпечення протидії та боротьби з економічною злочинністю, зважаючи на сучасні комп'ютерні технології та на тенденції щодо збільшення використання кримінальним середовищем можливостей кіберпростору для досягнення злочинної мети на відстані, приховування слідів злочину, що ускладнює швидку їхню ідентифікацію, встановлення місця перебування та затримання правоохоронними органами; 3) підвищення ефективності роботи щодо міжнародної співпраці з питань надання правової допомоги у кримінальних провадженнях із застосуванням нових підходів з використанням можливостей ІТ-технологій щодо документування

злочинної діяльності та проведення спільних операцій з питань протидії, розкриття та розслідування вказаної категорії економічних кримінальних правопорушень [164, с. 270].

Після проведення судової експертизи будь-якою міжнародною чи національною експертною установою постає питання перевірки й оцінки експертного висновку органами досудового розслідування та судом. Щодо змісту перевірки та оцінки висновку експерта думки вчених різняться. Проте в нормативно-правових актах регламентовано, що суд повинен з'ясувати:

- чи було додержано вимоги законодавства під час призначення та проведення експертизи;
- чи не було обставин, які виключали участь експерта у справі;
- компетентність експерта і чи не вийшов він за межі своїх повноважень;
- достатність поданих експертів об'єктів дослідження;
- повноту відповідей на порушені питання та їх відповідність іншим фактичним даним;
- узгодженість між дослідницькою частиною та підсумковим висновком експертизи;
- обґрунтованість експертного висновку та його узгодженість з іншими матеріалами справи [135].

Один із принципів, зазначений в Законі України «Про судову експертизу», – це повнота дослідження, який науковці пов'язують із необхідністю вирішення питань, поставлених експерту та дослідженням усіх об'єктів, поданих на експертизу, в повному обсязі з використанням усіх можливих наявних, рекомендованих для практичного застосування методик експертного дослідження. Дати відповіді на поставлені питання та описати проведені дослідження є обов'язком експерта, про який зазначено в законодавчих актах і конкретизовано в методиках дослідження. По-іншому жоден судовий експерт діяти не може. Також не

обов'язково, на нашу думку, використання всіх можливих методик дослідження, якщо деякі з них приводять до потрібних результатів. Наприклад, якщо для виявлення слідів пальців рук достатньо обробити предмет дрібнодисперсними порошками, не обов'язково використовувати, скажімо, нінгідриновий метод. Стосовно повноти опису всіх методів дослідження в повному обсязі, у науковців також виникають дискусії. Певна група науковців висловлює думку щодо можливості скороченого висновку експерта. Принципи, як зазначалося раніше, є вихідними положеннями, на яких базується певна діяльність. Спірні положення, а також окремі обов'язки суб'єктів діяльності, на нашу думку, не потрібно визначати за принципи [110, с. 227].

А. О. Полтавський слушно зауважує про те, що необхідно розробити Державний стандарт України – ДСТУ ХХХХ:202Х «Судово-експертна діяльність. Методики проведення судових експертиз. Вимоги», в якому визначити, зокрема, змістовне наповнення дефініції «докладність опису проведених досліджень у висновку експерта». Щоб обґрунтувати відповідь на питання щодо «докладності» опису проведених досліджень, вчений ретельно аналізує такі нормативні документи: – ДСТУ EN ISO/IEC 17020 акредитуються установи, діяльність яких пов'язана, наприклад, із перевірянням (інспектуванням) цистерн для перевезення небезпечних вантажів, експертизою стану охорони праці та безпеки промислового виробництва суб'єктів господарювання, які виконують та/або експлуатують (застосовують) обладнання підвищеної небезпеки, тощо; – ДСТУ EN ISO/IEC 17025 акредитуються установи, діяльність яких пов'язана, наприклад, із випробуванням будівельних матеріалів, вуглеводневої сировини та нафтопродуктів, транспортних засобів, технічних засобів зв'язку, продуктів харчування тощо. Тобто ISO/IEC 17025 та ISO/IEC 17020 встановлюють загальні вимоги до компетентності випробувальних та калібрувальних лабораторій, органів інспектування. Інтерпретування вимог міжнародних стандартів до діяльності організацій,

що здійснюють експертне забезпечення правосуддя, здійснено Міжнародною організацією з акредитації – International Laboratory Accreditation Cooperation (ILAC), якою спочатку було розроблено першу редакцію настанов G-19:2002 Guidelines for Forensic Science Laboratories («Настанови для криміналістичних лабораторій»), що були застосовані під час акредитації за стандартом ISO/IEC 17025. У подальшому зазначені Настанови було актуалізовано для їх використання під час акредитації за стандартами ISO/IEC 17020 та ISO/IEC 17025 новою версією – ILAC G19: 08/2014 Modules in a Forensic Science Process («Модулі в Криміналістичному процесі»). Відповідно до Настанов G-19 звіт (висновок експерта) повинен: – мати чіткі вказівки на те, які частини звіту становлять попередню інформацію, які є встановленими фактами, а які є інтерпретацією (оцінкою проведеного дослідження загалом) та висновком (відповідями на поставлені питання); – містити усі результати досліджень та спостережень, а також висновки та, якщо це необхідно та можливо, припущення, зроблені за такими результатами; – бути повним та містити інформацію, на підставі якої можна здійснити інтерпретацію результатів; – мати ясний опис підстав, за якими здійснено інтерпретацію та/або висновок, зокрема результати та отримані дані [116, с. 130].

М. Г. Щербаковський визначає компетентність експерта; можливість перевірки висновків експерта слідчим чи обізнаною особою; взаємодію слідчого, керівника експертного закладу, експерта, членів комісії експертів; дотримання безпеки та прав особи під час проведення експертного дослідження [110; 173, с. 31–32].

О. В. Баулін, О. І. Ізотов зазначають, що оцінка висновку експерта – це складний розумовий процес, спрямований на встановлення допустимості цього джерела доказів та повноти і достовірності відомостей, які в ньому містяться, для доведення обставин, які мають значення для кримінального провадження. Оцінка кожного висновку експерта у кримінальному провадженні є обов'язковою. Результати її

здійснення знаходять відображення у процесуальних рішеннях слідчого, прокурора, слідчого судді, суду (постановах, ухвалах, вироках) та деяких інших процесуальних документах (клопотаннях, скаргах тощо). Необхідною передумовою оцінки висновку експерта є його перевірка, здійснення якої, крім розумових операцій, передбачає проведення певних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій. Оцінка висновку експерта містить: аналіз дотримання процесуального порядку призначення, проведення та оформлення експертизи; з'ясування компетентності та компетенції експерта; визначення відповідності висновку експерта поставленому перед ним завданню; встановлення повноти та наукової обґрунтованості висновку; перевірку даних, що містяться у висновку, на їх належність до матеріалів провадження; визначення відповідності висновку експерта іншим зібраним доказам. Незважаючи на те, що закон не дає висновку експертизи жодних переваг перед іншими доказами, сторони кримінального провадження приділяють йому підвищену увагу під час обґрунтування своєї позиції в суді. Для сторони обвинувачення висновок експерта разом з іншими обвинувальними доказами дозволяє створити цілісну, неспростовну систему доведення винуватості обвинуваченого, але тільки за умов суворого дотримання вимог процесуального закону щодо встановлення в судовому процесі його належності, достовірності та допустимості. Сторона захисту зазвичай використовує оцінку висновку експерта для спростування обвинувачення та захисту прав та законних інтересів обвинуваченого. У цьому сенсі некатегоричний висновок експерта, поверхово оцінений стороною обвинувачення, може дати суб'єктам захисту широкі можливості для різного тлумачення його змісту та використання різноманітних тактичних прийомів, спрямованих на доведення в суді переконливості своєї позиції, в тому числі й вимоги проведення додаткової або повторної експертизи. Це, зі свого боку, змушує як експертів вдосконалювати методи дослідження представлених

на експертизу об'єктів, так і адвокатів, слідчих, прокурорів, а також суддів якомога ретельніше оцінювати результати кожної експертизи [10, с. 104].

Поділяємо думку вчених, які вважають, що під час оцінки висновку експерта необхідно враховувати такі критерії оцінки, як перевірка дотримання вимог закону під час призначення експертизи; перевірка справжності та достатності досліджуваних речових доказів і зразків; оцінка наукової обґрунтованості експертної методики та правомірності її застосування в конкретному випадку; перевірка і оцінка повноти висновку експерта; логічна обґрунтованість процесу та результатів експертного дослідження; зв'язок результатів експертного дослідження з певним кримінальним провадженням; відповідність висновків експерта наявним у кримінальному провадженні доказам; перевірка висновку експерта шляхом слідчого експерименту, допиту [18, с. 33].

І. В. Пиріг, Г. С. Бідняк, порушуючи тематику оцінки експертних висновків, справедливо вважають, що періодичний аналіз вироків судових рішень дозволить судовим експертам та органам досудового розслідування своєчасно виокремити типові помилки, що призводять до втрати доказового значення висновків судово-економічної експертизи та визнання недопустимими доказами на стадії судового розгляду для запобігання та врахування у професійній діяльності [107, с. 30].

Тож висновок судово-економічної експертизи був визнаний неналежним та недопустимим доказом через:

- незаконно змінений статус судової експертизи з додаткової на первинну;
- у вступній частині висновку експерта не зазначені відомості про раніше проведену в цій справі первинну судову експертизу, висновки якої не підтверджують висунутого вказаним особам обвинувачення;
- висновки експерта не є обґрунтованими, повними, конкретними, такими, що не допускають двозначних тлумачень;

– експерт під час проведення економічної експертизи не досліджував первинні документи щодо господарських операцій;

– висновок експертного дослідження було викладено на підставі довідки спеціаліста, що має винятково інформаційний характер та не є належним та допустимим доказом у кримінальному провадженні. На підставі наведеного суд визнає висновок експерта від 14 червня 2019 року № 118 недопустимим доказом у вищевказаному кримінальному провадженні [26].

Останнім часом науковці привертають увагу до електронного висновку. Наприклад, М. Вілінський зазначає, що «прогресивною новелою сучасного вітчизняного законодавства є електронний висновок експерта. Право на подання висновку у цій формі експерти набули з 24 червня 2022 р. Проте нормативне регулювання такої форми висновку не є досконалим. На сьогодні воно передбачене лише в Інструкції й обмежується одним абзацом (Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, 1998). Додаткових змін потребують норми ЦПК України та Закон України «Про судову експертизу», що законодавець має намір реалізувати в майбутньому. З технічної позиції електронний висновок експерта має бути зазвичай викладений у форматі pdf, підписаний електронним підписом з використанням вебсайту Центрального засвідчувального органу Міністерства цифрової трансформації України або електронного сервісу «Дія». На нього експерт повинен накласти також власну електронну печатку. Такий висновок експерта вважатимуть оригіналом електронного документа. Його може бути подано експертом з використанням підсистем (модулів) ЄСІТС «Електронний суд» та «Електронний кабінет» [32].

У процесі правореалізації А. В. Столітній пропонує такий алгоритм процесуальної процедури. «Сторони кримінального провадження за наявності підстав для проведення експертизи заповнюватимуть в електронній системі (ЄРДР) контури форми (шаблону) «Клопотання про

проведення експертизи», після заповнення якої електронна система автоматично формує текст відповідного клопотання (з обраними автором додатками з числа доступних матеріалів кримінального провадження), та користувач надсилає таке клопотання до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, де воно розподіляється до слідчого судді. За результатами розгляду клопотання відповідна ухвала надсилатиметься засобами електронної комунікації суб'єкту, що ініціював проведення експертизи для долучення необхідних для проведення експертизи речових доказів та/або матеріалів кримінального провадження. Далі така ухвала надсилається за допомогою електронних засобів комунікації у вигляді шифрованого електронного конверту до електронної системи експерта (вдосконаленого Реєстру атестованих судових експертів). Фізичні об'єкти, що необхідні для проведення експертизи пропонується надавати експерту традиційним способом на основі супровідних документів зі штрих-кодами, сформованих як додатки до згаданого електронного конверту. При надходженні ухвали, підсистема Реєстру атестованих судових експертів автоматично призначає експерта. Останній підтверджує отримання направлених документів, експертна установа вносить до електронної системи відомості про отримання фізичних додатків (у разі надсилання). Автоматично встановлюється контроль процесуальних строків – «червона лінія». За результатами проведеного дослідження, експерт формує електронний висновок для чого заповнює відповідний шаблон, до якого за потреби прикріплює фото, схеми, таблиці, підписує шляхом накладення електронного підпису й надсилає до ЄРДР. З цього моменту висновок експерта доступний учасникам кримінального провадження в рамках наданих під час досудового розслідування процесуальних повноважень. Доступ до відомостей певного провадження, необхідних для виконання завдання, пропонується автоматично надавати експерту після настання юридичного факту, наприклад, призначення експертизи, та

блокувати зі впливом процесуального строку, відведеного на відповідну дію» [147].

Окремі вчені (Г. С. Бідняк, С. П. Лапта, М. Г. Щербаковський) все ж таки вважають недоцільним виносити на загал методи експертного дослідження та пропонують для таких цілей скорочений варіант експертного висновку. Зокрема, експерт повинен ретельно описати процес і результати дослідження, тобто по суті – спосіб виготовлення обмежених або заборонених до обороту об'єктів [83, с. 40]. При цьому методи, що застосовуються, можуть бути тільки вказані, якщо вони широко відомі та апробовані експертною практикою. При цьому посилання на метод супроводжується вказівкою його режиму та параметрів. Якщо метод недостатньо відомий, потрібно вказувати довідкову літературу, матеріали, що фіксують апробацію та впровадження цього методу (методики) [173, с. 168]. На думку науковців, необхідно складати один із екземплярів висновку в скороченому вигляді, який буде надаватися стороні – замовнику експертизи. Другий екземпляр повинен складатися у розгорнутому вигляді, де у дослідній частині будуть докладно викладені всі процеси, методи дослідження, ознаки, на яких ґрунтується висновок. Повний екземпляр повинен зберігатися в архіві експертної установи, де з ним може ознайомитися слідчий, суд у разі потреби [17, с. 156].

Висновки до розділу 3

Підсумовуючи зазначимо, що залучення судового експерта для проведення судової експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, потребує сумісної роботи як слідчого, так і експерта, використовуючи

консультації на різних етапах призначення та проведення експертного дослідження. Аналіз чинного законодавства в аспекті відводу судового експерта привертає додаткову увагу до особистості судового експерта, а саме неможливості проведення судової економічної експертизи тією особою, що проводила ревізію за цим кримінальним провадженням.

Під час вибору експертної установи значна перевага надається державним спеціалізованим установам, що спрощує вирішення багатьох організаційних питань. За результатами вивчення кримінальних проваджень зазначеної категорії встановлено, що у 56,2 % – судові експертизи було проведено Державним науково-дослідним експертно-криміналістичним центром МВС України та його структурними одиницями, тобто науково-дослідними експертно-криміналістичними центрами в областях МВС України; 23,2 % – науково-дослідними інститутами судових експертиз Міністерства юстиції України; 11,5 % – іншими державними експертними установами; 9,1 % – приватними судовими експертами.

З'ясовано, що більшість слідчих підтримують практику звернення до приватних судових експертів, що дозволяє невідкладно й швидко проводити необхідні дослідження. Проте така практика має і певні недоліки, серед яких можна виокремити такі: 66,3 % – попередня оплата експертних послуг; 7,1 % – тиск зі сторони захисту; 7,8 % – витік інформації, що має значення для розслідування; 14,3 % – формулювання вірогідних висновків; 4,5 % – інше. Тому перевага надається державним експертним установам, але необхідно враховувати їхню завантаженість, що негативно впливає на терміни проведення судових експертиз. Зважаючи на це, більшість учених рекомендують призначати судові експертизи якомога раніше.

Наголошено, що формулювання питань та їхня кількість може як сприяти експертним дослідженням, так і затягувати проведення експертизи. Акцентовано на необхідності уточнення формулювання

питань перед винесенням постанови щодо проведення експертизи. Зокрема, судові експерти зазначили, що у 42,3 % питання потребували переформулювання; 36,9 % – були поставлені питання, що не стосувалися конкретної ситуації; 14,5 % – для вирішення всіх поставлених питань необхідні були додаткові матеріали; 6,3 % – інші.

Зосереджено увагу на важливості своєчасності та послідовності проведення судових експертиз для збереження слідової картини на об'єктах, зокрема під час проведення судово-економічної, почеркознавчої, технічної експертизи документів, товарознавчої експертизи, будівельно-технічної тощо. Привернуто увагу на доцільності присутності слідчого під час проведення судової експертизи.

На підставі узагальнення матеріалів експертної й судово-слідчої практики встановлено, що в кримінальних провадженнях під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, були проведені: технічна експертиза документів для дослідження способу друку документації та відбитки печатки – 58,3 %; судова почеркознавча експертиза на предмет дослідження автентичності підпису – 94,9 %; судова економічна експертиза для визначення нанесених збитків внаслідок невиконання договорів, ненадання послуг – 99,8 % тощо.

Констатовано, що незалежно від галузі вчинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, невідкладно постає завдання встановлення суми спричинених збитків, тому в будь-якому кримінальному провадженні пріоритетного значення набуває судово-економічна експертиза. Вагомого значення набувають документи, які можуть бути об'єктами вищезазначених експертиз: договори, додаткові угоди, специфікації, проектно-кошторисна документація (відомості ресурсів, проєкт, кошторис), фінансове зобов'язання, акти приймання-передачі виконаних робіт, акти введення в експлуатацію обладнання, накладні, рахунки,

платіжні доручення, кошторис розпорядника, план закупівель тощо. Важливим для проведення судово-економічної експертизи є надання актів ревізії чи довідок спеціаліста. Аналіз чинного законодавства в аспекті відводу судового експерта привертає додаткову увагу до особистості судового експерта, а саме неможливості проведення судової економічної експертизи тією особою, що проводила ревізію за цим кримінальним провадженням.

Оскільки за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем судово-почеркознавчі експертизи в більшості випадків багатооб'єктні через велику кількість спірних документів та виконавців, але рукописи дуже стислі та представляють обмежений графічний матеріал, надано рекомендації щодо підготовки порівняльного матеріалу: вільні, умовно-вільні, експериментальні зразки, а також звичайні, для відбору яких не створюється спеціальних умов, та спеціальні, тобто максимально наближені до виконання спірного тексту.

Виокремлено причини, що ускладнюють проведення ідентифікації відбитків печаток та штампів, які поділено на: об'єктивні (слабка забарвленість, втрата кольору з часом) та навмисні (маскування іншими записами, накладення відбитків один на один, фрагментарне нанесення). Водночас спостерігались особливості у збереженні інформації в пластикових документах. У 47,2 % випадків були виявлені сліди часткової втрати первинного змісту в пластикових документах (потертості в місці розташування фотокартки, штрихи записів, розташованих в графах, краях документа), отримані внаслідок експлуатації; у 13,6 % випадків зображення зовсім неможливо було розпізнати. При цьому в паперових документах таких випадків взагалі не спостерігалось.

Розглянуто висновки експерта з різним ступенем конкретизації (категоричний, вірогідний, питання вирішити неможливо як у додатку 1),

доведено необхідність інших форм використання спеціальних знань для перевірки результатів висновку експерта у разі його розбіжностей з іншими матеріалами кримінального провадження під час оцінки. Зокрема, за результатами узагальнення матеріалів експертної та судово-слідчої практики встановлено, що у 76,2 % випадків було призначено повторну судову експертизу; у 18,4 % – проведено допит свідків; у 26,9 % – допит експерта під час судового засідання; у 11,4 % – інші процесуальні дії.

Оскільки ст. 99 КК України була доповнена словами «...5) довідки, висновки та інші документи спеціалістів», які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, запропоновано внести відповідні доповнення до кримінально-процесуального законодавства в частині змісту та структури висновку спеціаліста.

У сучасних умовах привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем все частіше набуває транснаціонального характеру. На фоні загального збільшення міжнародного фінансування у вигляді дотацій, грантів, програм у кримінальних правопорушеннях, пов'язаних з привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, відмічено появу більш складних фінансових схем у міждержавному просторі. Виникає потреба у використанні низки спеціальних знань у таких формах, як залучення спеціалістів для проведення процесуальних дій, використання обліків, консультаційна допомога, залучення міжнародних експертів або використання вітчизняних експертних висновків, що відповідають міжнародним вимогам тощо. Доведено, що організація таких експертиз вимагає ретельного підходу і вирішення багатьох організаційних питань, які дещо перешкоджають залученню міжнародних експертів.

Привернуто увагу до отримання вітчизняними експертними установами міжнародної акредитації для відповідності всім вимогам

щодо надання експертних послуг міжнародного рівня. Зазначено членів Європейської мережі судово-медичних інститутів (ENFSI), серед яких Державний науково-дослідний криміналістичний центр МВС України, Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України, Харківський інститут судових експертиз імені професора М. С. Бокаріуса тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється в розробленні теоретичних і практичних засад використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і практичних рекомендацій щодо їх розвитку й удосконалення з урахуванням закордонного досвіду. У результаті дослідження сформовано низку теоретичних положень, висновків і практичних рекомендацій, основними з яких є такі:

1. Здійснено криміналістичний аналіз протиправних діянь, кваліфікованих як привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, які вчиняються у всіх сферах господарської діяльності (освіта, оборона, вугільна промисловість, паливно-енергетичний комплекс тощо) будь-якої форми власності, та визначено фактори, що зумовлюють їх учинення, серед яких довготривале знаходження країни в воєнному стані після повномасштабного вторгнення РФ. Динаміка вчинення окреслених кримінальних правопорушень залишається стабільно високою за невеликого показника судових вироків за даним складом, про що свідчать статистичні дані, аналіз судово-слідчої практики та результати опитування правоохоронців. Зазначене вимагає дієвих заходів протидії протиправній діяльності та озброєння підрозділів, на які покладені обов'язки розслідування, технічними досягненнями наукового прогресу та забезпечення можливості використання спеціальних знань у спосіб, який не суперечить закону.

Концептуальні основи використання спеціальних знань досліджували такі науковці, як В. П. Бахін, Г. С. Бідняк, І. В. Гора, Н. Я. Дондик, Н. І. Клименко, А. В. Кофанов, О. А. Кравченко, Є. Д. Лук'янчиков,

І. В. Пиріг, М. В. Салтевський, М. Я. Сегай, В. В. Семенов, П. В. Цимбал, М. Г. Щербаковський та ін. Окремі питання методики розслідування економічних кримінальних правопорушень були предметом досліджень А. Ф. Волобуєва, Г. А. Матусовського, М. А. Погорецького, О. В. Пчеліної, Р. Л. Степанюка, С. С. Чернявського та ін. Утім, не піддаючи сумніву значущість цих наукових досягнень, у своїх роботах дослідники розглядали методику розслідування протиправних дій, привертаючи увагу до окремих форм використання спеціальних знань. Водночас, на сьогодні комплексного дослідження використання спеціальних знань під час доказування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем на монографічному рівні проведено не було.

2. Визначено сучасні наукові підходи до елементів криміналістичної характеристики привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та їх визначальну роль як форми використаних спеціальних знань.

Способи привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем проявляються з точки зору триступеневої структури, тобто взаємопов'язаних дій із підготовки, безпосереднього вчинення й приховування протиправних дій, що змінюються залежно від сфери вчинення кримінального діяння.

Способи вчинення зазвичай є багатогранною структурою, що містить комплекс взаємопов'язаних операцій задля досягнення протиправного умислу, та, як правило, пов'язані зі складанням фіктивних документів або внесення неправдивих даних до офіційних документів. Виділено наступні типові способи вчинення привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: 1) складання фіктивних документів шляхом списання товарно-матеріальних цінностей; 2) складання фіктивних договорів щодо закупівлі товарів, робіт чи послуг; 3) безпідставні нарахування та виплата зарплатні та інших грошових виплат працівникам (як різновид цього способу – фіктивно працевлаштованим особам);

4) безпідставне списання товарно-матеріальних цінностей з балансу підприємства; 5) фіктивна закупівля товарно-матеріальних цінностей під авансові звіти; 6) перерахування коштів шляхом складання актів приймання-передачі виконаних робіт; 7) складання фіктивних документів щодо передачі товарів третім особам.

У загальній системі класифікації типових способів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності наголошено на способах, що виникли під впливом введення в дію законодавчих актів, а саме регламентують особливі умови публічних закупівель та обліку благодійної допомоги.

3. Визначено слідову картину привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Привернуто увагу до документів у паперовій та електронній формах як основних носіїв слідової інформації, у яких містяться сліди, що мають матеріальну та інтелектуальну природу, а саме: рукописи, якими заповнені графи документів; підписи від імені службових осіб; відбитки печаток й штампів суб'єкта господарювання тощо. Надано перелік документів, що можуть містити криміналістично значущу інформацію (авансовий звіт, висновок інвентаризації, договори, накладні, платіжні доручення, сертифікати на обладнання, акт введення в експлуатацію обладнання, балансова відомість, додаткові угоди, специфікації, таблиця обліку робочого часу, акти КБ-В2, відомість ресурсів, проектно-кошторисна документація, акти прихованих робіт, платіжні доручення, приймання-передачі виконаних робіт, рахунки тощо).

Електронні сліди розглядаються як такі, що зберіглися на серверах, комп'ютерах, електронних базах даних, електронних системах публічних закупівель, web-сайтах, web-сторінках, засобах зв'язку, камерах-спостереження тощо. З'ясовано, що уявні (ідеальні) сліди, тобто сліди щодо події привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, зберіглись у пам'яті свідків, очевидців

кримінального правопорушення, правопорушників, співучасників, їх родичів та обізнаних осіб.

4. Розглянуто генезу розвитку спеціальних знань із огляду на їх кримінально-правову, кримінальну процесуальну та криміналістичну природу, а також сучасні можливості використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Форми використання спеціальних знань схарактеризовано з точки зору класифікації за різними критеріями: урегульованості законом, регламентації в КПК України, обов'язковості застосування, суб'єктами використання.

Виокремлено найбільш значущі форми використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях: залучення фахівців Держаудитслужби як спеціалістів – 35,7 %; використання відомчих перевірок – 78,3 %; залучення експерта для проведення судових експертиз – 100 %; залучення спеціаліста під час проведення процесуальних дій – 86,9 %; консультації обізнаних осіб – 67,4 %; обліково-довідкова допомога – 56,3 % та ін.

5. Задля доказування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем особливого значення набуває співпраця з органами державного фінансового контролю. Використання таких форм, як фінансовий аудит, моніторинг закупівлі, перевірка закупівель, ревізії дозволяють правоохоронцям отримувати прямі та непрямі докази. Підставою для початку досудового розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, близько 22,7 % були результати інспектувань (ревізій).

Доведено, що неможливість ініціювання позапланової ревізії уповноваженою особою усунена внесенням відповідних змін до кримінального процесуального законодавства. Залучення правоохоронцями фахівців Держаудитслужби як спеціалістів також потребує більш чіткої регламентації, зокрема через оновлення термінології у наказі Головного КРУ,

МВС, СБУ, Генеральної прокуратури «Про затвердження порядку взаємодії органів Державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, СБУ» від 19.10.2006 № 346/1025/685,53.

Під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем основними завданнями обшуку, проведеного за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем є відшукання не стільки майна, скільки документів, завдяки яким можливо було вчинення кримінального правопорушення. Зокрема, під час розслідування кримінальних правопорушень зазначеної категорії об'єктами (місцями) обшуку виступають службові приміщення, у тому числі кабінети керівників, їхніх заступників, працівників економічних відділів, складські та підсобні приміщення, службовий та приватний автотранспорт, земельні ділянки, приватні приміщення, що належать фігурантам, їхнім близьким родичам або особам із кола близького спілкування. Враховуючи, що склади кримінальних правопорушень за ст. 191 КК України можуть бути вчинені в різних галузях: аграрно-промисловій, охорони здоров'я, освіти, паливно-енергетичній тощо, в кожному конкретному випадку необхідна допомога спеціалістів за цими напрямками господарської діяльності.

Доведено, що залучення спеціаліста доречно для безперервного відеозапису обшуку – 92,3 %, фотофіксації – 66,1 %, пошуку документів – 86,7 %, вилучення специфічних предметів, обладнання – 41,6 %, складання протоколу та додатків до нього – 38,1 %, інше – 9 %.

Під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем серед інших видів слідчого огляду має значення огляд документів, що за необхідності проводиться після обшуку або тимчасового доступу до речей і документів, зазвичай відрізняється великим обсягом фінансово-господарчої документації та дозволяє надати документам значення речових доказів. З'ясовано, що у 67,3 % огляд документів слідчими проводився самостійно, у 56,9 % випадках

– була потреба у допомозі вузькопрофільних фахівців.

Доведено, що задля підвищення ефективності проведення зазначена слідча (розшукова) дія потребує додаткової фахової допомоги економістів, почеркознавців, документознавців, ІТ-фахівців та інших спеціалістів для огляду інтелектуальної та матеріальної складової документів.

6. Зосереджено увагу на тактиці призначення та проведення судових експертиз у кримінальному провадженні. Доведено, що організація проведення судової експертизи починається з прийняття рішення слідчим щодо необхідності її призначення та складається з таких етапів: визначення класу судової експертизи, об'єктів дослідження, вибір експертної установи, проведення консультації з фахівцями щодо обсягу зібраних матеріалів і постановки питань перед експертом, усунення недоліків за їх наявності, обрання найбільш раціонального моменту призначення експертизи, оформлення процесуальних документів (постанови про призначення експертизи, супровідних листів, копій про первинні дослідження), направлення зібраних матеріалів до експертної установи.

На основі результатів опитування фахівців доведено, що в 100 % судово-почеркознавчі експертизи, експертизи технічного дослідження документів, комп'ютерно-технічні та телекомунікаційні експертизи проводились у державних експертних установах, водночас, судово-економічні експертизи (дослідження документів бухгалтерського, податкового обліку і звітності; дослідження документів про економічну діяльність підприємств і організацій; дослідження документів фінансово-кредитних операцій), товарознавчі, будівельно-технічні – приблизно у 6 % випадків проводились приватними судовими експертами. Виокремлено переваги і недоліки проведення судових експертиз за таких умов. Привернуто увагу до переліку прав та обов'язків судового експерта, зокрема, уточнювати та конкретизувати інформацію в рамках експертного дослідження, зокрема у постанові слідчого. Доведено, що такі бюрократичні дії нерідко затягують строки проведення судової експертизи, тому

запропоновано використання консультаційної форми використання спеціальних знань на стадії підготовки матеріалів до проведення судової експертизи.

7. Важливим інструментом доказування є проведення судових експертиз, що забезпечує отримання допустимих і достовірних доказів, необхідних для розкриття окреслених кримінальних проваджень. Запропоновано типовий перелік питань, що необхідно вирішувати експертним шляхом та які мають значення для досудового розслідування.

Результати аналізу судово-експертної практики свідчать, що у кримінальних провадженнях щодо діянь, кваліфікованих за ст. 191 КК України, органам досудового розслідування важливо встановити суму спричинених матеріальних збитків та осіб, якими їх було спричинено. Під час проведення *судово-економічної експертизи* наголошено на дослідженні саме первинних документів, а не результатів діяльності оперативних підрозділів та інших служб у вигляді рапорту, довідок тощо. У зазначених документах об'єктами дослідження у судово-почеркознавчих експертизах зазвичай є рукописи у вигляді текстів як коротких буквенних – 89,5 %, так і цифрових – 78,3 %, у 99,9 % – скріплених підписами службових осіб.

Серед об'єктів технічної експертизи документів визначено відбитки печаток (штампів) – 87,2 %, друкований текст – 67,2 %, принтери – 13,5 %, штрихи, що перетинаються – 27,9 %, інше – 11,4 %.

Проаналізовано судово-експертну практику щодо визначення у висновках експерта вартості відсутньої гуманітарної допомоги та завданої шкоди, що набуває особливого значення в умовах запровадженого воєнного стану.

Виокремлено помилки і недоліки, що призводили до втрати доказової значимості висновків економічних та інших експертиз, серед яких, окрім організаційно-процесуальних помилок, зазначено такі: нечіткість формулювань, використання припущень, неповнота досліджень, необґрунтованість висновків тощо. Успіх проведення почеркознавчої

експертизи залежить від професійного відбору порівняльних зразків, оскільки вилучення під час проведення інших слідчих (розшукових) дій достатнього обсягу рукописів дозволяє оцінити варіаційність, стійкість ознак, що проявляються у почерку особи, а також позитивно впливає на вирішення поставлених перед експертом-почеркознавцем завдань і формування категорійного висновку.

8. Визначено виняткову значущість висновку експерта при доведенні ознак привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем як самостійного джерела належних, допустимих та достовірних доказів. Зокрема, зосереджено увагу на дотриманні процесуальної процедури призначення судової експертизи та отримання об'єктів дослідження, порядку й послідовності проведення експертного дослідження, наукової обґрунтованості застосованих методів та методик проведеного дослідження, його повноти, відповідності чи розбіжностей із іншими доказами у кримінальному провадженні та інших критеріїв оцінки. Запропоновано внести доповнення до ст. 101 КПК України «Висновок експерта» та ст. 102 КК України «Зміст висновку експерта» словами «та спеціаліста» слово «експерта» замінити словами «експерта, спеціаліста»; «експертиза» замінити словами «експертиза, дослідження».

Виокремлено перспективні напрями вдосконалення судово-експертної діяльності в кримінальних провадженнях щодо привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, до яких належать:

– використання сучасного обладнання під час проведення судових експертиз і програмних продуктів під час оформлення висновків експерта;

– використання можливостей штучного інтелекту, що надасть можливість експертам швидше аналізувати значний обсяг інформації, втім право остаточного рішення залишається за людиною;

– використання міжнародного досвіду в методиках проведення вітчизняних судових експертиз;

– приведення діяльності експертних установ до міжнародних стандартів, що значно розширить можливості щодо проведення судових експертиз за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем та забезпечить визнання експертних висновків за кордоном тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Абрамова В. М. Експертні помилки: сутність, генезис, шляхи подолання: дис... канд юрид наук 12.00.09. Національна академія внутрішніх справ України, Київ, 2004. 260 с.
2. Алгоритм дій під час огляду документів та особливості призначення окремих видів експертиз при розслідуванні економічних злочинів: метод. рек., ДДУВС; упоряд.: О.А. Сидоров, Д.П. Тишлек, С.В. Бабанін [та ін.] Дніпро, 2018. 25 с.
3. Андрущенко Г. С. Становлення та розвиток бюджетного законодавства України : дис. ... канд. юрид. наук : 2.00.07. Київ, 2018. 230 с.
4. Антонюк П.Є., Антощук А.О., Куций Р.В. Тактика отримання зразків для експертизи в кримінальному провадженні. Право і суспільство: науковий журнал.; ВНПЗ «Дніпровський гуманітарний університет», 2021. № 5. 322 с., С. 281 – 289.
5. Атаманчук В. М., Юсупов В.В. Термінологічний апарат криміналістики та судової експертизи: розвиток категорії криміналістичні знання. Теорія та практика судово-експертної діяльності: матеріали VIII Міжвідомчої конференції (27 листопада 2019 року). Київ, 2019. Національна академія внутрішніх справ, Навчально-науковий інститут № 2. С. 25-29
6. Аханкіна Т.О. Проблемні питання, які виникають у разі призначення судово-економічної експертизи щодо підтвердження використання бюджетних коштів (нецільове використання, визначення збитків), отриманих підприємствами, установами, організаціями без надання матеріалів перевірки (ревізії). Теорія та практика судово-експертної діяльності: матеріали VIII Міжвідомчої конференції (27 листопада 2019 року). Київ, 2019. Національна академія внутрішніх справ, Навчально-науковий інститут № 2. С. 25-29
7. Бандурко В. В. Бути чи не бути, висновку експерта з почеркознавства. *Теорія та практика судово-експертної діяльності:*

матеріали VIII Міжвідомчої конференції (27 листопада 2019 року). Київ, 2019. Національна академія внутрішніх справ, Навчально-науковий інститут № 2. С. 45-48

8. Басай В. Д., Томин С. В. Дослідження віртуальних слідів – перспективний напрямок криміналістичного слідознавства. Актуальні проблеми держави і права. 2008. С. 220–222.

9. Басюк Л. О. Отримання зразків для експертизи у кримінальному провадженні : дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 –Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2023. 203 с.

10. Баулін О. В., Ізотов О. І. Перевірка і оцінка висновку експерта у кримінальному провадженні експерта Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: Д. В. Журавльов (голов. ред.), О. Г. Рувін (заст. голов. ред.) та ін. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. – Вип. 66. –С. 95-108

11. Березняк В. С. Основні напрями використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості. Юридична наука, (6(108), 2020. С. 187–193. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/article/download/351/339>

12. Бідняк В. А. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я: дис. ... канд. юридичних наук: 12.00.09. Київ: ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом». 2020, 265с.

13. Бідняк В. А. Застосування форм державного фінансового контролю при розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних коштів в галузі охорони здоров'я. Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка. 2019. Том 4. № 88. С. 118–226.

14. Бідняк В.А. Залучення спеціалістів до слідчого огляду при розслідуванні злочинів, пов'язаних із незаконним використанням бюджетних

коштів у галузі охорони здоров'я

15. Бідняк В.А. Тактичні особливості призначення почеркознавчої експертизи при розслідуванні злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням сфери охорони здоров'я. Науковий збірник Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара: актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2019. № 6, ч. 2. С. 76–80.

16. Бідняк В. А., Бідняк Г. С., Чаплинський К. О. Теоретичні, правові та праксеологічні засади використання спеціальних знань під час розслідування злочинів, пов'язаних із державним фінансуванням в галузі охорони здоров'я: монографія. Одеса: Видавничий дім Гельветика, 2021, 260 с.

17. Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні шахрайств. дис. ... канд. юридичних наук: 12.00.09. Дніпро: ДДУВС, 2018, 244 с.

18. Бідняк Г. С. Критерії оцінки висновку експерта. Використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні: матеріали науково-практичного семінару. ДДУВС, 13.05.2016. С.32-36

19. Бідняк Г. С. Проблемні питання підготовки матеріалів до почеркознавчого дослідження. *Право і суспільство*. 2012. № 6. С. 210–214.

20. Бідняк Г.С. Участь спеціаліста при проведенні огляду документів під час розслідування шахрайств // Криміналістичний вісник: наук.-практ. збірник / ДНДЕКЦ МВС України; НАВС. К.: ТОВ «БрайтВайт», 2016. № 1. С. 162-166.

21. Біленчук П.Д., Лисиченко В.К., Клименко Н.І. та ін. Криміналістика: Підручник. / За ред. П.Д. Біленчука- 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Атіка, 2001. – 544 с.: іл.

22. Буряченко О.А. Конкурентна (альтернативна) експертиза в Україні. *Теорія та практика судово-експертної діяльності*: матеріали VIII Міжвідомчої конференції (27 листопада 2019 року). Київ, 2019. Національна академія внутрішніх справ, Навчально-науковий інститут № 2. С. 78-80.

23. Вавриш А. В. Запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук (доктора філософії) за спеціальністю 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право». – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2018. 275 с.

24. Вавриш А. В. Запобігання злочинам проти власності у сфері будівництва: арэф. дис.канд. юрид. Наук, НАВС, Київ, 2018. 20 с.

25. Валова Т.М. Особливості оформлення ілюстративного матеріалу при виконанні технічної експертизи відбитків печаток та штампів Теорія та практика судово-експертної діяльності: матеріали VIII Міжвідомчої конференції (27 листопада 2019 року). Київ, 2019. Національна академія внутрішніх справ, Навчально-науковий інститут № 2. С. 84-86

26. Вирок № 99403838 від 06.09.2021, Жовтневий районний суд міста Полтави. URL : <https://youcontrol.com.ua/ru/catalog/court-document/99403838/>

27. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 04 лютого 2020 року. URL <https://reustr.court.gov.ua/Review/87367549>

28. Вирок Павлоградський міськрайонний суд Дніпропетровської області від 12 грудня 2023 року

29. Вирок Першотравневого районного суду м.Чернівців від 21.02.2024 . URL <https://reustr.court.gov.ua/Review/117131931>

30. Вирок Рокитнянського районного суду Київської області від 12 грудня 2023 року <https://reustr.court.gov.ua/Review/116051310>

31. Віхляєв, О. К., & Германюк, І. В. (2021). Судово-економічна експертиза та електронний обіг документів у кримінальному процесі. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління* (2(14), 90-98. [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-2\(14\)-90-98](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-2(14)-90-98)

32. Вілінський Максим Електронний висновок експерта: теоретичні основи та практичний аспект *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка Юридичні науки*. 2(126)/2023 DOI:

<https://doi.org/10.17721/1728-2195/2023/2.126-2>

33. Волкова А. Е., Підвищення ефективності використання спеціальних знань у розслідуванні кримінальних правопорушень: організаційно-правовий аспект *Криміналістичний вісник* • № 1 (37), 2022, 18-27, DOI: 10.37025/1992-4437/2022-37-1-18

34. Волкова А. Е. Формування і використання інформаційно-довідкових колекцій експертної служби МВС України. автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Класичний приватний університет, Запоріжжя, 2012. 22 с.

35. Волобуєв А. Ф. Наукові основи комплексної методики розслідування корисливих злочинів у сфері підприємництва: дис. ... доктора юридичних наук: 12.00.09.. Х., 2001. 426 с.

36. Волобуєв А. Ф. Розслідування і попередження розкрадань майна в сфері підприємництва : навч. посіб. / за ред. О. М. Бандурки. Харків : Рубікон, 2000. 272 с.

37. Воробей О. В., Янович Д. А. Підробка підписів за допомогою технічних прийомів та її симуляція: особливості комплексного дослідження. *Теорія та практика судово-експертної діяльності: матеріали VIII Міжвідомчої конференції (27 листопада 2019 року)*. Київ, 2019. Національна академія внутрішніх справ, Навчально-науковий інститут № 2. С. 111-114.

38. Гончаренко В. Г., Курдюков В. В., Легких К. В. Спеціальні знання: генезис, предмет, рівні, форми використання в доказуванні. *Вісник Академії адвокатури*. 2007. Вип. 9. С. 22-32.

39. Гора І. В., Іщенко А. В., Колесник В. А. Криміналістика: Посіб. для підготов. до іспитів. 2-евид., допов. та переробл. Київ : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2004. С. 143.

40. Гордієнко М.С., Волошин О.Г. Поняття та сутність спеціальних знань на стадії досудового розслідування. *Теорія та практика судово-експертної діяльності: матеріали VIII Міжвідомчої конференції (27 листопада 2019 року)*. Київ, 2019. Національна академія внутрішніх справ,

Навчально-науковий інститут № 2. С. 45-48

41. Гуменський О. А. Використання спеціальних знань у кримінальному та адміністративному судочинстві *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб.* / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: Д. В. Журавльов (голов. ред.), О. Г. Рувін (заст. голов. ред.) та ін. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. Вип. 66. С. 116-127 URL: <https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2021/04/Humenskyi.pdf>

42. Гуріна Д. П. Експертна профілактика під час проведення економічних досліджень // *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення: матер. наук.-практ. конф. (м. Київ, 25 березня 2016 р.)*. Київ, 2016. Ч. 2. С. 95–98.

43. Даніч Є. О. Використання спеціальних знань під час проведення слідчого експерименту: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09, Національна академія внутрішніх справ Київ, 2019. 238 с.

44. Данышин М.В. Класифікація способів приховування злочинів у криміналістиці: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / НЮА ім. Я. Мудрого. Х., 2000. 18 с.

45. Дараган В.В. Оперативно-розшукова протидія злочинам у сфері державних закупівель: проблеми теорії та практики: монограф. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 352 с.

46. Дараган В. В. Протидія злочинам у сфері державних закупівель підрозділами Департаменту захисту економіки Національної поліції України: монограф. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2017. 224 с.

47. Демидова Є. Є. Тактика допиту обізнаних осіб : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого". Харків, 2013. 20 с.

48. Державне бюро розслідувань . URL : <https://dbr.gov.ua/>

49. Деякі питання здійснення оборонних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану, регламентовані Постановою КМУ від 28 лютого 2022 року № 169 URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/169-2022->

%D0%BF#Text

50. Деякі питання отримання, використання, обліку та звітності благодійної допомоги Постанова КМУ від від 05.03.2022 № 202-2022-п
URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-2022-%D0%BF/ed20220305#Text>

51. Діденко В. Л. Використання спеціальних знань при розслідуванні кримінальних правопорушень у бюджетній сфері: дис... канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.09 (081 – Право). Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2024. 236 с

52. Доліновський Ю. С. Особливості виявлення та розслідування злочинів, що вчиняються під час здійснення публічних закупівель у сфері охорони здоров'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2018. 258 с.

53. Дондик Н.Я. Спеціальні бухгалтерські знання та їх застосування під час розкриття та розслідування бухгалтерських злочинів: монографія. К.: Атіка, 2007. 144 с.

54. Експертизи в судочинстві України: наук.-практ. посібник за ред. Гончаренко В. Г., Гора І. В., К.: Юрінком Інтер, 2015. 504 с.

55. Європейська мережа інститутів судової експертизи ENFSI
https://enfsi.eu/wp-content/uploads/2016/09/151021_enfsi_constitution.pdf

56. Запотоцький А.П., Вознюк А.А., Кучменко С.В. Розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем у сфері будівництва: метод. рек. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 78 с.

57. Камишанський О. Ю. Особливості методики розслідування розкрадань бюджетних коштів на підприємствах вугільної промисловості : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 281 с.

58. Кахнич К. О.Актуальні питання призначення та проведення судової почеркознавчої експертизи під час розслідування кримінальних правопорушень у сфері економіки. С. 152-154. DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-293-0-40>

59. Клименко Н. І. Несудова експертиза, або експертиза соціуму / Н. І.

Клименко // Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. – 2014. – Вип. 14. – С. 424-429. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trsek_2014_14_62.

60. Клименко Н. І. Питання реформування інституту судової експертизи в КПК України. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики : Матеріали IV міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 95-річчю з дня народження професора М.В. Салтевського (м. Одеса, 2 листопада 2012 року)*. Одеса : Фенікс 2012. С. 356-359

61. Клименко Н. І. Судова експертологія: курс лекцій: навч. посіб. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. 528 с.

62. Ковальов К. М. Генезис документа як засади криміналістичного документознавства та об'єкта дослідження в технічній експертизі давності документа *Криміналістичний вісник • № 2 (36), 2021*. С. 31-43. DOI: 10.37025/1992-4437/2021-36-2-31

63. Компанець Є.М. Участь спеціаліста у кримінальному провадженні про порушення прав інтелектуальної власності. *Часопис Київського університету права*. 2020/2. С.318-323.

64. Коновалова В. О. Вбивство: мистецтво розслідування : монографія. Київ : Факт, 2001. 311 с.

65. Коновалова В. О. Допит: Тактика і психологія. Харків : Консум, 1999. 157 с.

66. Коршикова Т. В. Розслідування шахрайств, учинених з використанням електронно-обчислювальної техніки: дис.... доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021. 255 с.

67. Коршенко В.А. Теоретичні та методичні основи судової телекомунікаційної експертизи : автореф. ... 2017. № 1 (9). 40 с.

68. Кривопуск О. Г. Розслідування злісного невиконання обов'язків по

догляду за дитиною або за особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування: дис. ... доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Дніпровський державний університет внутрішніх справ. – Дніпро, 2024.с.288

69. Кривокурс О.Г. Способи вчинення крадіжок з рухомого складу залізничного транспорту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. № 1 (Ювілейний). 2022. С. 328-334.

70. Криміналістика : підручник / [В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В.Пясковського. – 2-ге вид., перероб. і допов. – Харків : Право, 2020. – 752 с

71. Криміналістика: підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Дуфенюк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. – 3-тє вид., переробл. та допов. – Львів: ЛьвДУВС, 2016. – 948 с.

72. Криміналістика : підручник / за ред. В. В. Тіщенко. Одеса, 2017. 556 с.

73. Криміналістична техніка: навчальний посібник. За ред А.В. Кофанова. К.: КИЙ, 2009, 416 с.

74. Кримінальне право України. Загальна частина / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. 456 с.

75. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А.Ф. Волобуєв, М.В. Даньшин, А.В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярвої ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2018. – 384 с

76. Кримінальне право: навчальний посібник / за заг. ред. О. О. Дудорова та М. І. Хавринюка. Київ Ваіте. 2014.

77. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 02.04.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

78. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>

79. Кузьмічов В. С., Пиріг І. В. Використання спеціальних знань при

розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : монографія. Дніпропетровськ : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2008. 168 с.

80. Купріянова А.О., Бідняк Г. С. Проблемні питання підготовки спеціалістів-криміналістів *Актуальні проблеми кримінально-правового, кримінального процесуального та криміналістичного забезпечення протидії злочинності в сучасних умовах : матер.* Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Дніпро, 20 груд. 2024 р.). Дніпро : Дніпров. Держ. ун-т внутр. справ, 2024. С.35-37

81. Куриленко Д. Сутність та процесуальний стан ревізій й перевірок у кримінальному провадженні. *Національний юридичний журнал: Теорія та практика.* 2015. С. 144-147.
http://www.jurnaluljuridic.in.ua/archive/2015/2/part_2/31.pdf

82. Курман О.В. Використання спеціальних економічних знань на досудовому розслідуванні. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*, с. 238-241. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.03.43>

83. Лапта С.П. Правові та наукові основи використання судових експертиз при розслідуванні злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Х., 2006. 234 с.

84. Лисенко В. В. Криміналістичне забезпечення діяльності податкової міліції (теорія та практика) : монографія. Київ : Логос, 2004. 324 с.

85. Лисиченко В. К., Шумило М. Є. Проблеми правового регулювання положення та функцій спеціаліста при його участі в слідчих діях та судовому засіданні. *Вісник Дніпропетровського університету. Правознавство.* Дніпропетровськ. 1995. Вип. 2. С. 86-98.

86. Лопата О. А. Міжнародне співробітництво експертної служби МВС України : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. 2017. С. 17.

87. Матеріали кримінального провадження № 12017170240001919 від 26.12.2017

88. Матеріали кримінального провадження, що внесене до ЄРДР за

№12017040480000267 від 07.06.2017 року

89. Матусовский Г. А. Проблемы развития криминалистической профилактики. Актуальные проблемы криминалистики : материалы Міжнар. науково-практ. конф., 25–26 вер. 2003 р. Харків : Харків. нац. ун-т внутр. справ, 2003. С. 38–41.

90. Методика судово-почеркознавчої експертизи (Загальна частина) / ДНДЕКЦ МВС України; уклад.: Ковальов К.М., Меленевська З.С., Шпакович Н.Г. К., 2008 (код державної реєстрації № 1.1.54 від 06.02.2009).

91. Методичні рекомендації слідчим органів прокуратури щодо розслідування кримінальних справ про найбільш розповсюджені службові злочини, вчинені у сфері економіки

92. Національне антикорупційне бюро України URL <https://nabu.gov.ua/>

93. Найдъон Я. Поняття та класифікація віртуальних слідів кіберзлочинів. Підприємництво, господарство і право. 2019. № 5. С. 304–307.

94. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 11-те вид., переробл. та допов. – Київ :ВД «Дакор», 2019. – 1384 с

95. Науменко С. М. Зміст та особливості повноважень експертів як суб'єктів взаємодії з правоохоронними органами. *Теорія та практика судової експертизи і криміналистики* № 20 С. 207-215. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.2.2019.15>

96. Национальный институт криминалистики и криминологии в Бельгии <https://incc.fgov.be/international>

97. Нечитайло В. А. Особливості проведення окремих видів судових експертиз під час досудового розслідування злочинів, пов'язаних з нецільовим використанням бюджетних коштів. Науково-практичний журнал «Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)». № 2 (30). 2013. С. 269-278.

98. Нидерландский институт судебной экспертизы

<https://www.forensicinstitute.nl/>

99. Ольховенко С. І., Юсупов В. В. Окремі питання взаємодії експертів-криміналістів та інспекторів-криміналістів, їх адаптація в умовах реформування системи МВС УКРАЇНИ. – 2016. С. 18-21

100. Осадчий Б. В. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: кримінологічна характеристика та протидія : дис...доктора філос.; Національний університет «Одеська юридична академія» – Одеса, 2023. 226 с.

101. Осика І. М. Розслідування підроблення документів та їх використання у сфері підприємництва : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09; Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2006. 254 с.

102. Павлова Н.В. Теоретичні засади методики розслідування шахрайства, пов'язаного з відчуженням об'єктів нерухомого майна громадян: монографія / Н.В. Павлова, Д.А. Птушкін, К.О. Чаплинський. – Дніпро: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2019. – 190 с

103. Патик А. А. Взаємодія слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті та розслідуванні майнових злочинів: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність». К., 2011. 17 с.

104. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

105. Пиріг І. В. Фіксація результатів дослідницької діяльності спеціалістів на місці події. Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. Київський НДІ судових експертиз; редкол.: О. Г. Рувін (голов. ред.) та ін. К., 2020. Вип. 65. С. 220-229. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.21>.

106. Пиріг І. В., Бідняк Г. С. Використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів : навчальний посібник. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т

внутр. справ, 2019. 140 с.

107. Пиріг І.В., Бідняк Г.С. До питання допустимості висновків економічної експертизи Актуальні питання призначення та проведення судових економічних експертиз в сучасних умовах : зб. мат-лів Всеукр. наук.-практ. конф. (12 груд. 2024 р.). Дніпро : Біла К. О., 2024. С. 26-30

108. Пиріг І. В., Приходько В. О. Криміналістичні обліки: проблеми класифікації. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики : зб. наук. пр. / редкол.: О. М. Ключев, В. Ю. Шепітько та ін. Харків : Право, 2021. Вип. 23. С. 45—60. DOI: <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.03>.

109. Пиріг І. В., Прокопов С. О. Можливості використання криміналістичних обліків під час розслідування кримінальних правопорушень. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. 2023. № 1 (122). С. 245-251. DOI: [10.31733/2078-3566-2023-1-245-251](https://doi.org/10.31733/2078-3566-2023-1-245-251)

110. Пиріг І. В., Шинкаренко І. Р. Принципи судової експертизи. *Теорія і практика судової експертизи та криміналістики: збірник наукових праць*. Вип. 18. Х.: Право, 2018. С. 221-230. DOI <https://doi.org/10.32353/khrife.2018.24>

111. Пиріг І. В. Поняття та зміст експертної діяльності органів внутрішніх справ. *Право України*. 2011. № 1. С. 255-261.

112. Пиріг І. В. Теоретико-прикладні проблеми експертного забезпечення досудового розслідування : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2015. 432 с.

113. Плетенець В. М. Використання можливостей інформаційного забезпечення в подоланні протидії досудовому розслідуванню. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ: Науковий журнал. 2022. № 1 (120). С. 239-244.

114. Плетенець В.М. Слідова картина як елемент криміналістичної характеристики завідомо неправдивих повідомлень про загрозу безпеці громадян, знищення чи пошкодження об'єктів власності. *Науковий вісник*

Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ України. 2008. №4(40). 2008. С. 342-349.

115. Погорецький М. А., Вакулік О. О., Сергєєва Д. Б. Розслідування економічних злочинів : навч. посіб. / за ред. М. А. Погорецького. Київ : Дакор, 2014. 176 с.

116. Полтавський А. О. Щодо необхідності унормування дефініції «докладність опису досліджень у висновку експерта Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб. / Київський НДІ судових експертиз; редкол.: Д. В. Журавльов (голов. ред.), О. Г. Рувін (заст. голов. ред.) та ін. – Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. – Вип. 66. – С. 127-137

117. Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012>.

118. Приходько Д.С. До питання залучення спеціалістів під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

119. Приходько Д.С. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: інтернаціональний підхід. *Держава та регіони. Серія Право.* 2022. № 2 (76). С. 305–311.

120. Приходько Д.С. Залучення судового експерта для проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень,

кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 538–541.

121. Приходько Д.С. Залучення фахівців органів державного фінансового контролю до розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 202–206.

122. Приходько Д.С. Окремі питання побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, в умовах запровадженого воєнного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

123. Приходько Д.С. Підвищення ефективності проведення огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 365–370. (Республіка Польща).

124. Приходько Д.С. Підготовка порівняльного матеріалу для проведення почеркознавчої експертизи за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Юридична наука*. 2020. № 3. Том 2. С. 188–191.

125. Приходько Д.С. Пошук змісту принципів дидактики у контексті проблеми національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 67–69.

126. Про затвердження Інструкції з організації проведення та оформлення експертних проваджень у підрозділах Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України / Наказ МВС №591 від 17.07.2017. – Офіційний вісник України від 19.09.2017 – 2017 р., № 73, стор. 24, стаття 2254, код акта 87219/2017.

127. Про затвердження Інструкції з організації функціонування криміналістичних обліків Експертної служби МВС України. Наказ МВС України від 10.09.2009 р. № 390. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0963-09#Text>.

128. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : наказ Міністерства юстиції України від 8 жовт. 1998 р. № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

129. Про затвердження порядку взаємодії органів Державної контрольно-ревізійної служби, органів прокуратури, внутрішніх справ, СБУ: Наказ Головного КРУ, МВС, СБУ, Генпрокуратури № 346/1025/685,53 від 19.10.2006. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1166-06>.

130. Про затвердження Порядку взаємодії між Державною аудиторською службою України та Національним антикорупційним бюро України з питань проведення, реалізації результатів деяких заходів державного фінансового контролю та залучення спеціаліста <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1536-21#Text>.

131. Про затвердження Порядку проведення інспектування Державною аудиторською службою, її міжрегіональними територіальними органами: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.04.2006 р. N 550-2006-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/550-2006-%D0%BF>.

132. Про оборонні закупівлі: Закон України від 10.09.2022 № 808-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20/ed20220910#Text>.

133. Про основні засади здійснення державного фінансового контролю в Україні : Закон України від 26.01.1993 № 2939-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-12>.

134. Про публічні закупівлі : Закон України від 19 квіт. 2020 р. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>.

135. Про судову експертизу в кримінальних і цивільних справах:

постанова Пленуму від 30 травня 1997 року № 8 «

136. Про судову експертизу Закон України Редакція від 01.01.2021 № 4038-XII <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4038-12#Text>

137. Публічний звіт за 2023 рік Основні результати діяльності Державної аудиторської служби України, її міжрегіональних територіальних органів https://dasu.gov.ua/attachments/e12078b6-9c59-465c-8af7-3c2cbe78df4b_%D0%9F%D0%A3%D0%91%D0%9B%D0%86%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%98%CC%86_%D0%97%D0%92%D0%86%D0%A2_2023_.pdf.

138. Пчеліна О. В. Тактичні особливості огляду документів при розслідуванні злочинів у сфері службової діяльності. Право і суспільство. 2015. № 1. С. 248-255

139. Пчеліна О. В. Теоретичні засади формування та реалізації методики розслідування злочинів у сфері службової діяльності: автореф. дис. докт. юрид. наук: 12.00.09. ХНУВС. Харків. 2017. 40 с.

140. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі) : підручник. Київ : Кондор, 2006. 588 с

141. Семенов В.В. Спеціальні знання при розслідуванні злочинів (зміст, організація, використання: дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2006. 212 с.

142. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ, 1985. 966 с.

143. Словник української мови online. томи 1-11. URL: <https://services.ulif.org.ua/expl/Entry/index?wordid=140240&page=478>

144. Словник. Портал української мови та культури URL: <https://slovnyk.ua/>.

145. Статистика. Офіс Генерального Прокурора. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika>

146. Степанюк Р. Л. Теоретичні засади методики розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.09. Харків, 2012. 491 с.

147. Столітній А. В. Електроний висновок експерта в кримінальному провадженні *Криміналістика і судова експертиза*. Випуск 64 С. 102-111. DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2019.64.07>.

148. Таранова А. М. Використання спеціальних знань при розслідуванні неналежного виконання професійних обов'язків медичним або фармацевтичним працівником: дис. ... канд. юрид. наук. Київ. 2020. 228 с.

149. Татарнікова Т. О. Експертні дослідження матеріалів та засобів цифрового звукозапису: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2016. 238 с.

150. Татарнікова автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Т. О. Татарнікова; Нац. акад. внутр. справ. - Київ, 2016. - 23 с. Т. О. Експертні дослідження матеріалів та засобів цифрового звукозапису :

151. Тимчишин А.М. Спеціальні знання у кримінальному процесі України: теорія та практика: дис...доктора юрид. наук. Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький, 2023, 438 с.

152. Тіщенко В. В., Белік Л. С., Самойленко О. А., Тіщенко Ю. В. Щодо сутності та правової природи судової експертизи у кримінальному провадженні. *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб.* ; редкол.: Д. В. Журавльов (голов. ред.), О. Г. Рувін (заст. голов. ред.) та ін. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. Вип. 66. С. 6-14

153. Ухвала Верховного Суду від 06.03.2018 у справі № 243/6674/17-к: URL: <https://taxlink.ua/ua/court/uhvala-verhovnogo-sudu-vid-06032018-u-spravi-243667417-k>

154. Участь спеціаліста у проведенні слідчих (розшукових) дій під час розслідування корупційних злочинів [Текст] : метод. рек. / Б. Б. Теплицький, О. М. Шрамко, В. В. Юсупов. – Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. – 68 с

155. Філіпенко Н. Є. Кримінологічна діяльність судово-експертних установ України : монографія. Харків : Коллегіум, 2020. 392 с.

156. Фінансово-економічний словник : словник-довідник / кол. авт. : Юнін О. С., Круглова О. О., Савельєва М. О. та ін. – Дніпро : Видавець Біла К. О., 2018. – 164 с.

157. Харкевич Ю. І. Криміналістична методика розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із державним фінансуванням галузі охорони здоров'я в умовах пандемії. : дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 –Право. Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2024.с. 213

158. Хахановський В. Г. Деякі терміни та поняття в криміналістиці, що утворилися останнім часом в результаті інтеграції наукових знань. *Криміналістика і судова експертиза: міжвідом. наук.-метод. зб.* ; редкол.: Д. В. Журавльов (голов. ред.), О. Г. Рувін (заст. голов. ред.) та ін. Київ : Видавництво Ліра-К, 2021. Вип. 66. С. 31-37

159. Хижняк Є. С. Тактичні прийоми проведення слідчого огляду документів. Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. 2017. № 3. С. 207–211.

160. Цимбал П. В. Антонюк А. Б., Кузьменко О. В., Омельчук Л. В., Тимошенко О.А. Судово-експертна діяльність в Україні: навчальний посібник. Київ : ПВНЗ «Європейський університет», 2024. 188 с.

161. Цуцкірідзе М.С., Пчеліна О.В., Гайду С.В., Романюк В.В., Дрозд В.Г. Бурлака та ін. Алгоритм дій працівників органів досудового розслідування щодо накладення арешту на електронні активи, одержані злочинним шляхом, Науково-практичний посібник. Київ : 7БЦ, 2021. 90 с.

162. Чаплинський К.О. Тактика проведення окремих слідчих дій: монограф. Д.: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2006. 308 с., іл

163. Чаплинський К. О. Тактичне забезпечення проведення слідчих дій : монограф. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ; Ліра ЛТД, 2010. 560 с. Чаплинський 2011

164. Чаплинський К. О., Березняк В. С., Павлова Н. В. Концептуальні засади методики розслідування кримінальних правопорушень у сфері нерухомості: теорія та практика : монографія Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 352 с.

165. Чернявський С. С. Фінансове шахрайство: методологічні засади

розслідування : монографія. Київ : Хай-Тек Прес, 2010. 624 с

166. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів: теоретичний та емпіричний рівні дослідження : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.

167. Черноус Ю. М., Лопата О. А. Правові засади міжнародного співробітництва у сфері судово-експертної діяльності. Криміналістичний вісник. 2016. № 1 (25). С. 6–12.

168. Шевченко О. В. Використання спеціальних товарознавчих знань під час досудового розслідування : дис. ... канд.. юрид. наук: 12.00.09 / Національна акад. внутр. справ. Київ, 2017. 317 с.

169. Шендрік Ю. Деякі проблемні питання призначення ревізії та використання її висновків у кримінальному провадженні. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 2. С. 349-356. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-349-356

170. Шепітько В. Ю. Криміналістика. 2-ге вид., переробл. і допов. К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. 728 с.

171. Шепітько В. Ю. Судова експертиза та судово-експертна діяльність: погляд крізь призму думок експертів. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. Вип. 1 (30). (2023). С. 12-22. DOI: 10.32353/khrife.1.2023.02.

172. Шепітько В. Ю., Коновалова В. О. , Журавель В. А. та ін. Розслідування злочинів у сфері господарської діяльності: окремі криміналістичні методики: Монографія. Кол. авторів;; за ред. В. Ю. Шепітька. Х.: Право, 2006. 624 с.

173. Щербаковский М. Г. Судові експертизи : навч.-теорет. посібник. Харків : Еспада, 2005. 544 с.

174. Щербаковский М.Г. Судова експертологія: навчальний посібник.. Х.: Вид-во Харк. нац. ун-ту внутр. Справ, 2008.

175. Щербаковский М. Г. Проведення та використання судових експертиз у кримінальному провадженні : монографія. Харків : 2015. 560 с.

176. Щербаковський, М. Г. (2021). Стандарт достовірності висновку експерта у кримінальному процесі. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*, 3/25. Харків: ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» С. 21-39

177. Юрчишин В. Д. Висновок експерта як джерело доказів у кримінальному процесі України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, Івано-Франківськ, 2007. 227 с.

178. Юсупов В.В. Форми та види взаємодії слідчого з експертом у кримінальному провадженні Редакційна колегія, 2021. С. 280-282

179. Яремчук В. О. Залучення спеціаліста до проведення слідчих дій (організація і тактика): автореф. дис. ...канд. юрид. наук за спеціальністю 12.00.09, Національний юридичний університет ім. Ярослава Мудрого Міністерства освіти і науки України, Харків, 2014, 21 с.

180. Ярошенко Р.В. Розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою: дис. на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 –Право. Дніпровський державний університет внутрішніх справ, Дніпро, 2024. с. 242

181. Ярошенко Р.В. Сучасні способи привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем, учиненого організованою групою. *Юридична наука*. 2019. № 5. Том 2. С. 89–94.

182. Chornous Yu., Pylypenko S., Vakulyk O., Bidniak H., Ostapchuk A. Current Challenges of International Cooperation In The Area Of Human Trafficking Countering. *International Journal of Advanced Science and Technology*. 2020. Vol. 29. No. 8s. P. 2344–2353. URL: <http://sersc.org/journals/index.php/IJAST/article/view/14709>.

183. Constantin I. GLIGA. Similarities and differences between the offence of embezzlement and the offence of abuse of office with relevant jurisprudential aspects. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov Series VII, Vol. 15(64)*

No. 2 – 2022. 271-282. DOI: <https://doi.org/10.31926/but.ssl.2022.15.64.2.17>

184. Gould N. Dispute resolution in the construction industry: an overview. Construction law seminar: introduction to the basics. 2004. 34 p. URL: <https://www.fenwickelliott.com//sites/default/files/ADR%201%20-%20Dispute%20Resolution%20In%20The%20Construction%20Industry.pdf>.

185. Monika Porwisz The Concept of Research on Economic Crime in the Context of the Research Task ‘Optimization of Evidence, Forensic and Operational Activities in Cases of Economic Crime From the Perspective of Law Enforcement Authorities’. Internal Security, January–June DOI: 10.5604/01.3001.0014.3186 <http://dx.doi.org/10.5604/01.3001.0014.3186>

186. Morenoff J. D., Sampson R. J., Raudenbush S. W. Neighborhood inequality, Collective efficacy, and the Spatial dynamics of urban violence. Criminology. 2001. 517 p. URL: <https://www.psc.isr.umich.edu/pubs/pdf/rr00-451.pdf>.

187. Oliestha Ageng Wicaksana and Umar Ma’ruf . Investigation of the Crime of Embezzlement in Property Jurnal Daulat Hukum: Volume 3 Issue 3, September 2020: 337 – 344.

188. Paul, A. A., & Yunusa , A. (2021). Forensic Accounting and Economic Stability in the Nigerian Public Sector: The Role of Economic and Financial Crime Commission. International Journal of Public Administration and Management Research , 4(3), 76-85. Retrieved from <https://journals.rcmss.com/index.php/ijpamr/article/view/529>

189. Pakulova Tetiana, Bidniak Hanna. International experience of using special knowledge in police activity. Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. Special Issue. 2022. № 1. C. 211-214. DOI 10.31733/2078-3566-2021-5-211-214

190. Pyrih Ihor. Characteristic of the further stage of the investigation of thefts from private houses. Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. Scientific Journal. 2022. Special Issue № 1 (120). P. 247- 252. DOI 10.31733/2078-3566-2022-5-247-252.

191. Pyrih, I., Sezonov, V., Yefimov, M., Oderiy, O., Novikov, V. Forensic Examination of Plastic Identification Documents. *Pakistan Journal of Criminology*, 2023, 15(2), P. 17–32 (SCOPUS). URL:

<https://www.pjcriminology.com/publications/forensic-examination-of-plastic-identification-documents/>

192. Russell G. Smith, Tony Oberman, and Georgina Fuller. Corruption of public officials by organised crime: understanding the risks, and exploring the solutions. 21 Jul 2020. 80–96 DOI: <https://doi.org/10.4337/9781789900910.00013>

193. Vakulyk O., Petrenko P., Kuzmenko Iu., Pochtovyi M., Orlovskiy R. Cybersecurity as a component of the national security of the state. *Journal of security and sustainability*. 2020. Vol. 9. № 3. DOI: [10.9770/jssi.2020.9.3\(4\)](https://doi.org/10.9770/jssi.2020.9.3(4)).

ДОДАТКИ

Додаток А

**Список публікацій здобувача за темою дисертації та відомості
про апробацію результатів дисертації**

*Наукові праці, в яких опубліковано основні
наукові результати дисертації:*

1. Приходько Д.С. Підготовка порівняльного матеріалу для проведення почеркознавчої експертизи за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Юридична наука*. 2020. № 3. Том 2. С. 188–191.

2. Приходько Д.С. Залучення судового експерта для проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 538–541.

3. Приходько Д.С. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: інтернаціональний підхід. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2 (76). С. 305–311.

4. Приходько Д.С. Підвищення ефективності проведення огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 365–370. (Республіка Польща).

5. Приходько Д.С. Залучення фахівців органів державного фінансового контролю до розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 202–206.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Приходько Д.С. Пошук змісту принципів дидактики у контексті проблеми національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 67–69.

7. Приходько Д.С. До питання залучення спеціалістів під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

8. Приходько Д.С. Окремі питання побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, в умовах запровадженого воєнного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

**Результати опитування 348 працівників правоохоронних органів
за напрямом дослідження**

№	ПИТАННЯ	%
1	Вкажіть Ваш вік: 21-25 років 25-30 років 30-35 років 35-40 років 40 років і більше	6 22 25 36 11
2	Вкажіть досвід практичної роботи: до 1 року від 1 до 3 років від 3 до 5 років від 5 до 10 років більше 10 років	4 12 17 29 38
3	Ваша освіта: вища юридична вища освіта за іншим профілем вища економічна	78 13,5 8,5
4	Чи брали Ви участь у розслідуванні привласнення, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем? так ні	100 0
5	Чи вважаєте Ви питання, що стосуються службової сфери достатньо складними для викриття вказаних кримінальних проваджень без належної підготовки та консультацій обізнаних осіб? так ні	74,2 25,8
6	Чи вважаєте Ви можливим формування доказової бази за окресленими складами кримінальних правопорушень без використання спеціальних знань (в т.ч. економічних)? так ні важко відповісти	0 100 0
7	Які форми спеціальних знань Ви використовували у кримінальних провадженнях окресленої категорії? призначення судової експертизи залучення спеціалістів відомчі перевірки консультації	100 87,2 56,4 86,4

	довідково-інформаційну допомогу обліки інше	57,5 34,2 9,8
8	Які види спеціальних знань Ви використовували? економічні почеркознавчі будівельно-технічні товарознавчі бухгалтерські комп'ютерно-технічні інші	78,4 67,2 46,7 47,1 57,8 62,3 11,4
9	Під час розслідування чи звертались Ви за допомогою до органів державного фінансового контролю для проведення: так ні складно відповісти	92,1 0 7,9
10	Чи використовували Ви результати Держаудитслужби у кримінальних провадженнях? ревізії фінансового аудиту державного моніторингу перевірки закупівель	89,3 11,6 15,4 9,7
11	У кримінальних провадженнях Ви залучали спеціаліста у яких слідчих (розшукових) діях: огляд документів огляд ЕОМ огляд місцевості обшук допит слідчого експерименту отримання зразків для проведення експертизи інші	83,1 73,6 12,2 67,2 9,3 19,7 27,1 5,2
12	Під час огляду переважно Ви: переписування реквізитів (найменування, дати та номери документів); привернуто увагу на спосіб виготовлення документів, наявність підписів, відбитків печаток, наявність трас та інших ознак від принтеру, ознак експлуатації, однорідність використаних барвників тощо	76,3 23,7
13	Під час огляду документів Ви проводили окреслену огляд документів: самостійно потребували допомоги вузьконаправлених фахівців	67,3 56,9

14	Для чого Ви залучали ІТ-спеціаліста під час обшуку: для правильного огляду і вилучення комп'ютерної техніки та інших технічних пристроїв; для попередження передачі даних співучасникам, їх знищенні; інше	78,9 56,7 15,3
15	Під час проведення обшуку слідчому необхідна допомога спеціаліста, пов'язана із: застосуванням спеціальної техніки для безперервної фіксації даної слідчої (розшукової) дії, фотофіксації пошуку документів, вилученні специфічних предметів, обладнання складання протоку та додатків до нього інше	92,3 66,1 86,7 41,6 38,1 9
16	В державних експертних установах призначались експертизи: судово-почеркознавчі експертизи експертизи технічного дослідження документів комп'ютерно-технічні телекомунікаційні судово-економічні товарознавчі будівельно-технічні	100 100 100 100 88 86 94
17	Які переваги призначення судових експертиз до приватних судових експертів: швидкість проведення дослідження більш ґрунтовне дослідження інше	100 0 0
18	Які недоліки Ви можете виокремити при зверненні до приватних судових експертів: попередня оплата експертних послуг тиск зі сторони захисту виток інформації, що має значення для розслідування формулювання вірогідних висновків інше	66,3 7,1 7,8 14,3 4,5
19	Чи виникали перешкоди під час призначення експертиз: невчасне виконання запит про додаткові матеріали нечіткі відповіді на поставлені запитання висновок у вірогідній формі повернення без виконання інше	28,4 52,3 14,6 21,3 9,6 11,4
20	Чи використовували Ви консультації обізнаних осіб в ході досудового розслідування: так, протягом всієї стадії так, під час призначення окремих видів ні, не потрібна	100 86 0

**Зведені дані
за результатами узагальнення вивчених 238 кримінальних проваджень
та судових рішень за напрямом дослідження**

№	Досліджувані питання	%
1	<p>Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем каліфіковано у сукупності із:</p> <p>ст. 358 «Підроблення документів, печаток, штампів та бланків, збут чи використання підроблених документів, печаток, штампів»</p> <p>ст. 366 «Службове підроблення»</p> <p>ст. 367 «Службова недбалість»</p> <p>ст. 368 «Прийняття пропозицій, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»</p> <p>інші</p>	<p>92,4</p> <p>34,6</p> <p>37,2</p> <p>24,1</p> <p>9,1</p>
2	<p>Окреслені кримінальні правопорушення вчиняються на суб'єктах господарювання форми власності :</p> <p>державної</p> <p>колективної</p> <p>приватної</p>	<p>49,2</p> <p>42,1</p> <p>10,2</p>
3	<p>Способи підготовки:</p> <p>умисне створення надлишків необхідних товарів</p> <p>підшукування співучасників;</p> <p>попередні домовленості з учасниками щодо сумісних протиправних дій;</p> <p>виготовлення документації (у т.ч. неправдивої)</p> <p>складання планів легалізації доходів отриманих протиправним шляхом</p> <p>інше</p>	<p>34,2</p> <p>58,7</p> <p>68,3</p> <p>89,2</p> <p>46,3</p> <p>13,6</p>
4	<p>Способи безпосереднього вчинення:</p> <p>складання фіктивних документів шляхом списання товарно-матеріальних цінностей;</p> <p>складання фіктивних договорів щодо закупівлі товарів, робіт чи послуг;</p> <p>безпідставні нарахування та виплата зарплатні та інших грошових виплат працівникам (як різновид цього способу – фіктивно працевлаштованим особам);</p> <p>безпідставне списання товарно-матеріальних цінностей з балансу підприємства;</p> <p>фіктивна закупівля товарно-матеріальних цінностей під авансові</p>	<p>24,6</p> <p>58,9</p> <p>46,1</p> <p>24,6</p> <p>23,7</p>

	звіти; перерахування коштів шляхом складання актів приймання-передачі виконаних робіт; складання фіктивних документів щодо передачі товарів третім особам.	35,8 32,9
5	Способи приховування : складання фіктивних актів інвентаризації, актів списання закуплених товарів, надмірного списання витратних матеріалів, актів знищення або втрати майна, утилізації нібито зіпсованого майна, інсценування їх крадіжки; відсутність майна, закупленого майна або коштів на рахунку; невиконані роботи, застосування невідповідних матеріалів інше	34,6 38,9 23,1 46,9 24,2 26,8 35,4 56,7 11,4
6	Типові сліди: матеріальні (в т.ч. документи) електронні або цифрові ідеальні або уявні сліди інші	100 89,5 67,8 11,2
7	Спеціаліст залучався для: безперервного відеозапису обшуку фотофіксації пошуку документів вилученні специфічних предметів, обладнання складання протоку та додатків до нього інше	92,3 66,1 86,7 41,6 38,1 9
8	Огляд документів: слідчими проводився самостійно залучались вузькопрофільні фахівці	67,3 56,9
9	Слідчі (розшукові) дії із залученими спеціалістами : обшук огляд документів огляд місцевості огляд предметів допит	100 78,4 11,9 36,6 9,3
10	Форми використання спеціальних знань у кримінальних провадженнях: залучення фахівців Держаудитслужби в якості спеціалістів; використання відомчих перевірок; залучення експерта для проведення судових експертиз; залучення спеціаліста при проведенні процесуальних дій;	35,7 78,3 100 86,9

	консультації обізнаних осіб; обліково-довідкова допомога	67,4 56,3
11	Підставою для початку досудового розслідування окреслених кримінальних правопорушень були: результати інспектувань (ревізій) матеріали оперативних співробітників заяви громадян інше	 22,7 56,1 2,1 9,1
12	Судові експертизи були проведені: Державним Науково-дослідним експертно-криміналістичним центром МВС України та його структурними одиницями Науково-дослідними інститутами судових експертиз Міністерства юстиції України Іншими державними експертними установами Приватними судовими експертами	56,2 23,2 11,5 9,1
13	Які види судових експертиз призначались: судово-економічна почеркознавча технічна експертиза документів товарознавча комп'ютерно-технічна телекомунікаційна будівельно-технічна інші	100 98,3 54,9 48,3 25,7 26,4 69,5 13,6
14	Як Ви відбирали експериментальні зразки: створювали умови, максимально наближені до виконання спірного тексту. не створювали спеціальні умови	56,7 43,3
15	У разі його розбіжностей висновка експерта з іншими матеріалами кримінального провадження: випадків було призначено повторну судову експертизу проведено допит свідків допит експерта під час судового засідання інші процесуальні дії	76,2 18,4 26,9 11,4
16	Втрата доказової значимості висновків судових експертиз: організаційно-процесуальні помилки нечіткість формулювань використання припущень неповнота досліджень необґрунтованість висновків	44,3 12,6 24,2 27,5 31,6

Результати опитувань 115-и осіб, які володіють спеціальними знаннями.

№	ПИТАННЯ	%
1	Ваш стаж роботи 1-3 роки 3-5 років 5-10 років 10-15 років 15-20 років понад 20 років	4 9 7 21 44 17
2	В якій установі Ви працюєте? Експертна служба МВС України експертна установа МЮ України приватний експерт інше	47,2 37,4 15,4 0
3	Чи проводили Ви експертні за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем дослідження? так ні важко відповісти	100 0 0
4	Чи доводилось Вам надавати консультації з приводу призначення чи особливостей проведення судових експертиз: так, в усній формі так, в письмовій формі ні важко відповісти	98 2 0
5	Чи доводилось Вам призупиняти проведення судової експертизи: так ні важко відповісти	100 0 0
6	Чи були випадки повернення матеріалів стороні-замовнику без виконання: так, через порушення строків надання додаткових матеріалів так, не отримано відповіді на клопотання про необхідність додаткових матеріалів	32,1 58,9

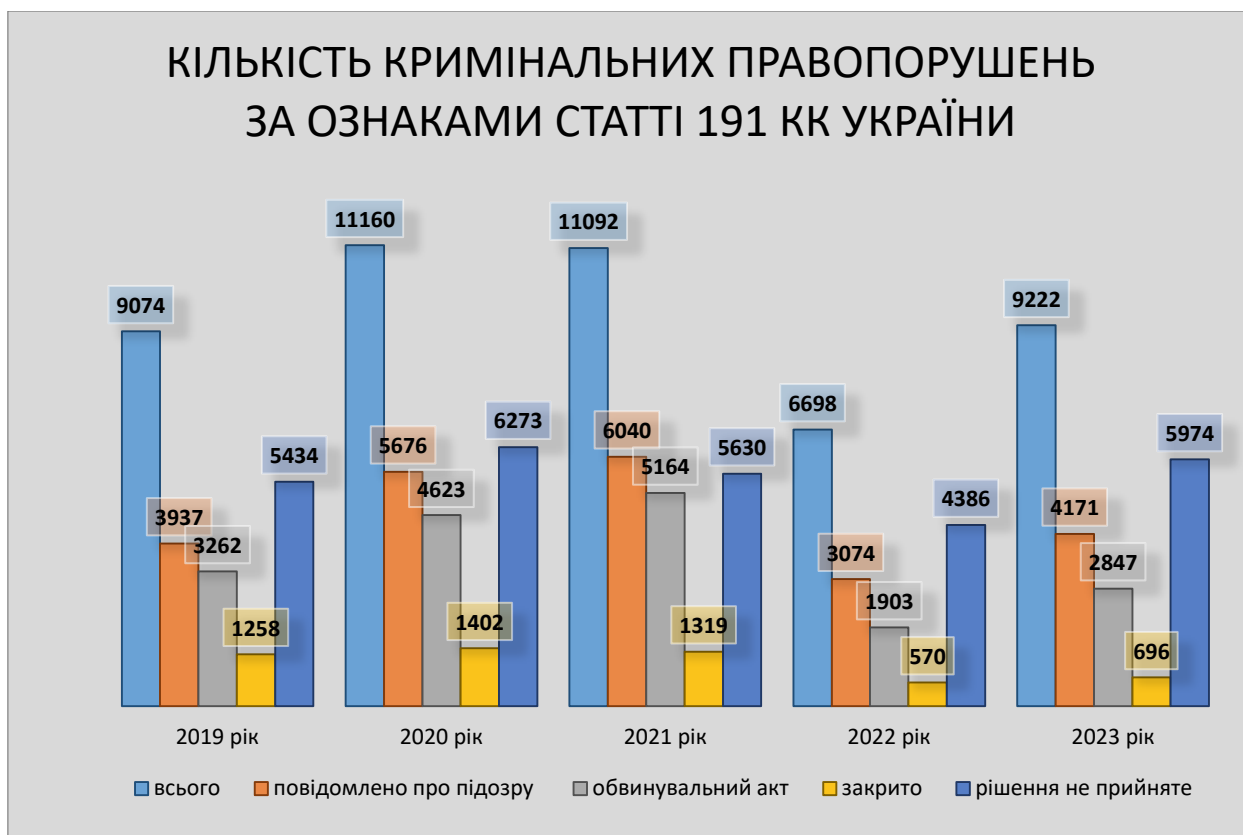
	поставлені завдання виходили за межі компетенції експерта інше	25,7 16,2
7	Які проблеми під час постановки питань Ви можете відзначити: питання потребували переформулювання; були поставлені питання, що не стосувалися конкретної ситуації; для вирішення всіх поставлених питань необхідні були додаткові матеріали; інше	42,3 36,9 14,5 6,3
8	У судово-почеркознавчих експертизах об'єктами дослідження зазвичай були: рукописи у вигляді коротких буквенних текстів рукописи у вигляді цифрових текстів підписи службових осіб інше	81,8 68,5 100 10,4
9	Серед об'єктів технічної експертизи документів можна визначити: відбитки печаток (штампів) друкований текст принтери штрихи, що перетинаються інше	90,2 71,4 9,5 25,1 12,3
10	Причини, що ускладнюють проведення ідентифікації відбитків печаток та штампів в пластикових документах: часткова втрата первинного змісту (потертості в місці розташування фотокартки, штрихи записів, розташованих в графах, краях документа) зображення зовсім неможливо було розпізнати внаслідок експлуатації; інше	47,2 13,6
11	Напрями удосконалення судово-експертної діяльності: використання сучасного обладнання під час проведення судових експертиз та програмних продуктів під час оформлення висновків експерта; використання можливостей штучного інтелекту, втім право остаточного рішення залишається за людиною; використання міжнародного досвіду в методиках проведення вітчизняних судових експертиз; приведення діяльності експертних установ до міжнародних стандартів, інше	86,4 27,9 56,3 67,1 13,5

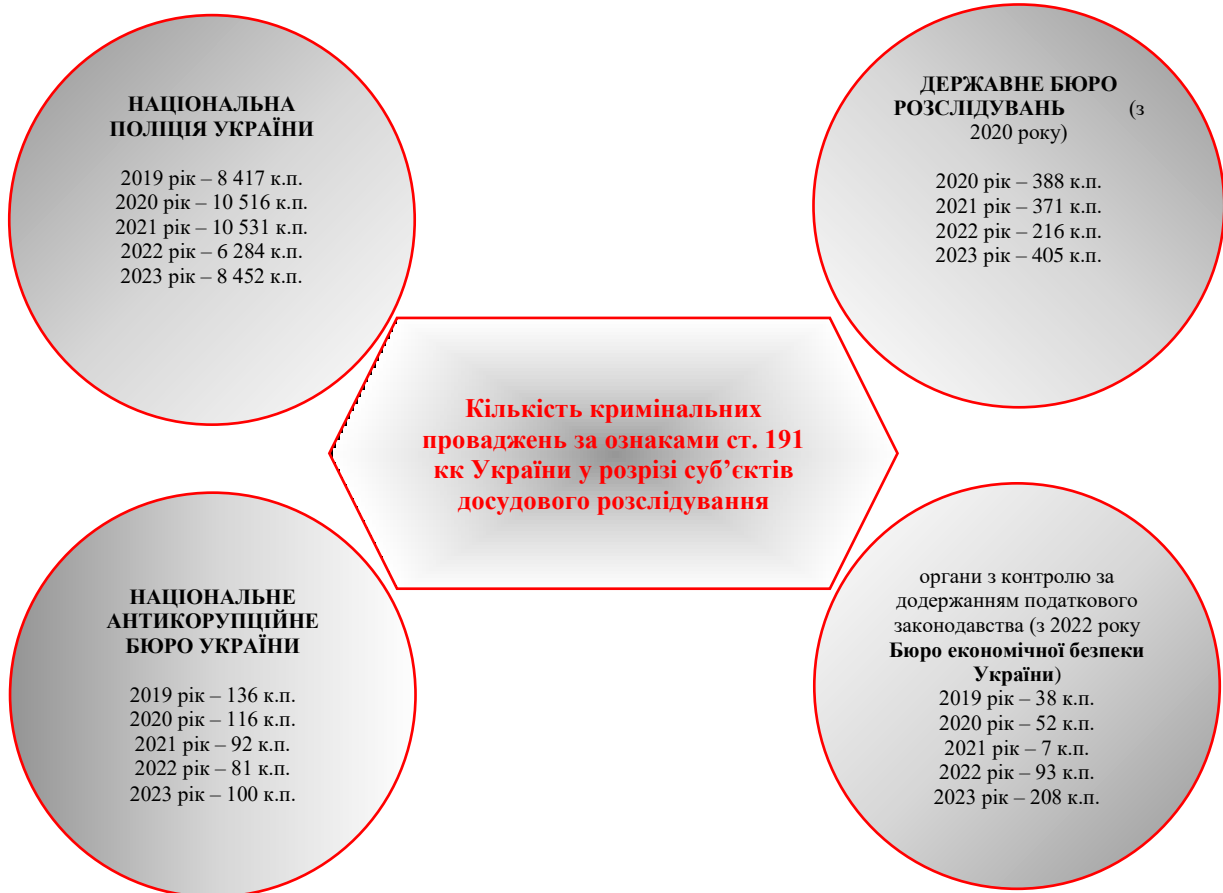

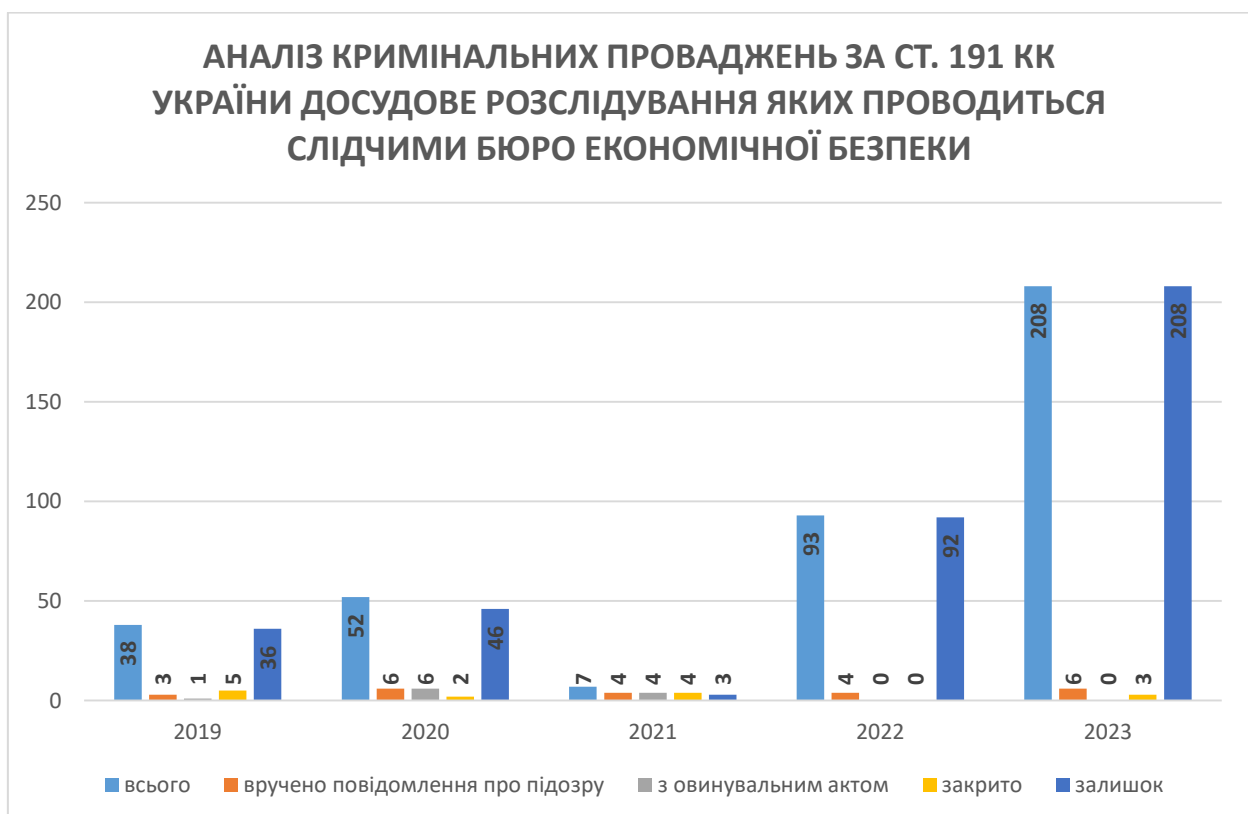
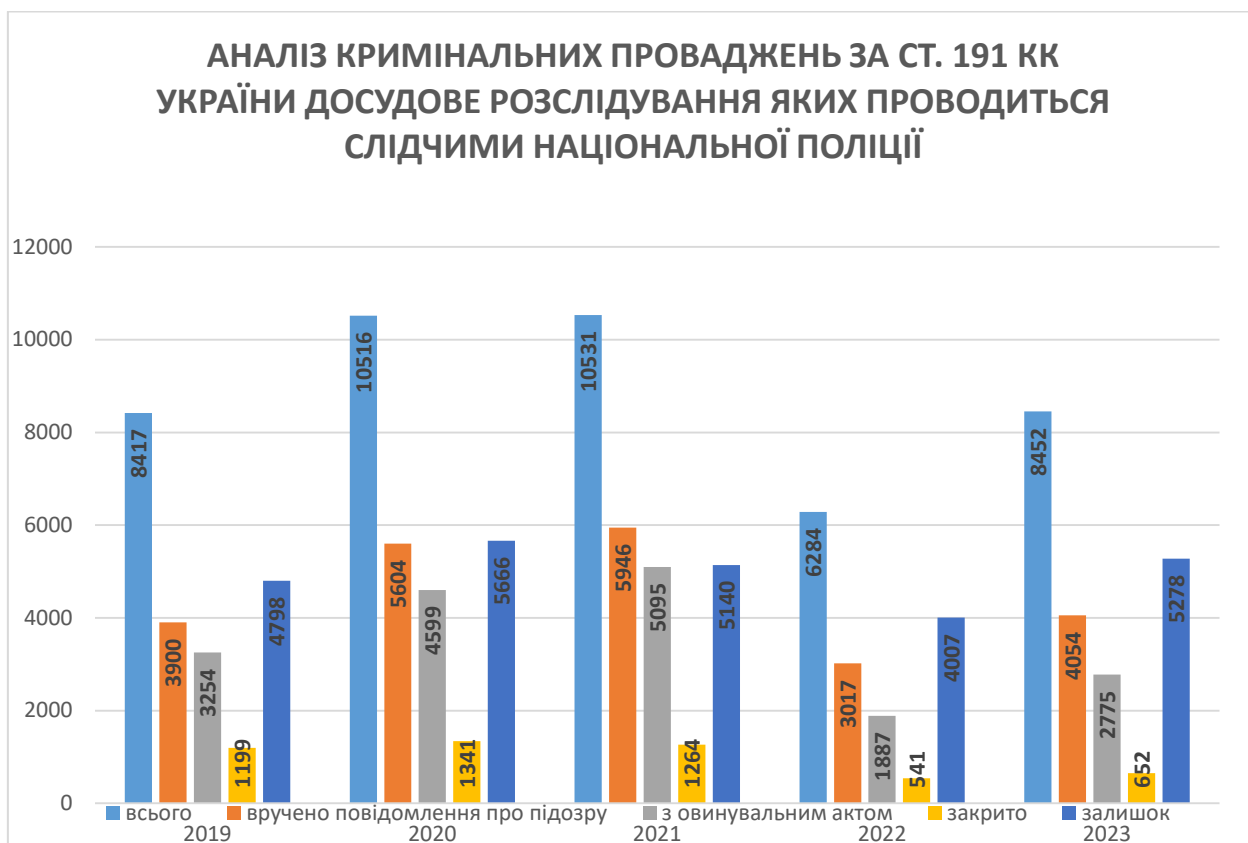
**Зведені дані
за результатами вивчення 150 висновків судових експертів
за кримінальними провадженнями досліджуваної категорії**

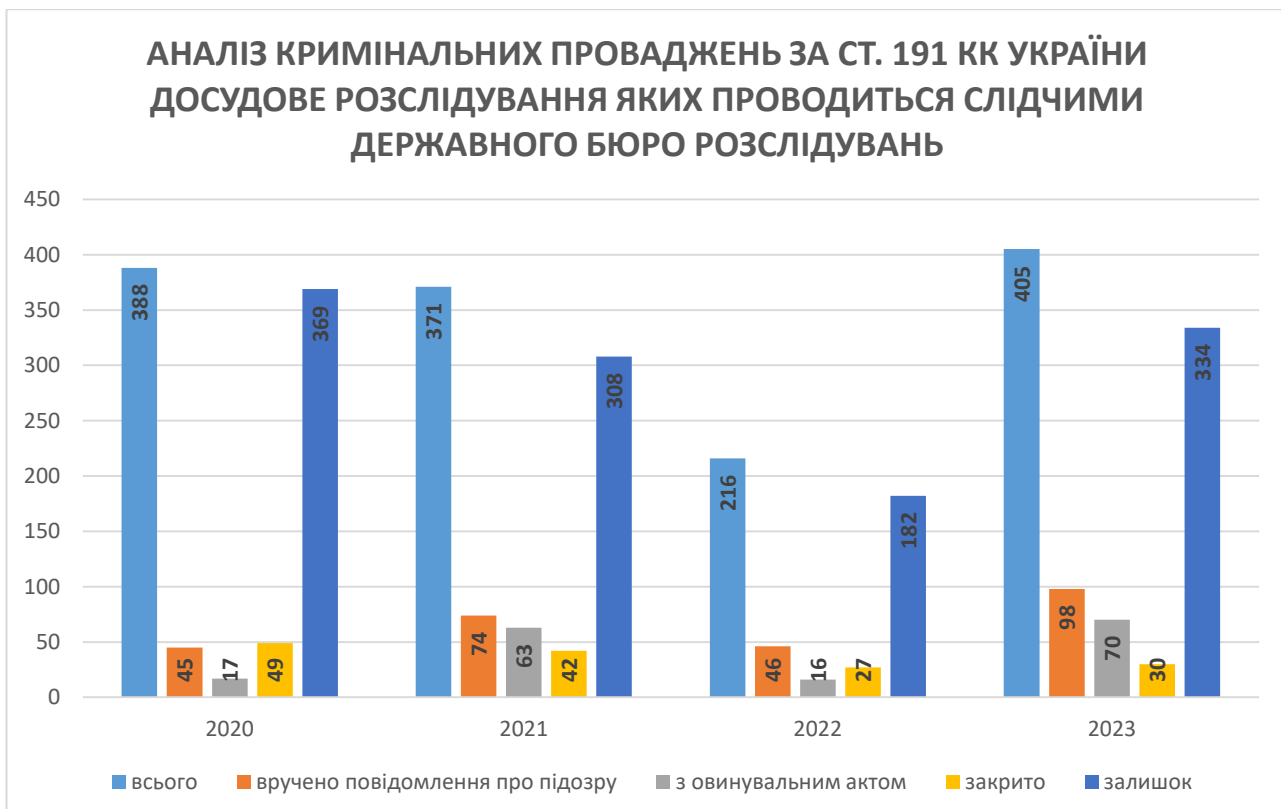
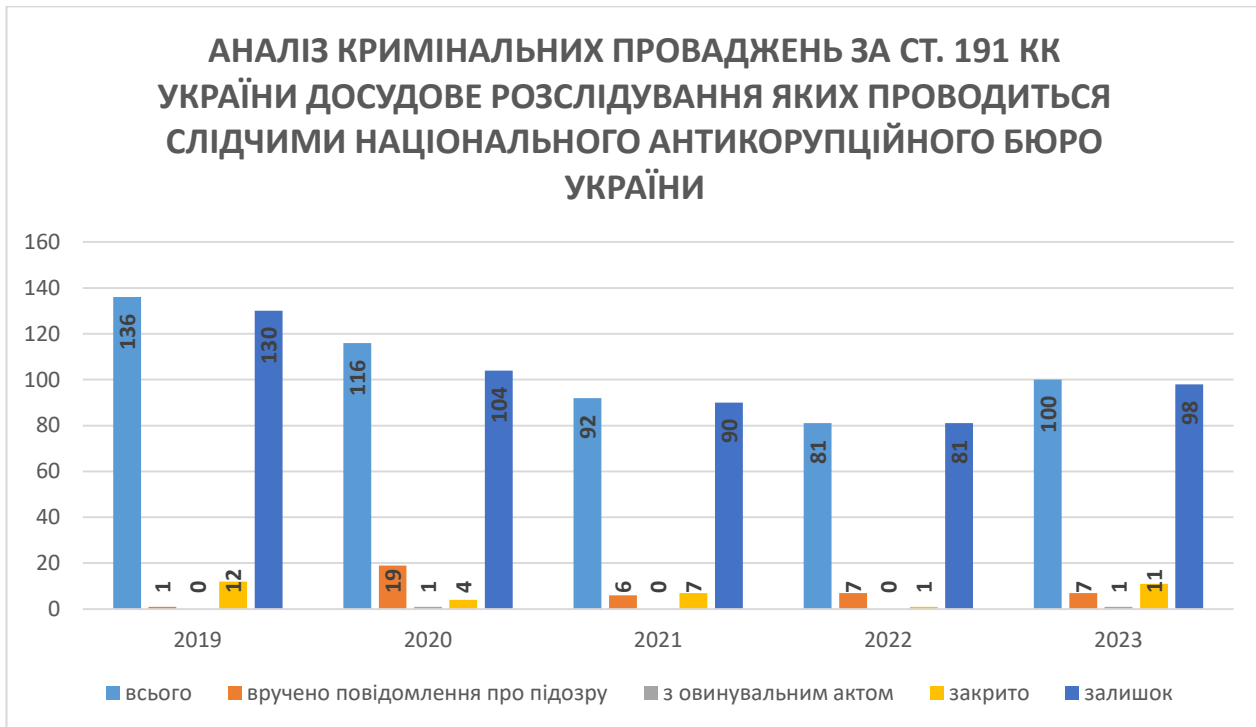
<i>№</i>	Досліджувані питання	%
1	Судові експертизи, що призначались під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: економічна товарознавча почеркознавча технічна експертиза документів комп'ютерно-технічна телекомунікаційна будівельно-технічна інші	99,8 38,3 94,9 58,3 28,2 29,6 39,5 15,4
2	За послідовністю призначення судові експертизи: первинні додаткові повторні	59,2 26,1 14,7
3	Експертні установи де були проведені судові експертизи: науково-дослідні експертно-криміналістичні центри інститути судових експертиз приватні експерти інші експертні установи	41,4 28,6 12,8
4	На дослідження судово-економічних експертиз було надано: первинні документи (договори, додаткові угоди, специфікації, проектно-кошторисна документація) матеріали діяльності оперативних підрозділів акти ревізії довідки спеціаліста інше	91,2 21,4 57,9 35,7 12,4
5	Об'єкти почеркознавчих експертиз: короткі буквенні тексти цифрові підписи від імені службових осіб	89,5 78,3 99,9
6	Об'єктами технічної експертизи документів: відбитки печаток (штампів)	87,2

	друкований текст принтери штрихи, що перетинаються інше	67,2 13,5 27,9 11,4
7	Причини визнання висновка експерта недопустимим доказом: порушення норм чинного законодавства України незаконно змінено статус судової експертизи неповнота та необґрунтованість нечіткі висновки порушення стадій проведення дослідження інше	
8	Виконання судової експертизи не було розпочато відразу через: Пов'язане із необхідністю уточнення вирішуваних завдань Неякісним порівняльним матеріалом Недостатньою кількістю порівняльного матеріалу інше	
9	Клопотання про необхідність додаткових зразків та матеріалів: було залишено без відповіді була отримана відповідь вчасно	34,7 65,3
10	Повернуто судову експертизу стороні-замовнику без виконання: через порушення строків надання додаткових матеріалів не отримано відповіді на клопотанням про необхідність додаткових матеріалів інше	17,9 70,7 11,4
11	Оцінка висновку експерта: Висновок визнано допустимим доказом Висновок визнано недопустимим доказом	69,7 30,3
12	Форма експертного висновку: категорійний ймовірний не можливо вирішити питання без виконання	47,8 21,3 9,7 21,2

Акти впровадження результатів дисертаційного дослідження

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор інституту права
та суспільних відносин
Відкритого міжнародного
Університету розвитку людини
«Україна»

Тетяна ФЕДОРЕНКО

« 11 » жовтня 2024 року

АКТ

Про впровадження в освітній процес та наукову діяльність Інституту права та суспільних відносин «Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» основних результатів дисертації Приходька Данила Станіславовича «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала комісія у складі:

- Голови:** заступника директора інституту права та суспільних відносин університету «Україна», кандидата юридичних наук, доцента Ізюта П.О.
- Членів комісії:** завідувача кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін інституту права та суспільних відносин університету «Україна» Фаста О.О.
доцента кафедри галузевого права та загальноправових дисциплін інституту права та суспільних відносин університету «Україна» Сердюка В.П.

Комісія склала цей акт з приводу того, що було розглянуто результати дисертаційного дослідження «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність, яке підготував здобувач Науково-дослідного інституту публічного права Приходько Данило Станіславович, у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах.

На підставі наукового дослідження підготовлено наукові статті та тези доповідей, зокрема:

Приходько Д.С. Підготовка порівняльного матеріалу для проведення почеркознавчої експертизи за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Юридична наука*. 2020. № 3. Том 2. С. 188–191.

Приходько Д.С. Залучення судового експерта для проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 538–541.

Приходько Д.С. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: інтернаціональний підхід. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2 (76). С. 305–311.

Приходько Д.С. Підвищення ефективності проведення огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 365–370. (Республіка Польща).

Приходько Д.С. Залучення фахівців органів державного фінансового контролю до розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 202–206.

Приходько Д.С. Пошук змісту принципів дидактики у контексті проблеми національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 67–69.

Приходько Д.С. До питання залучення спеціалістів під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

Приходько Д.С. Окремі питання побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, в умовах запровадженого воєнного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

Члени комісії дійшли висновку, що надані матеріали свідчать про належний науковий та практичний рівень розробки теми дисертаційного дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих законодавчих, наукових та емпіричних джерел, використовуються при підготовці науково-практичних рекомендацій та у системі підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних працівників Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість для науки кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності, а також були враховані відділом організації наукової роботи та навчально-методичним відділом Інституту права та суспільних відносин «Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна» при проведенні навчальних занять та наукових досліджень.

Голова комісії:

Члени комісії:

The image shows three handwritten signatures in blue ink. The top signature is the largest and most prominent, followed by a smaller one in the middle, and a third, smaller one at the bottom. The signatures are written in a cursive, somewhat stylized script.

Петро ІЗУЇТА

Олексій ФАСТ

Василь СЕРДЮК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор

Навчально-наукового інституту права

ПрАТ «Вищий навчальний заклад

«Міжрегіональна Академія управління персоналом»

доктор юридичних наук, професор

заслужений юрист України

Анатолій КИСЛИЙ

2023 року

АКТ

**впровадження в освітній процес і наукову діяльність
Навчально-наукового інституту права ПрАТ «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»
результатів дисертаційного дослідження**

Про впровадження в освітній процес і наукову діяльність ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» дисертаційного дослідження Приходька Д.С. «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

- голови: завідувача кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», доктора юридичних наук, професора Заросила В.О.
- членів комісії: заступника директора Навчально-наукового інституту права ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», кандидата юридичних наук, доцента Тимошенка Ю.П.
- професора кафедри правоохоронної та антикорупційної діяльності ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», доктора юридичних наук, доцента Козаченка О.І.
- відповідно до Положення про організацію освітнього процесу і наукової діяльності в ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія

управління персоналом» склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто матеріали дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Приходька Данила Станіславовича на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність у вигляді наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях та семінарах, зокрема:

Приходько Д.С. Підготовка порівняльного матеріалу для проведення почеркознавчої експертизи за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Юридична наука*. 2020. № 3. Том 2. С. 188–191.

Приходько Д.С. Залучення судового експерта для проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 538–541.

Приходько Д.С. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: інтернаціональний підхід. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2 (76). С. 305–311.

Приходько Д.С. Підвищення ефективності проведення огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3. С. 365–370.

Приходько Д.С. Пошук змісту принципів дидактики у контексті проблеми національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 67–69.

Приходько Д.С. До питання залучення спеціалістів під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

Приходько Д.С. Окремі питання побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, в умовах запровадженого воєнного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

Члени комісії дійшли висновку, що надані здобувачем Науково-дослідного інституту публічного права матеріали по кандидатській дисертації (фахові наукові статті та тези доповідей) свідчать про належний науковий, методологічний та практичний рівень розробки теми дисертаційного дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих законодавчих,

наукових та емпіричних джерел, відображені у науково-методичних матеріалах навчальних дисциплін з кримінального права, кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності для здобувачів вищої освіти бакалавра і магістра.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та можуть використовуватися в освітньому процесі та науковій діяльності ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом» при підготовці здобувачів вищої освіти.

Голова комісії:

Члени комісії:

Володимир ЗАРОСИЛО

Юрій ТИМОШЕНКО

Олександр КОЗАЧЕНКО

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор

Дніпровського державного
університету внутрішніх справдоктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України
полковник поліції

Олександр ЮНІН

06 2024 року

АКТ

**впровадження у наукову діяльність
Дніпровського державного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження**

Про впровадження у наукову діяльність Дніпровського державного університету внутрішніх справ результатів дисертаційного дослідження Приходька Д.С. «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

- голова комісії: т.в.о. начальника відділу організації наукової роботи Дніпровського державного університету внутрішніх справ, кандидата історичних наук, доцента Прошина Д.В.
- члени комісії: заступника директора ННІ права та підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, доцента Обшалова С.В.
професора кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Пирого І.В.
професора кафедри криміналістики та домедичної підготовки Дніпровського державного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Єфімова М.М.

відповідно до Пріоритетних напрямів наукових досліджень Дніпровського державного університету внутрішніх справ на 2023-2024 навчальний рік склала

цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Приходька Данила Станіславовича на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Основні результати дослідження використовуються у НДІДКР Дніпровського державного університету внутрішніх справ для подальшої розробки проблемних питань методики розслідування кримінальних правопорушень проти власності. Результати дисертації відображено у наукових публікаціях здобувача (статтях і тезах доповідей на конференціях):

Приходько Д.С. Підготовка порівняльного матеріалу для проведення почеркознавчої експертизи за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Юридична наука*. 2020. № 3. Том 2. С. 188–191.

Приходько Д.С. Залучення судового експерта для проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 538–541.

Приходько Д.С. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: інтернаціональний підхід. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2 (76). С. 305–311.

Приходько Д.С. Підвищення ефективності проведення огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 365–370. (Республіка Польща).

Приходько Д.С. Залучення фахівців органів державного фінансового контролю до розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2024. Випуск 4. С. 202–206.

Приходько Д.С. До питання залучення спеціалістів під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

Приходько Д.С. Окремі питання побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, в умовах запровадженого воєнного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

На основі проведеного аналізу комісія зробила висновок, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, відповідність спеціальності 12.00.09 та планам НДІДКР ДДУВС на 2023-2024 н.р., а також були враховані профільними кафедрами Дніпровського державного університету внутрішніх справ при проведенні науково-практичних заходів з актуальних питань застосування кримінального процесуального законодавства, проблем протидії протиправним діям у сфері власності та методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень, а також наукових досліджень на замовлення Головного Управління Національної поліції в Дніпропетровській області.

Голова комісії:

Денис ПРОШИН

Члени комісії:

Сергій ОБШАЛОВ

Ігор ПИРІГ

Микола ЄФІМОВ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Національної академії
внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
заслужений діяч науки і техніки
полковник поліції

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

2023 року

АКТ

**впровадження у науково-дослідну діяльність та освітній процес
Національної академії внутрішніх справ результатів
дисертаційного дослідження**

Про впровадження у науково-дослідну діяльність та освітній процес Національної академії внутрішніх справ основних результатів дисертаційного дослідження Приходька Данила Станіславовича на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Комісія у складі:

- голови: заступника начальника навчально-методичного відділу Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, капітана поліції Бистрицького Б.Ю.
- членів комісії: професора кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора, підполковника поліції Черноус Ю.М.
завідувача кафедри криміналістики та судової медицини Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента, капітана поліції Антощука А.О.

відповідно до Пріоритетних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2023-2024 навчальний рік склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження

здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук Науково-дослідного інституту публічного права Приходька Данила Станіславовича на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Основні результати дисертаційного дослідження Д.С. Приходька використовуються у НД і ДКР Національної академії внутрішніх справ для подальшої розробки проблемних питань використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем.

Основні результати дисертації відображено у наукових публікаціях здобувача наукового ступеня кандидата юридичних наук (статтях і тезах доповідей на конференціях):

Приходько Д.С. Підготовка порівняльного матеріалу для проведення почеркознавчої експертизи за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Юридична наука*. 2020: № 3. Том 2. С. 188–191.

Приходько Д.С. Залучення судового експерта для проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 538–541.

Приходько Д.С. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: інтернаціональний підхід. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2 (76). С. 305–311.

Приходько Д.С. Підвищення ефективності проведення огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 365–370. (Республіка Польща).

Приходько Д.С. До питання залучення спеціалістів під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

Приходько Д.С. Окремі питання побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, в умовах запровадженого воєнного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

Члени комісії дійшли висновку, що надані матеріали свідчать про належний науковий та практичний рівень розробки теми дисертаційного дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих законодавчих, наукових та емпіричних джерел, використовуються при підготовці науково-практичних рекомендацій та у системі підвищення кваліфікації слідчих та інших категорій практичних працівників Національної поліції та Міністерства внутрішніх справ України.

Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей Приходька Д.С. отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також були враховані профільними кафедрами Національної академії внутрішніх справ при проведенні наукових досліджень.

**Заступник начальника навчально-методичного відділу
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук
капітан поліції**

Богдан БИСТРИЦЬКИЙ

**Професор кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
підполковник поліції**

Юлія ЧОРНОУС

**Завідувач кафедри
криміналістики та судової медицини
Національної академії внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент
капітан поліції**

Андрій АНТОЩУК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор
Харківського національного
університету внутрішніх справ
заслужений юрист України
доктор юридичних наук, професор

Олександр МУЗИЧУК

2023 року

АКТ

**впровадження у науково-дослідну діяльність
Харківського національного університету внутрішніх справ
результатів дисертаційного дослідження Приходька Данила
Станіславовича «Використання спеціальних знань під час розслідування
привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання
службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та
криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність**

Комісія у складі:

- голови: завідувача кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Корнієнка В.В.
- членів комісії: професора кафедри криміналістики, судової експертології та домедичної підготовки факультету №1 Харківського національного університету внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Юхна О.О.
начальника відділу організації наукової діяльності та захисту інтелектуальної власності Харківського національного університету внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, доцента Абламського С.Є.

склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Приходька Данила Станіславовича на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність.

Основні результати дисертаційного дослідження Приходька Д.С. використовуються у науково-дослідницькій роботі Харківського національного університету внутрішніх справ з метою подальшої розробки проблемних

питань використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. Основні результати дисертації відображено у наступних наукових публікаціях здобувача, зокрема:

Приходько Д.С. Підготовка порівняльного матеріалу для проведення почеркознавчої експертизи за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Юридична наука*. 2020. № 3. Том 2. С. 188–191.

Приходько Д.С. Залучення судового експерта для проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 538–541.

Приходько Д.С. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: інтернаціональний підхід. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2 (76). С. 305–311.

Приходько Д.С. Підвищення ефективності проведення огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 365–370. (Республіка Польща).

Приходько Д.С. Пошук змісту принципів дидактики у контексті проблеми національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 67–69.

Приходько Д.С. До питання залучення спеціалістів під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

Приходько Д.С. Окремі питання побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, в умовах запровадженого воєнного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

Члени комісії дійшли висновку, що надані матеріали свідчать про відповідність спеціальності 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність; належний науковий, теоретичний та практичний рівень розробки дисертаційного дослідження на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем»; актуальність, вчасність і практичну значущість дослідження, ґрунтуються на достатній кількості опрацьованих законодавчих, наукових та емпіричних джерел, використовуються при підготовці науково-практичних

рекомендацій. Комісія вважає, що представлені наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також були враховані профільними кафедрами Харківського національного університету внутрішніх справ при проведенні наукових досліджень.

Голова комісії:

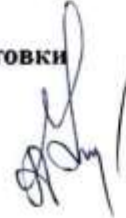
**завідувач кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ
кандидат юридичних наук, доцент**

Василь КОРНІЄНКО

Члени комісії:

**професор кафедри криміналістики,
судової експертології та домедичної підготовки
Харківського національного
університету внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор**

Олександр ЮХНО

**начальник відділу організації
наукової діяльності та захисту
інтелектуальної власності
Харківського національного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент**

Сергій АБЛАМСЬКИЙ

ЗАТВЕРДЖУЮ

Директор

Дніпропетровського НДЕКЦ МВС
кандидат юридичних наук, доцент

Володимир КОРОТАЄВ

2023 р.

АКТ

впровадження результатів дисертаційного дослідження у практичну діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС

Про впровадження у практичну діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС результатів дисертаційного дослідження Приходька Данила Станіславовича на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала комісія у складі:

Голови:	першого заступника директора Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Тетяни Ревякіної
Членів комісії:	т.в.о. заступника завідувача лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Геннадія Комизи завідувача сектору дактилоскопічного обліку лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Ольги Гейко старшого судового експерта лабораторії криміналістичних видів досліджень Дніпропетровського НДЕКЦ МВС Ірини Репешко

Комісія відповідно до Положення про організацію проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у системі МВС

України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15 травня 2007 року № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Приходька Данила Станіславовича на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 у вигляді фахових наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема:

Приходько Д.С. Підготовка порівняльного матеріалу для проведення почеркознавчої експертизи за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Юридична наука*. 2020. № 3. Том 2. С. 188–191.

Приходько Д.С. Залучення судового експерта для проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 538–541.

Приходько Д.С. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратаю майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: інтернаціональний підхід. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2 (76). С. 305–311.

Приходько Д.С. Підвищення ефективності проведення огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 365–370. (Республіка Польща).

Приходько Д.С. Пошук змісту принципів дидактики у контексті проблеми національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти: матер. Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро: ДДУВС, 2019. С. 67–69.

Приходько Д.С. До питання залучення спеціалістів під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

Приходько Д.С. Окремі питання побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, в умовах запровадженого воєнного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

Приходько Д.С. Організаційні особливості призначення почеркознавчої експертизи та технічної експертизи документів. *Виклики сучасності та наукові підходи до їх вирішення: матеріали Міжнародної*

науково-практичної конференції (м. Київ, 15 серпня 2023 р). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2020. С. 101–105.

Комісія вважає, що представлені матеріали дисертаційного дослідження, фахові наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень та практичну значимість, а також можуть бути впроваджені у діяльність Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України.

Голова комісії:

Тетяна РЕВЯКІНА

Члени комісії:

Геннадій КОМИЗА

Ольга ГЕЙКО

Ірина РЕПЕШКО

ЗАТВЕРДЖУЮ
Начальник УСР
в Дніпропетровській області
ДСР НП України
полковник поліції

Андрій ДАНИЛЯК

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
у практичну діяльність**

Про впровадження у практичну діяльність Дніпропетровській області ДСР НП України результатів дисертаційного дослідження Приходька Данила Станіславовича на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрати майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність

Уклала комісія у складі:

Голови: начальника 9-го відділу (моніторингу та координації) УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України, підполковник поліції, кандидат юридичних наук А.В. Макашова

члени комісії:

старший оперуповноважений УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України, кандидат юридичних наук, підполковник поліції В.А. Бідняк
старший оперуповноважений 4-го відділу (протидії ОЗГ в органах державної влади) УСР в Дніпропетровській області ДСР НП України майор поліції П.А. Петраш
старший оперуповноважений 5-го відділу (боротьби з ОЗГ з ознаками корупції) УРВ в Дніпропетровській області ДСР НП України майор поліції Д.М. Мирошніченко

Комісія склала цей акт відповідно до Положення про організацію проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт у системі МВС України, затвердженого наказом МВС України «Про організацію наукової діяльності в системі МВС України» від 15 травня 2007 року № 154 склала цей акт з приводу того, що комісією розглянуто результати дисертаційного дослідження здобувача Науково-дослідного інституту публічного права Приходька Данила Станіславовича на тему: «Використання спеціальних знань під час розслідування привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем» на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.09 (кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно-розшукова діяльність) у вигляді фахових наукових статей і тез доповідей на науково-практичних конференціях і семінарах, зокрема:

Приходько Д.С. Підготовка порівняльного матеріалу для проведення почеркознавчої експертизи за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Юридична наука*. 2020. № 3. Том 2. С. 188–191.

Приходько Д.С. Залучення судового експерта для проведення судових експертиз під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 538–541.

Приходько Д.С. Використання спеціальних знань під час розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із привласненням, розтратою майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: інтернаціональний підхід. *Держава та регіони. Серія Право*. 2022. № 2 (76). С. 305–311.

Приходько Д.С. Підвищення ефективності проведення огляду документів під час розслідування кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2023. № 3 (55). С. 365–370. (Республіка Польща).

Приходько Д.С. Пошук змісту принципів дидактики у контексті проблеми національної безпеки. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Дніпро, 15 березня 2019 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2019. С. 67–69.

Приходько Д.С. До питання залучення спеціалістів під час проведення обшуку за фактами привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. *Взаємодія публічного та приватного права: сучасні проблеми та виклики : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Київ, 21–22 лютого 2022 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 139–141.

Приходько Д.С. Окремі питання побудови криміналістичної характеристики кримінальних правопорушень, кваліфікованих за ст. 191 КК України, в умовах запровадженого воєнного стану. *Інноваційні підходи до реформування сучасного законодавства : матеріали Міжнародної науково-*

практичної конференції (м. Київ, 20–21 квітня 2023 р.). Київ : Науково-дослідний інститут публічного права, 2023. С. 144–146.

Комісія вважає, що представлені матеріали дисертаційного дослідження, фахові наукові статті та тези доповідей, отримані на основі проведеного інноваційного наукового дослідження, мають необхідний теоретичний і методологічний рівень й практичну значущість та можуть бути впроваджені у діяльність Управління стратегічних розслідувань в Дніпропетровській області ДСР НП України.

Голова комісії:

Антон МАКАШОВ

Члени комісії:

Валентин БІДНЯК

Павло ПЕТРАШ

Дмитро МИРОШНИЧЕНКО